

OTROK IN KNJIGA 47

DÍA INTERNACIONAL DEL LIBRO INFANTIL 2 DE ABRIL DE 1999
INTERNATIONAL CHILDREN'S BOOK DAY APRIL 2, 1999

Razlika med bivanjskimi sposobnostmi glavnega otroškega literarnega lika (otroških likov sploh) in liki odraslih ljudi je ena izmed temeljnih stalnic obravnavanega literarnega vzorca. Bivanjske sposobnosti otroških likov se bistveno razlikujejo od bivanjskih možnosti, ki jih likom odraslih ljudi omogoča kratka sodobna pravljica z otroškim glavnim literarnim likom: Medtem ko literarni liki iz sveta odraslih praviloma *ostajajo na realni ravni dogajanja*, v izkustveno preverljivem resničnem svetu, se otroški liki brez vsakršnih zažrtkov »selijo« iz svojega realnega vsakdanjika na irealno/ iracionalno/ fantastično raven dogajanja in spet vračajo v realnost – *kot pri igri!*

Marjana Kobe: *Sodobna pravljica*

Že ob mladinski poeziji je mogoče govoriti o velikem številu zelo raznolikih pesniških in z njimi povezanih likovnih poetik; omenjena pestrost se še bolj izrazito kaže ob mladinski prozni slikarstvu. V kategoriji neresničnostne oz. iracionalne proze (na to se bo omejil pričujoči pregled) prav posebno.

Igor Saksida:
Bogastvo poetik in podob

Ameriška mladinska proza v času neposredno po ponovni vzpostavitvi miru na prvi pogled nadaljuje uhojeno pot predvojnega in medvojnega obdobja, vendar pa se tradicionalne prozne oblike že bogatijo z novimi temami in novoustvarjeni pravljичni svetovi se v nekaterih delih že prelevijo v parodije svojih predhodnikov. V šestdesetih letih pa postane povsem očitno, da se mladinska proza spreminja: množica novosti v marsičem preoblikuje tradicionalne oblike in vsebine.

Darja Mazi Leskovar: *Ameriška mladinska proza od obdobja po drugi svetovni vojni do konca šestdesetih let*

Na naslovnici: Ilustracija, s katero je španski slikar **Javier Serrano** likovno dopolnil letošnjo poslanico ob Mednarodnem dnevu knjig za otroke (za našo revijo jo je oblikoval Matjaž Schmidt).

OTROK IN KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature,
Literary Education and the Media Connected with Books*

47

1999

MARIBORSKA KNJIŽNICA
PEDAGOŠKA FAKULTETA MARIBOR

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številkami na leto.
The Journal is Published Biannually in 700 Issues

Uredniški odbor/*Editorial Board*: Maruša Avguštin, Alenka Glazer, Marjana Kobe, Metka Kordigel, Tanja Pogačar, Igor Saksida in Darka Tancer-Kajnih

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: Darka Tancer-Kajnih

Sekretarka uredništva/*Secretary*: Maja Logar

Časopisni svet/*Advisory Board*: Andrej Brvar, Tilka Jamnik, Metka Kordigel (predsednica/*President*), Darja Kramberger, Tanja Pogačar, Majda Potrata, Marjan Pungartnik, Alojz Širec in Dragica Turjak

Redakcija te številke je bila končana aprila 1999

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Izdajajo/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*, Pedagoška fakulteta Maribor/*Faculty of Education Maribor*, Pionirska knjižnica Ljubljana, enota Knjižnice Oton Župančič/*Children's Library Ljubljana – Oton Župančič Library*

Naslov uredništva/*Address*: **Otrok in knjiga**, Rotovski trg 6, 2000 Maribor, tel. (062) 22-81-350 in 213-858, telefax: (062) 222-499, elektronska pošta: monika@mb.sik.si

Uradne ure: v četrtek od 10. do 12. ure

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor. Nakazila sprejemamo na račun: 51800-603-31086 za revijo *Otrok in knjiga*.

RAZPRAVE

Marjana Kobe
Ljubljana

SODOBNA PRAVLJICA

Uvod

V območju sodobne iracionalne pripovedne proze za mladino se v svetu in na Slovenskem uveljavlja specifična kategorija tekstov, ki jo je – za razliko od t. i. *klasične umetne pravljice* – mogoče poimenovati *sodobna umetna pravljica* ali krajše *sodobna pravljica*: krajši termin se zdi sprejemljiv, saj je nesporno, da so zgledi tega literarnega vzorca »umetna«, se pravi avtorska dela.

»Sodobna« za razliko od »klasična«: V terminu »klasična umetna pravljica« nam prilastek »klasična« pomeni predvsem to, da gre za *starejši* oz. *prvotni* vzorec avtorske pravljice iz 19. stol.; izraz »umetna« opozarja, da so dela avtorska, s tem pa obravnavani vzorec (nem. das Kunstmärchen) razmejuje od modela ljudske pravljice (nem. das Volksmärchen): ta je bil, kot je znano, v 19. stol. neposredni predhodnik klasične umetne pravljice, nanj je le-ta pri svojem konstituiranju direktno navezovala, z izrazom »umetna« pa označevala razmerje do »ljudskega« modela, od katerega je prevzemala motivno-tematske in morfološko-strukturne prvine. Tako nam danes termin *klasična umetna pravljica* pomeni vzorec avtorske pravljice, ki se bodisi neposredno naslanja na model ljudske pravljice bodisi vztraja v tradiciji izvirnega vzorca avtorske pravljice iz 19. stol., predvsem tistih različic, ki se bolj ali manj odmikajo od modela ljudske pravljice.¹

Zgledi klasične umetne pravljice nastajajo še danes; še danes sta ljudsko izročilo in (predvsem) andersenovski vzorec klasične umetne pravljice produktivna.² Vendar se je ta model v drugi polovici 20. stol umaknil v ozadje, v ospredju je novejši vzorec, za katerega so od druge polovice petdesetih let v slovenski kritiki in strokovni publicistiki sinonimno uporabljani izrazi »sodobna pravljica«, »moderna pravljica«, »fantazijska pravljica«, »moderna fantazijska pravljica«, »anti-pravljica«, »moderna domišljajska zgodba«, »domišljajska pripovedka« (Kobe 1987: 157). Pričujoča razprava se odloča za termin *sodobna pravljica*: prilastek »sodobna« opozarja na dejstvo, da je dogajanje v zgledih tega literarnega vzorca praviloma vpeto v *sodobni prostor in čas*. Termin *sodobna pravljica* imamo za ustreznjšega od termina *moderna pravljica*, ker se izraz »sodoben/sodobna« zdi širši, bolj odprt, nima zoževalnega prizvoka, ki ga izraz »moderen/moderna« utegne imeti v smeri trenutne modnosti: »po modik«, »sledječ modnemu trendu«.

¹ Prim. tudi Tancer-Kajnih 1995: 38–48.

² Prim. tudi Kobe 1996: 290–291.

Termin *sodobna pravljica* pojmujeemo kot *zbirno/ krovno poimenovanje* za dva vzorca besedil s specifičnimi iracionalnimi prvini. To sta: kratka sodobna pravljica in fantastična pripoved.³

Fantastična pripoved je v svetu in na Slovenskem teoretsko že dokaj temeljito raziskan vzorec, ki se tudi že ponaša z mednarodno uveljavljenim enotnim poimenovanjem: *Fantastic Tale*, *Phantastische Erzählung*, *conte phantastique*, fantastična priča (Kobe 1987: 109–164). Tega o drugem vzorcu ne moremo trditi, naj gre za vprašanja oblikovno-žanrske klasifikacije ali za enotnost v terminologiji. Preden se lahko lotimo kritičnega soočenja z različnimi pogledi na nakazano teoretsko problematiko, bo potrebno analizirati vzorec, ki ga imenujemo *kratka sodobna pravljica* (Kobe 1996: 290–293, Kobe 1998: 196–205):

Kratka sodobna pravljica

Izraz »kratka« zato, ker se zgledi tega vzorca že na prvi pogled, po zunanjem obsegu, močno razlikujejo od zgledov fantastične pripovedi: v primerjavi z zgledi slednjega modela, ki obsegajo tudi do 200, 300 in več strani, so zgledi *kratke sodobne pravljice* skromnega obsega, v povprečju 1,5 do 10 strani. Razlike se začinjajo potemtakem že pri zunanjem obsegu besedil; z le-tem pa je pomenljivo povezana mdr. stopnja zgodbene razvitosti in s tem bralna oz. doživljajska zahtevnost besedil.

Kratka sodobna pravljica je razvila več različic glede na glavni literarni lik:

1. z *otroškim glavnim literarnim likom* (npr. E. Peroci: *Moj dežnik je lahko balon*, L. Kovačič: *Fantek na oblaku*);
2. z *oživljeno igracjo/ oživljenim predmetom kot glavnim literarnim likom* (npr. K. Kovič: *Pajacek in punčka*, V. Zupan: *Plašček za Barbaro*);
3. s *poosebljeno živaljo kot glavnim literarnim likom* (npr. S. Makarovič: *Prašičkov koncert*, *Živalska olimpiada*);
4. s *poosebljeno rastlino kot glavnim literarnim likom* (npr. G. Strniša: *Lučka Regrat*);
5. s *poosebljenim nebesnim telesom/pojavom kot glavnim literarnim likom* (npr. F. Milčinski-Ježek: *Zvezdica Zaspanka*, B. A. Novak: *Nebesno gledališče*);
6. z *glavnim literarnim likom, ki je znan iz ljudskega pravličnega izročila* (npr. S. Makarovič: *Škrat Kuzma dobi nagrado*, *Coprnicca Zofka*).

Med navedenimi različicami zavzema osrednje mesto KRATKA SODOBNA PRAVLJICA Z OTROŠKIM GLAVNIM LITERARNIM LIKOM. Poseben status te različice je po svoje razumljiv, saj besedila tematizirajo kategoriji »otrok«/»otročstvo« in s tem v največji meri izpričujejo svojo intencionalnost, se pravi naravnost na otroškega sprejemnika kot poglavitno ciljno skupino. Tej različici se bomo najprej posvetili. Svoja dognanja bomo ponazarjali z naslednjimi izvirnimi slovenskimi zgledi: E. Peroci, *Moj dežnik je lahko balon*; L. Kovačič, *Fantek na oblaku*, *Rokec na drugem koncu sveta*; J. Snoj, *Sanjska miška*; S. Vegri, *Jure kvak-kvak*; N. Grafenauer, *Majhnica in Katrca Škrateljca*.

³ Za opredelitev *fantastične pripovedi* sprejemamo oznako H. Müllerja, ki predlaga širše teoretske poglede na to kategorijo tekstov kot G. Klingberg. Prim. Kobe 1987: 122–128.

Motivno-tematske in morfološko-strukturne značilnosti /stalnice kratke sodobne pravljice z otroškim glavnim literarnim likom so tele:

1. *Temeljna tema, snov, motiv:* otroški doživljajski svet in igra.

2. *Sintetična dogajalna linija;* dogajanje je pogosto skrženo na droben izsek iz otrokovega vsakdanjika.

3. *Glavni literarni lik* je sodoben *mestni otrok* v starostnem razponu od predšolskega do zgodnejšega šolarskega obdobja; gre za razvojno obdobje, ko je, prvič, igra pomembna otrokova aktivnost, in, drugič, ko otrok doživlja realni svet in svet irealnega, iracionalnega, fantastičnega (še) kot dve enakovredni resničnosti. V tem razvojnem obdobju sta tako Jelka (*Moj dežnik je lahko balon*) in Darko (*Fantek na oblaku*) kakor tudi Rokec (*Rokec na drugem koncu sveta*), Jošt (*Sanjska miška*), Majhnica (*Majhnica in Katrca Škrateljca*) in Jure (*Jure kvak-kvak*). Kot se bo izkazalo, je nakazana starostna stopnja glavnega otroškega lika in njena razvojna specifika v pomenljivi zvezi s strukturnimi oz. morfološkimi stalnicami obravnavanega vzorca.

4. *Liki odraslih ljudi* so pogosto navzoči, lahko pa tudi umanjajo; kadar so med nastopajočimi liki, imajo praviloma stransko vlogo, sekundarno funkcijo: središčno pomemben je praviloma svet otrok. Tako npr. odrasli člani Jelkine družine sicer sprožijo punčkinu psihično stisko, ker so hudi zaradi izgubljene nove žoge, vendar ostajajo v ozadju, na robu dogajanja (*Moj dežnik je lahko balon*); teta Otilija, gospa, ki čuva Jureta, je kot lik iz sveta odraslih samo poslušno orodje v rokah nabritega petletnega fantka, ki ima očitno v rokah vse niti dogajanja (*Jure kvak-kvak*); lik očka Joštu sicer pooseblja bivanjsko varnost, toda očkovi vstopi v dogajanje so kratki (*Sanjska miška*); podobna ugotovitev velja za vlogo Rokčevih staršev (*Rokec na drugem koncu sveta*) ali Darkove mame (*Fantek na oblaku*) ipd.

5. *Dogajanje poteka na dveh ravneh:* realni in irealni; značilna stalnica je vdor irealnih/ iracionalnih/ fantastičnih prvin v realni vsakdanjik glavnega otroškega literarnega lika, kar vzpostavi dve ravni dogajanja: v obravnavanem vzorcu razbiramo *dvodimenzionalnost oz. dvoplastnost dogajanja*, v nasprotju z enodimenzionalnostjo dogajanja v modelu ljudske pravljice in nekaterih različicah klasične umetne pravljice. Irealna raven dogajanja je npr. dežela Klobučarija (*Moj dežnik je lahko balon*), prav tako Darkova vožnja na oblaku nad rodnim mestom (*Fantek na oblaku*), svet maščevalno nastrojene poosebljene kuhinjske posode in drugih predmetov, s katerimi je Rokec v realnosti grdo ravnal (*Rokec na drugem koncu sveta*), Joštova sanjska avantura v Afriki (*Sanjska miška*), Juretova začasna preobrazba v žabo (*Jure kvak-kvak*), domišljajska igra v domače stanovanje zaprte Majhnice z izmišljeno vrstnico (*Majhnica in Katrca Škrateljca*), če analiziramo izbrane primere, s katerimi ilustriramo naša teoretska dognanja.

Začetek in sklep dogajanja sta umeščena v resnični vsakdanjik glavnega otroškega literarnega lika; vendar je svet irealnega/ iracionalnega tista plast dogajanja, ki ima posebno težo; irealni svet je za otroški lik *eksistencialno pomembnejši* kot realnost: pomislimo samo na osrečujočo funkcijo fantastične dežele Klobučarije za malo Jelko (*Moj dežnik je lahko balon*)!

Irealna/ iracionalna raven dogajanja omogoča razreševanje vsakršnih psihičnih stisk in problemov, ki jim otroški lik v realni vsakdanjosti ni kos, npr. kako se izogniti vzgojni pridigi odraslih in najti izgubljeno žogo (*Moj dežnik je lahko balon*), kako se pri kosilu izogniti osovraženi zelenjavni juhi (*Jure kvak-kvak*)? Na irealni/ iracionalni ravni dogajanja se otroškemu literarnemu liku brez zadržkov izpolnijo

vse želje in potrebe, pa če so v realnosti še tako neuresničljive: zmoreš se npr. na oblaku voziti po nebu nad rodnim mestom (*Fantek na oblaku*); realiziraš pustolovske prigode v Afriki (*Sanjska miška*); do siteda se lahko naigraš z vrstniki, s katerimi ti je v realnem vsakdanjiku igra prepovedana (*Moj dežnik je lahko balon*); otroška vrstnica iz literarne fikcije ti pomaga preganjati osamljenost, ko te starši zaklenejo v stanovanje in gredo po svojih opravkih (*Majhnica in Katrca Škrateljca*).

Soočenje realne in irealne/ iracionalne/ fantastične ravni se dogodi na dva načina. Prva varianta: dogajanje se odvija *dvodimenzionalno oz. dvoplastno v enem samem svetu*; v njem irealno/ iracionalno raven dogajanja kreira glavni otroški literarni lik. Druga varianta: dogajanje se odvija *dvodimenzionalno v dveh med seboj ločenih svetovih*; otroški lik ni (neposredni) kreator irealne/ iracionalne ravni dogajanja, pač pa je z njim povezan vzrok za prehod dogajanja iz realnega v irealni/ iracionalni/ fantastični svet.

Zgled prve variante strukturiranja teksta je npr. *Fantek na oblaku* L. Kovačiča. Darko, glavni otroški literarni lik, vzpostavi dvoplastnost dogajanja v zgodbi tisti hip, ko sredi svojega realnega vsakdanjika s terase domače stolpnice z vrstico ujame oblak, leže nanj, se odrine od domače hiše in na oblaku zaplava nad svojim rodnim mestom. Medtem ko se glavni otroški literarni lik na oblaku vozi po nebu, peče njegova mama v domači kuhinji piškote zanj, skratka, na realni ravni teče življenje po ustaljenih tirih. Ko Darko za nekaj časa »sestopi« v realnost in steče domov pokušat piškote, njegova mama kot trdno ozemljen literarni lik iz sveta odraslih kajpak ne verjame njegovi prigodi. *Dvoplastnost* realne in irealne/ iracionalne ravni dogajanja v *enem samem (istem) svetu* je nedvoumna. Še bolj razvidna postane v nadaljnjem razpletu dogajanja, ko Darkova nadnaravna avantura sproži senzacijo v svetu odraslih ljudi. Pri tem liki odraslih ljudi vseskozi ostajajo na trdnih tleh realnosti, na realni ravni; na izkustveno preverljivih realnih tleh imajo *pozicijo oz. status opazovalcev* dogajanja, ki (sočasno) poteka na irealni/ iracionalni ravni: ekshibicije Darka in njegovih otroških vrstnikov, ki se fantku sčasoma pridružijo na neobičajni vožnji po nebu, *odrasle opazovalce* navdajajo z občutki nejevere, nemoči, strahu, pa tudi z nevoščljivostjo in zavistjo: drzni prehodi/ skoki z realne ravni dogajanja na irealno/ iracionalno raven so namreč omogočeni samo otroškim literarnim likom, njihove bivanjske sposobnosti so tako rekoč neomejene, medtem ko ostajajo liki iz sveta odraslih praviloma v realnem svetu, na realni ravni dogajanja.⁴

Dvoplastnost dogajanja v enem samem (istem) svetu razbiramo tudi v tekstu S. Vegri *Jure kvak-kvak* in besedilu N. Grafenauerja *Majhnica in Katrca Škrateljca*, če ostanemo pri izbranih zgledih.

Kovačičeva kratka sodobna pravljica z otroškim glavnim literarnim likom *Rokec na drugem koncu sveta* je izrazit zgled za drugo varianto strukturiranja teksta, pri kateri gre za *dvodimenzionalnost dogajanja v dveh med seboj ločenih svetovih*; otroški literarni lik ni kreator irealne/ iracionalne ravni dogajanja, pač pa je z njim povezan vzrok oz. *povod* za prehod dogajanja z realne na irealno/ iracionalno raven. Na dejstvo, da ne gre za *en sam (isti) svet*, v katerem se soočata realna in irealna plast dogajanja, marveč za *dva samostojna, med seboj ločena svetova*, opozarja že nekakšen »prehod« med obema. Ta prehod, ki v zgodbi ločuje realni svet od irealnega/ iracionalnega/ fantastičnega, je opisan kot temna luknja, »polna korenin in klovov«; skozi ta »prehod« pada Rokec kar precej časa, preden prileti »na drugi konec

⁴ Prim. Kobe 1998: 196–205.

sveta»: »Naenkrat pa je bilo luknje konec, Rokec je poletel iz nje kakor zamašek iz steklenice in se znašel na hribčku, kamor je sijalo sonce. S hribčka je držala bela cesta proti daljnemu mestu. Rokec je vstal in se napotil proti mestu.«⁵

Glavni otroški literarni lik se znajde na irealni ravni dogajanja. Vendar se Rokčev položaj bistveno razlikuje od Darkovega (*Fantek na oblaku*). Darko z oblaka, na katerem se vozi po nebu, lahko opazuje svoje dobro poznano rodno mesto, se pravi realno raven dogajanja: vanjo včasih »sestopi«, pa se spet vrne na oblak, na irealno raven dogajanja. Rokec se – za razliko od Darka – znajde v povsem neznanem, tujem okolju, ki je *v sebi zaključen svet* in povsem ločen od dobro poznane realnega sveta, v katerem fantek živi z očkom in mamó. Rokec ni kreator irealnega/ iracionalnega/ fantastičnega sveta; pač pa je z otroškim literarnim likom povezan vzrok za prehod dogajanja iz realnega v iracionalni/ irealni/ fantastični svet. V tem svetu so fantkova dramatična srečanja z vrsto fantastičnih prikazni sprožilni moment za proces Rokčevega *moralnega »očiščenja«*, preden se v paničnem begu skozi isti »prehod« – črno luknjo – vrne v realni svet, v varnost dobro poznane družinskega okolja.

Podobno sta strukturirani besedili *Moj dežnik je lahko balon* E. Peroci in *Sanjska miška* J. Snoja, če opozorimo še na dva zgleda izmed izbranih primerov. Fantastično deželo Klobučarijo v prvi zgodbi in Joštov sanjski svet v drugi razbiramo kot fantastični jedri, ki ju uokvirja tanka plast dogajanja v realnem svetu. Toda medtem ko ima za malo Jelko fantastična dežela Klobučarija sprostitveno in osrečujočo funkcijo, je z Joštovim sanjskim svetom drugače. I. Saksida lucidno ugotavlja, da se »v sanjskem svetu (Afriki), kamor dečka Jošta povede sanjska miška, glavni otroški junak sreča s »prekrškom« in »kaznijo«. V Afriki deček doživi »pošasti«, ki niso nič drugega kot v sanjsko podobo spremenjen otrokov prekršek... Dvdimenzionalnost dogajanja v kratki sodobni pravljici je torej katarzična: otrok v fantastični stvarnosti doživi spoznanje o prekršku, kazen zanj ter pomiritev.«⁶

6. *Razlika med bivanjskimi sposobnostmi* glavnega otroškega literarnega lika (otroških likov sploh) in liki odraslih ljudi je ena izmed temeljnih stalnic obravnavanega literarnega vzorca. Bivanjske sposobnosti otroških likov se bistveno razlikujejo od bivanjskih možnosti, ki jih likom odraslih ljudi omogoča kratka sodobna pravljica z otroškim glavnim literarnim likom: Medtem ko literarni liki iz sveta odraslih praviloma *ostajajo na realni ravni dogajanja*, v izkustveno preverljivem resničnem svetu, se otroški liki brez vsakršnih zadržkov »selijo« iz svojega realnega vsakdanjika na irealno/ iracionalno/ fantastično raven dogajanja in spet vračajo v realnost – *kot pri igri!*

Neomejene bivanjske sposobnosti otroških likov so utemeljene z doživljajsko specifikó njihove starostne stopnje. Tako ni naključje, marveč zavestno pisateljsko dejanje, da so otroški liki praviloma v starostnem obdobju, ko je *igra* pomembna, če že ne najpomembnejša otrokova dejavnost in ko pomenita otroku realnost in svet irealnega/ iracionalnega/ domišljijskega (še) dve enakovredni resničnosti (glej točko 3).

Sposobnost prehajanja iz realnega sveta na raven irealnega/ iracionalnega/ fantastičnega dokazujeta tako Jelka (*Moj dežnik je lahko balon*) in Darko (*Fantek na oblaku*), kakor tudi Jošt (*Sanjska miška*), Jure (*Jure kvak-kvak*), Rokec (*Rokec*

⁵ Kovačič 1994: 57

⁶ Saksida 1998: 5–6.

na drugem koncu sveta) in Majhnica (*Majhnica in Katrca Škrateljca*), če opozorimo samo na izbrane zglede.

Z neomejeno bivanjsko sposobnostjo otroških literarnih likov je še poudarjena *osrednja vloga* le-teh, poudarjena je *eksistencialna teža kategorije »otročstvo«*. Na drugi strani pa na stransko vlogo likov odraslih ljudi, na njihovo sekundarno funkcijo v dogajanju opozarja tudi dejstvo, da le-ti niso sposobni prehoda iz realnosti na irealno/ iracionalno raven, da jim ta sposobnost kratko malo ni podeljena. Tako npr. Jelkini odrasli člani družine pričakajo punčkinovo vrnitev iz fantastične dežele Klobučarije pred domačo hišo, v realnem svetu (*Moj dežnik je lahko balon*); Darkovo vožnjo na oblaku po nebu zmorejo spremljati fantkovi odrasli someščani samo kot opazovalci z realne ravni dogajanja (*Fantek na oblaku*); Rokčeva mama in očka vseskozi ostajata v realnem svetu (*Rokec na drugem koncu sveta*) ipd.

Izjeme so redke: kadar se dogodi, da je odraslemu liku vendarle omogočen prehod z realne na irealno/ iracionalno raven dogajanja, opozarja to dejstvo na izjemen stik otroškega lika z likom odraslega človeka, ta je najpogostejše član najožje otrokove družine.⁷ Lik odraslega človeka vstopi v svet irealnega/ iracionalnega/ fantastičnega le s pristankom otroškega lika, na njegovo pobudo ali na njegovo izrecno željo. Tako npr. Jošt sam prikličje svojega očka na irealno/ iracionalno raven dogajanja, ko v svoji sanjski pustolovščini zaide v tisko in potrebuje pomoč (*Sanjska miška*).

7. *Vzrok oz. povod* za vdor irealnih/ iracionalnih/ fantastičnih prvin v realni vsakdanjik je *realen* in praviloma povezan z glavnim otroškim literarnim likom. Vzrok/ povod je lahko otrokova psihična stiska ali problem: Jelka je izgubila lepo novo žogo in se želi izogniti kreganju odraslih (*Moj dežnik je lahko balon*); Juretu se upre zelenjavna juha, ki mu jo (dobronamerno) kuha teta Otilija (*Jure kvak-kvak*). Vzrok oz. povod za prehod dogajanja z realne na irealno/ iracionalno/ fantastično raven je lahko otrokova osamljenost in potreba po igri (*Fantek na oblaku*, *Majhnica in Katrca Škrateljca*); vzrok oz. povod je lahko v realnosti neuresničljiva želja majhnega otroka (*Sanjska miška*); tudi bolezen, vročinske halucinacije glavnega otroškega lika so lahko vzrok oz. povod za vdor irealnih prvin v realni vsakdanjik, ipd.

8. *Pripovedovalec, pripovedna perspektiva*: Najpogostejša je *avktorialna pripovedna situacija*. Izbor tega pripovednega položaja omogoča pisatelju, da prek *vsevedne*ga pripovedovalca na različne načine vzpostavlja zaupno komunikacijo z otroškimi sprejemniki in na ta način intenzivira doživljajski stik le-teh z dogajanjem v pripovedi. Tako vsevedni pripovedovalec otroške sprejemnike neposredno nagovarja bodisi med dogajanjem (*Sanjska miška*), bodisi v sklepnem delu (*Jure kvak-kvak*); lahko jim namenja zgodbene dodatke in povzetke oz. komentar k dogajanju (*Fantek na oblaku*, *Rokec na drugem koncu sveta*) ipd.

Otroški zorni kot se uveljavlja prek *personalnega pripovednega položaja*: skozi oči glavnega otroškega literarnega lika, iz njegove *subjektivne perspektive* dojema (vrstniški) otroški sprejemnik dogajanje v zgodbi (*Moj dežnik je lahko balon*, *Majhnica in Katrca Škrateljca*, *Fantek na oblaku*). V tovrstnih primerih so pisateljeve prispodobne ponavadi blizu otroškemu izkušnjskemu svetu in otroškemu razbiranju okolja, ki ga glavni literarni lik opazuje. Darko npr. ležeč na oblaku, takole vidi

⁷ Prim. status lika očka v Kovačičevi različici kratke sodobne pravljice z otroškim glavnim likom: Kobe 1998: 202–203.

svoje rodno mesto pod seboj: »Hiše so bile *majhne kakor kocke*, ljudje ob njih *kakor mravlje*, vlak je bil *dolg kakor orglice* in hribi so bili *podobni zgrbančeni odeji na postelji*« (*Fantek na oblaku*).⁸

9. *Dogajalni prostor in čas* sta na realni ravni dogajanja razvidna *sodobnost*: dogajalni prostor je običajno natančneje določen in razpoznaven kot *sodobno mestno okolje* s specifičnim urbanim utripom, ki ga zaznamujejo dosežki sodobne civilizacije in tehnologije. Tudi kadar so podatki o dogajalnem prostoru skopi, je le-ta razpoznaven kot sodobno urbano okolje.

10. Kratka sodobna pravljica z otroškim glavnim literarnim likom praviloma *ne moralizira*; ne pozna moralnega nauka, kakršnega sporočajo sprejemniku zgledi ljudske pravljice in tistih različic klasične umetne pravljice, ki se naslanjajo na model ljudske pravljice. Razvidna drži piscev je ta, da so »na strani« otrok: zagovarjajo in z veliko empatijo osvetljujejo otroški način doživljanja sveta, kategorijo »otročstvo« razbirajo kot »*prvotno besedilo življenja*« (Cankar).

Analiza motivno-tematskih in morfološko-strukturnih stalnic kratke sodobne pravljice z otroškim glavnim literarnim likom je pokazala, da se besedila tega vzorca približujejo modelu fantastične pripovedi⁹. To dejstvo aktualizira tezo M. Simončič iz leta 1965, češ da je ob tekstih E. Peroci in L. Kovačiča mogoče govoriti o posebni slovenski varianti fantastične pripovedi¹⁰. S to problematiko se bomo med drugim ukvarjali v nadaljevanju razprave.

(se nadaljuje)

LITERATURA

M. Kobe, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Otrok in knjiga).

M. Kobe, 1996: *Slovenske kratke pripovedi za otroke 1945–1995*. V: *Bisernica, Slovenske kratke pripovedi za otroke 1945–1995*. Izbr., ur. in spremno besedo napisala M. Kobe. Ljubljana: Mladinska knjiga (Sončnica).

M. Kobe, 1998: *Zgodbe iz mesta Rič–Rač. Kovačičev pripovedni vzorec za otroke*. V: *Lojze Kovačič, Interpretacije*. Ljubljana: Nova revija (Interpretacije).

I. Saksida: *Zvočnost, domišljija, komunikativnost. Mladinska besedila Jožeta Snoja. Otrok in knjiga* 45 (1998), 46 (1998).

M. Simončič: *Fantastična pripoved na Slovenskem in v zahodni Evropi. Dialogi* 5 (1965).

D. Tancer Kajnih: *Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni. Otrok in knjiga* 36 (1993), 38 (1994), 39–40 (1995).

Summary A MODERN FAIRY TALE

The paper discusses a typical category of modern irrational narrative prose for children, named as a modern fairy tale. The term is suggested as a central /cover name for two models: the first for a short modern fairy tale and the second a comprehensive fantastic narrative. The central theme of the theoretical analysis is followed as a short modern fairy tale with a child as the main literary character: the analysis finds out motif-thematic, structural and morphological characteristics at the very literary model.

⁸ Kovačič 1994: 74.

⁹ Prim. Kobe 1987: 109–164.

¹⁰ Simončič 1965: 249–252.

Igor Saksida
Ljubljana

BOGASTVO POETIK IN PODOB¹

0 Uvod

0.1 Slovenska slikanica in knjižna ilustracija je bila deležna opaznega števila teoretičnih obravnav in kritičkih zapisov. V osrednji slovenski strokovni reviji *Otrok in knjiga*, ki nosi pomenljiv podnaslov »revija za vprašanja mladinske književnosti, književne vzgoje in s knjigo povezanih medijev«, je likovni govorici kot sestavini književnosti posvečenih več kot štirideset zapisov, če upoštevamo zgolj strokovne prispevke, ne pa tudi krajših ocen in bibliografij. Hkrati revija pomen knjižne ilustracije oz. likovne govorice poudarja tudi s tem, ko na naslovnica skorajda od samega začetka prinaša kvalitetne ilustracije – pogosto iz del nagrajencev². Strokovni članki o ilustraciji so v bibliografskem kazalu revije (1972 do 1994) razdeljeni v dva sklopa: *Mladinska knjižna ilustracija, slikanica, strip* ter *Ilustratorji*. Prvi razdelek prinaša zapise o stripu (tudi s posvetovanja o stripu v Mariboru 1978) ter preglede južnoslovanskih ilustratorskih tradicij in specialnih tem (patriotizem v hrvaški ilustraciji, pregled makedonske ilustracije, tematika NOB v ilustraciji ipd.). Pregled razvoja slovenske slikanice je razprava A. Vogelnik *Povojna slovenska slikanica na Slovenskem* (1977, *Otrok in knjiga* 5). V njem je podana kratka zgodovina slovenske slikanice in knjižne ilustracije od prvih potez Vesnanov in slikarjev zagrebške šole, ki so se združili v Klubu neodvisnih, pa vse do sodobnih šlikaniških dosežkov³. Pregledno so v okviru drugega obravnavani posamezni ustvarjalci; v tej skupini ne gre spregledati obsežnega dela osrednje slovenske kritičarke mladinske ilustracije, tj. **Maruše Avguštin**, ki je obdelala petnajst likovnih ustvarjalcev⁴, med

¹ Besedilo je nastalo za zagrebško posvetovanje o slikanici, ki ga je 26. 4. 1999 organizirala hrvaška sekcija IBBY.

² Tako je na naslovnici 45. številke (1998) naslovnica Pavčkove zbirke *Majnice, fulaste pesmi* (1996). Knjiga je leta 1997 prejela nagrado za najlepšo slovensko knjigo ter nagrado za najboljšo mladinsko delo *večernica*. Tega leta je bila nagrada podeljena prvič.

³ Kot najsodobnejše omenja T. Kržišnika, M. L. Stupico, K. Gatnika, M. Mančka, A. Mavca.

⁴ *Matjaž Schmidt*, *Otrok in knjiga*, 1986, *Marija Vogelnik*, *Otrok in knjiga*, 1987, *V spomin Marjanu Amalietiju*, *Otrok in knjiga*, 1990; *Daniel Demšar*, *Otrok in knjiga*, 1990; *Marjanca Jemec Božič*, *Otrok in knjiga*, 1991, *Nekonvencionalna likovna govorica z nadihom ljudskosti*, *Otrok in knjiga*, 1991, *Andrej Trobentar*, *Otrok in knjiga*, 1991, *Miroslav Šuput*, *Otrok in knjiga*, 1992, *Alojz Zorman Fojž*, *Otrok in knjiga*, 1993, *Likovni rokopis Marjana Mančka*, *Otrok in knjiga*, 1993, *Mehkoba podob Mojce Cerjak*, *Otrok in knjiga*, 1993, *Irena Majcen*, *Otrok in knjiga*, 1994, *Marija Lucija Stupica*, 1995, *Marlenka Stupica* (skupaj s T. Pogačar in B. Mahkota), 1996, *Ančka Gošnik Godec*, *Otrok in knjiga*, 1997.

njimi tudi najbolj znana klasična in sodobna imena. Metoda avtoričine predstavitve avtorjev je enotna in sistematična; življenjepisi ter podatke o objavah spremlja osrednji del, tj. premislek o ustvarjalčevem »likovnem rokopisu«, ki ga tvorijo tehnika risanja oz. slikanja, povezanost z izrazi drugih likovnikov ter pogledi na otroško dojemanje podob. Zanimiva in zgovorna je tudi njena interpretacija povezave med sporočilnostjo likovnega in besedilnega dela v posameznih slikanicah oz. ilustriranih delih.

0.2 Med pomembnejšimi strokovnimi prispevki o slikanici in ilustraciji velja opozoriti na knjigo *Slovenska slikanica v svetovnem prostoru* (1978, ur. K. Brenkova in N. Grafenauer), ki jo tvori predvsem natančen bibliografski pregled ustvarjalcev ter dve teoretični osvetlitvi in zgodovinski pregled ilustracije. **Niko Grafenauer** v prispevku *Slikanica in njeno sporočilo* povezuje govorico slikanice s »civilizatoričnim otroštvom človeka«, tj. s slikovno pisavo, teorijo slikanice pa z Mc Luhanovo teorijo občil (slikanica mu v tem smislu pomeni »vroče« občilo z veliko informacijsko gostoto) ter s stripom in poljudnostrokovno slikanico. V nadaljevanju določi slikanico kot celovito estetsko sporočilo, »rezultat teksta in slike«; s svojo zavezanostjo temeljni otrokovi izkušnji, tj. igri, pa poleg obeležij »vročega« občila slikanica zaradi vloge otrokove identifikacije dobiva tudi lastnosti »hladnega« medija.

Natančen pregled slovenske knjižne ilustracije in slikanice podajata v poglavju *Razvoj slovenske knjižne ilustracije za otroke in mladino po drugi svetovni vojni* **Špelca Čopič** in **Marjan Tršar**. Predvojne začetke povezujeta z narodnovzgojno dejavnostjo članov dunajskega študentskega umetniškega društva Vesna ter s secesijskimi ilustracijami, ki jih je za Nazorjevega *Velega Jožo* (1908) izdelal Saša Šantel; sledijo mu Ivan Vavpotič (K. Meško: *Mladim srcem*), Gvido Birolla ter Maskim Gaspari (F. Milčinski: *Pravljice*, 1911), Hinko Smrekar (F. Levstik: *Martin Krpan*, 1917). Med starejšimi ilustratorji so omenjeni Nikolaj Pirnat (*Ciciban*, 1932), France Podrekar (*Butalci*, 1949), osrednji del poglavja pa je namenjen pregledu opusov danes že kar klasičnih likovnih ustvarjalcev, mladinskih ilustratorjev – Toneta Kralja (*Martin Krpan*, 1953), Franceta Miheliča (P. Voranc: *Solzice*, 1949), Nikolaja Omerse, Marija Preglja in drugim – ter prikazu različnih poetik in tehnik ilustratorjev (za tedanji čas) srednje oz. mlajše generacije. V okvirih omenjenih generacijskih razvrstitev ostaja tudi T. Pregl, ki v knjigi *Slovenska knjižna ilustracija* (1979) očrta razvoj ilustracije (mladinske in nemladinske književnosti) od začetkov v protestantizmu do avtorjev, ki izstopajo v sedemdesetih letih.

0.3 V temeljni slovenski teoretični knjigi o mladinski književnosti, tj. v *Pogledih na mladinsko književnost* (1987), je **Marjana Kobe** ponatisnila dve starejši razpravi o slikanici: *Slovenska slikanica v svetovnem prostoru* in *Slovenska slikanica 1976–1986*⁵. V prvem poglavju avtorica najprej opozarja na slikaniške knjižne zbirke: *Kurirčkova slikanica*, *Najdihojca*, *Čebelica*, *Mala slikanica*, *Velike slikanice* in *Lastovka*. – Po podatkih Pionirske knjižnice v Ljubljani so danes v Sloveniji najpomembnejše naslednje slikaniške zbirke:

- Mladinska knjiga: *Velike slikanice*, *Cicibanov vrtljak* (s kasetami), *Žlabudron*, *Zavri*, *Murenček*, *Čebelica*; posebej sta na avtorsko poetiko vezani še zbirki *Svetlanovčki* (il. G. Vahen) in *Grimmove pravljice* (il. S. Junakovič);

⁵ Gre torej za poglavji, ki sta neposredno povezani tudi s temo posvetovanja.

– DZS: *Velikanček, Sončice*; Mladika: *Planika*; Pozoj: *An – ban, male slikanice slovenskih avtorjev*; svojevrsna zanimivost je tudi založba EPTA, ki se bralcem predstavlja kot »založba najlepših slikanic« in ki je izdala pomembno in obsežno serijo predvsem tujih slikanic.

M. Kobe se v svoji prvi razpravi loteva samo kvalitetnih slikanic, na obrobju pa pušča ves slikaniški kič, za katerega je značilno anonimno avtorstvo. V množici slikanic prepoznava različne tipe in podtipe; tako ločuje različne podtipe glede na avtorstvo⁶, različne zahtevnostne stopnje⁷, ustvarjalni postopek⁸, razporeditev besedila in ilustracij v slikanici⁹, izvor besedila¹⁰, nove likovne¹¹ ter funkcijske možnosti¹². V razpravi *Slovenska slikanica 1976–1986* se avtorica loteva pregleda desetletja slikaniške produkcije; s to razpravo dopolnjuje prejšnjo, v množici obravnavanih besedil pa ugotavlja temeljne značilnosti: razmah slikanic za predšolsko obdobje, vznik slikanic – miniaturk, oživitve tradicije v slikanicah ter razmah slikanic, ki so zanimive tudi za odraslega (str. 53). Iz vrednotenjskega pretresa najkvalitetnejših slikanic, ki so po opredelitvi teoretičarke »likovno-tekstovni monolit« (str. 33), in ne seštevek oz. lepljenka besedilnega in likovnega dela, se oblikuje nekaj značilnih skupin slovenskih slikanic, ki jim je mogoče najti vzporednice tudi v sočasni evropski oz. svetovni slikaniški tvornosti. Te značilne podskupine so:

- avtorska slikanica,
- aktivizirajoča slikanica,
- klasična slikanica ter
- naslovniško odprta slikanica.

0.4 Razdelitev M. Kobe je v teoriji brez dvoma najbolj dosledna in vplivna; kot taka bo tudi izhodišče za pregled sodobne slovenske slikanice. Skupine slikanic se prekrivajo in dopolnjujejo, med seboj tudi niso primerljive po obsegu – so torej predvsem pripomoček za razdelitev zelo obsežne skupine mladinskih besedil na

⁶ Avtorica omenja štiri kombinacije slovenskega oz. neslovenskega pisca besedila oz. ilustratorja.

⁷ Te so: (1.) zložljiva kartonska zgibanka oz. leporello z različnimi podtipi glede na delež besedila; (2.) prava knjiga s trdimi kartonastimi listi, (3.) slikanica kot prava knjiga s tankimi listi. Večinoma so slikaniške zbirke namenjene tretji kategoriji, prvo in drugo pokriva le zbirka *Najdihojca*.

⁸ Na podlagi ustvarjalnega postopka avtorica loči (1.) avtorsko slikanico, (2.) slikanice, ki jih oblikuje stalni ustvarjalni tim (npr. L. Kovačič – M. Bizovičar, S. Makarovič – L. M. Stupica; K. Kovič – J. Reichman; v sodobnem času S. Makarovič – G. Vahen ter P. Suhodolčan – U. Horvat, dod. I. S.), (3.) priložnostna povezava ilustratorja in pisca besedila.

⁹ Tipi: (1.) klasična slikanica (vsaka ilustracija je samostojna slika, ki se menjava z besedilom), (2.) ilustracija se »razlije čez rob«, (3.) besedilo je likovno oblikovano, tj. vključeno v ilustracijo.

¹⁰ Slikanica se v tem smislu povezuje z različnimi literarnimi vrstami in vrstami; v tem poglavju avtorica posebej opozarja na **neavtoritarne** slikanice, razmerje med iracionalno in resničnostno snovjo v slikanici ter na možnosti za privzemanje otroške senzibilnosti.

¹¹ Slikanica kot likovni eksperiment, komunikacija, dinamična pripovedna ilustracija.

¹² »Osnovna funkcija leposlovne slikanice je **estetska vzgoja otroka**.« (str. 44) Glede na možnosti te vzgoje loči avtorica (1.) **klasično** slikanico, ki je »zaprta«, kar pomeni, da »ponudi malemu uporabniku (...) tako rekoč »že izgotovljeno« likovno-tekstovno celoto, ter (2.) **aktivizirajočo** slikanico kot sproščeno estetsko igro, v kateri mladi naslovnik sooblikuje besedilo, junake domišlja, dofantazira po svoje. Poleg abstraktnih junakov se kot različica v tej skupini pojavlja pobarvanka.

podtipe, ki jih določajo bistvene poteze (avtorstvo, vloga bralca, sporočilna globina). Najobsežnejšo skupino brez dvoma tvori klasična slikanica, pri kateri besedilo pričakuje od bralca zgolj omejeno sooblikovanje besedilno-likovne stvarnosti. Z »dokončno« likovno upodobitvijo, zamejenostjo sveta slikanice ima namreč bralec manj možnosti za ustvarjalno igro z besedilom kot pri aktivizirajoči slikanici.

Izhodišče za pregled sodobne slovenske slikanice je torej literarnovedno: slikanice so razporejene po vrsteh (poezija, pripovedništvo) ter vsebinskih določilnicah (iracionalna, resnična proza). To se v prispevkih M. Kobe dopolnjuje z osvetljevanjem posebne likovne poetike – tako ob Gatniku, Mančku in Amaliettiju piše o »dinamično nabiti in iskrivi ilustraciji«, ob M. L. Stupici pa o »barvni občutljivosti, likovni prefinjenosti ter poetičnem dojemanju literarnih svetov« (str. 68). Tak literarnovedni pregled sodobne slovenske slikanice (praviloma s slovenskima piscem besedila in ilustratorjem) bi seveda potreboval ustrezno dopolnitev, ki bi si za izhodišče vzela likovno razsežnost tovrstne literature.

1 Avtorska slikanica

Za avtorsko slikanico je značilno, da je ilustrator hkrati tudi pisec besedila (če to seveda obstaja). Prva slikanica po nastanku v tej skupini je Amaliettijeva slikanica brez besedila *Maruška potepuška* (1977), slikovna pripoved o deklici, ki na potepu v snežnem dnevu doživi vrsto pustolovščin: obišče Triglav, sreča gozdne živali, končno pa se vrne v varno zavetje toplega doma. V sedemdesetih letih sta pozornost vzbudili slikanici *Brundo se igra* (1978) in *Brundo skače* (1979) **Marjana Mančka**. Že prva slikanica v dinamičnem nizu dogodkov tematizira medvedkov vsakdan, njegovo (otroško) sladkosnednost, igrivost, predvsem pa svet drugih živali, ki naslovnega slikaniškega junaka razveselijo z darili. Slikanico določajo komične situacije ter hipni preobrati dogajanja – v tem, pa tudi v likovnem izrazu, je slikanica izrazito »mančkovska«.¹³ Tudi ostale slikanice oz. stripi imajo malo besedila – take so slikanice iz zbirke *Hribci* oz. male slikanice, ki so izšle v *Kurirčkovi torbici*.

Drugi podtip avtorske slikanice tvorijo slikanice z besedilom. Tako **Božo Kos** v slikanicah *Kaj pa žebelj* (1981), *Veliiiika repa* (1982), *Mrkbrkfrk in Zafrk* (1983) ter *Iz sedmih tri* (1987) v enostavni, humorni nekajpotezni risbi oživlja predmete ter prenavlja pravljичne vzorce. Ilustracijam se je občasno posvečala tudi pisateljica **Svetlana Makarovič**; zdi se, da avtorice ni mogoče šteti med izstopajoča imena avtorske slikanice, saj njen mladinski književni opus večinoma dopolnjujejo likovne stvaritve uglednih ilustratorjev. Primer sodobne avtorske slikanice je delo **Mojce Osojnik** *To je Ernest* (1997), prvoosebna pripoved o prijateljstvu deklice Ane in muca Ernesta; inovativna, nemimetična slika pomensko dopolnjuje, »razlaga« besedilo.

Očitno je, da avtorska slikanica na Slovenskem ni prevladujoča vrsta v okviru jezikovno-likovnega ustvarjanja za otroke¹⁴.

¹³ M. Manček je tudi avtor vrste stripov (*Dajnomir in Miliboža*, 1984, *Brundo Rjavček*, 1988, *Hribci*, 1993 ipd.).

¹⁴ Prim. teze M. Kobe (1987, str. 35): »Na zahtevnostni stopnji slikanice kot prave knjige s tenkimi listi pa Slovenci do sredine sedemdesetih let še nismo ustvarili

– niti modela avtorske slikanice brez besedila (...),

– niti modela avtorske slikanice z besedilom.«

2 Aktivizirajoča slikanica

Neprevladujoča je v slikaniškem polju tudi aktivizirajoča slikanica, tj. tip besedila, ki otroka vabi oz. spodbuja k domišljjski igri. Najpreprostejša oblika slikanice, ki jo sooblikuje otrok, je brez dvoma **pobarvanka** (npr. T. Pavček, M. Manček: *Domače živali*, 1976; D. Zajc, M. Manček: *V cirkusu*, 1976). Med aktivizirajočimi slikanicami izstopa »plakatno« zasnova *Aladinova čudežna svetilka* (S. Makarovič, T. Kržišnik, 1974); ob »branju« te knjige naslovnik vstopa v svet prostranosti pravljičnih pokrajin in junakov, kar simbolizira prav Kržišnikova za mladega bralca sporočilno zahtevna celovita likovna oprema. Tudi za to slikanico velja interpretacija, zapisana v pregledu *Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino 1945–1975* (str. 56): »Na kratko: v Kržišniku raste nedvomno plodovit ilustrator z nenavadnim, nekakšnim eksotično-popartovskim fantazijskim svetom, ki je pri nas (...) poseben primer ilustrativnega domišljanja ter oblikovanja celovitega videza slikanice« (56). »Prostorsko« slikanico predstavljata tudi slik-slik **sestavljanki** *Cufek modrijan* (1989) ter *Cufek v živalskem vrtu* (1989) Ferija Lainščka in Marjana Mančka. Slikanici sta zanimivi, saj sta nekakšni »metafori« za branje: fizično odkrivanje sličic je bralno odkrivanje sveta literarnih oseb in dogodkov. Manj inovativen je tip **abecerim**, spodbuda otroku za prepoznavanje črk. Tudi ta tip M. Kobe uvršča med aktivizirajoče slikanice, kot zgled pa navaja tudi Grafenauerjevo *Abecedo* (1977), ki jo dopolnjujejo ilustracije L. Osterc in ki bralca usmerjajo v prepoznavanje podob na podlagi upesnjene črke. Ista ilustratorica je sooblikovala tudi **knjigo-igračo** M. Voglar *Bibarije – pesmi, igre, slike* (1982), ki otroka z igrivimi besedili motivira za gibalne igre ter igre z knjižnim »materialom« (sestavljanje kompozicij iz listov slikanice); opazno se je v primerjavi s starejšimi ilustracijami spremenil tudi likovni izraz ilustratorke.

3 Klasična slikanica

3.1 Tradicija in slikaniški klasiki

V okvir z današnjega stališča že kar slikaniške klasike se uvrščajo najvidnejši ustvarjalci (rojeni 1920–1930), ki so med letoma 1955 in 1965 objavljali svoja dela v zbirki *Cicibanova knjižnica* (prim. članek A. Vogeltnik). Slikanica **Jožeta Ciuhe Cekin** (predloga je Zmajeva pesemska pravljica, prev. L. Novy, 1954) velja še danes za eno od najboljših slikanic. Značilne za celostranske ilustracije so barvne ploskve, ki izžarevajo sonce in morje. Med klasike se uvršča tudi **Ive Šubic**, ki povezuje tradicijo T. Kralja z izraznostjo ameriških ilustracij – tako zlasti v slikanici *Ukradena svetilka* (V. Winkler, 1960), ki je bila prevedena tudi v več jezikov. V tem času poleg podob **Iveta Seljaka Čopiča** (B. Jurca: *Gregec Kobilica*, 1965) izstopajo tudi satirične risbe **Melite Vovk Štihove** v pesniški slikanici T. Pavčka *Juri Muri v Afriki* (1958) ter likovna upodobitev Kovačičevega besedila *Možiček med dimniki* (1974), ki je delo **M. Bizovičarja**. Med deli ilustratork, specializiranih za otroško ilustracijo, je pomemben obsežni opus **Marlenke Stupica**, ki v znani slikanici *Moj dežnik je lahko balon* (1962) združuje prvine srednjeveškega in ljudskega slikarstva iz ljubkostjo otrok ter smešnostjo odraslih. Značilne poteze svoje likovne govorice ohranja tudi v slikanici *Srebrna račka, zlata račka* (K. Brenk, 1975); novost pa so barvna

mavrica, prometnim znakom podobni bliski ipd. **Lidija Osterc** je razvila svojsko, stilizirano likovno pisavo; naravo upodablja kot čipkasti ornament, ljudje in živali spominjajo na geometrijske like; njena slikanica z besedilom K. Brenkove *Hišica iz kock* (1964) je znana tudi na tujem. Med najproduktivnejše ilustratorke se uvršča **Ančka Gošnik Godec**, znana predvsem po »mehki«, barvno sugestivni slikanici *Muca Copatarica* (na besedilo E. Peroci, 1957).

Med letoma 1965 in 1973 opaža A. Vogeltnik v slikaniški produkciji stagnacijo, ki se kaže v komercializaciji tovrstnih knjig. Značilna predstavnica tega časa je **Jelka Reichman**, ki v svojih likovnih stvaritvah razvija svojevrstno »poetiko ljubkosti«, idealiziranosti otroškega sveta v posebnem omiljenem realizmu. Med njenimi ilustracijami klasičnih in sodobnih avtorjev (J. Ribičič, S. Makarovič) je zanimiva predvsem slikanica *Pajacek in punčka* (K. Kovič, 1984). Zdi se, da je umetniškost tega dela mogoče povezovati predvsem s Kovičevo simbolično pravljico pripovedjo o punčki, ki z zabadanjem bucik¹⁵ v telo oživlja pajacke iz blaga, medtem ko so ilustracije značilno »punčkaste«¹⁶ oz. sladkobno lirične.

3.2 Slovenska slikanica sedemdesetih, osemdesetih in devetdesetih

3.2.1 Poezija

Čeprav spada **Milan Bizovičar** v generacijo, ki je bila rojena med 1920 in 1930, je pregled sodobne pesemske slikanice nemogoč brez obravnave *Abecedarije* (1975) Daneta Zajca, knjige, ki je prejela Levstikovo nagrado. Zajčeva poetika igre se izraža v oblikovanju bodisi čistih jezikovnih »izštevank« (*Mačka*) bodisi drobnih pesemskih zgodbic (*Aro*) in komičnih otroških pretiravanj (*Erevan*); njegova igra tematizira radostno, skorajda »praznično« moč otroško-pesniške ustvarjalnosti ter poslušanja zvočnosti jezika. Temu se pridružuje raznolika, prav tako igriva in humorna likovna govorica M. Bizovičarja, ki v sebi združuje igrive slikopise (*Mačka*), stripovsko zaporedje podob v »zgodbici« (*Aro*) ter dinamične, do absurda stopnjevane upodobitve »smeha« (*Erevan*). Žive barve ter dinamika ilustracij, kar je skorajda kontrast klasičnemu izrazu tradicionalne poezije devetnajstega stoletja, določata tudi Bizovičarjeve ilustracije Levstikove zbirke *Najdihojca* (1980). Prav ta knjiga dokazuje, da se je z inovativno likovno pisavo mogoče lotiti tudi literarne klasike, ki je sicer praviloma povezana z mehkiimi, tradicionalnističnimi, »varnimi« ilustratorskimi prijemi. Slikanica je tudi Zajčeva pesniška zbirka *Na papirnatih letalih* (1978) z ilustracijami istega avtorja, ki po svoji strukturi spada med klasične slikanice (te mejijo na ilustrirano knjigo), medtem ko je likovna govorica seveda zelo barvita, dinamična – estetsko inovativna.

Poleg Zajc-Bizovičarjeve *Abecedarije* bi danes med najbolj znane slikanice smeli uvrščati tudi *Pedenjpeda* (1979) Nika Grafenauerja ter *Čenčarijo* (1975) Toneta Pavčka. Pesniška opusa obeh besednih ustvarjalcev sta povezana z dvema ilustra-

¹⁵ Gre za izrazito simboliko otroške ustvarjalnosti, krutosti, zdolgočasnosti ter kesanja. Ob tem je višje poante mogoče videti tudi v povednosti sobivanja, ki jo odraža sklepna poved: »Nista si več zabadala iglic v srce, le kdaj pa kdaj kakšno v zapestje, da ne bi pozabila, kakšen okus ima bolečina.«

¹⁶ Kot take bi bile primeren material za analizo klišejev in stereotipov v mladinski ilustraciji, npr. po metodi A. Turin.

torskima imenoma, in sicer s **Kostjo Gatnikom** ter **Marjanom Mančkom**. Slednji je »preilustriral« tradiciionalnega *Pedenjpeda* z geometrijskimi, stiliziranimi, skorajda praviljično nerealističnimi dečki L. Osterc v slikaniški »album«. Grafenauerjev *Pedenjped* se v Mančkovi likovni upodobitvi spreminja v zbirko duhovitih karikatur, tako da Mančkove značilne okrogle oblike ter barvitost ne le spremljajo, pač pa pesemska sporočila tudi dograjujejo z dodatnimi »pomeni«. Lep primer je pesem *Učnjak*: »hišni hrup« iz zadnje kitice ilustracija interpretira kot prepir staršev. Vrednotenjski aspekt mu daje tudi razlika med zapognjenim zgornjim (»starševskim, prepirljivim«) ter spodnjim (*Pedenjpedovim*, učenjaškim) ravnim delom ilustracije. Slikanica je tudi pesemska pripoved *Avtozaver* (1976), nastala kot likovno pesniški dvogovor N. Grafenauerja in K. Gatnika. Avto, v pesniški domišljiji oblikovan kot živo bitje, ki se v sanjah spremeni v avtozavra, je likovno prikazan v značilni igrivi, nonsensni realnosti. V njej se sodobni liki strojev povezujejo z mimiko ter motivi iz narave. Bržkone še bolj znana kot *Avtozaver* je Pavčkova *Čenčarija*, črno-bela slikanica z likovnim delom istega ilustratorja. Inovativno in s sporočilnim »pribitkom« glede na besedilo je ilustrator upodobil naslove razdelkov, ilustracije pa v veliki meri nadgrajujejo tudi sporočilnost pesmi. Med sicer z besedilom pretežno tesno povezanimi podobami (*Kaj vse je tata*) je izrazit primer za pomensko dograditev uvodna pesem *Kaj je Čenčarija*, v kateri Gatnik likovno intepretira Pavčkov »praviljni drevored« v podobah značilnih praviljnih junakov. Inovativni vložek je lik nezemljanov na vesoljskem plovilu, ki lahko pomeni tudi aktualizacijo praviljčnega klišeja. Gatnikove ilustracije, ne glede na stopnjo nadgraditve pesemske predloge, ustrezajo temeljni poetiki *Čenčarije* kot besedilnega sveta, v katerem se po zakonitostih otroške igre povezujejo raznotematske pesmi v dovršen in sporočilno raznolik sklop. Morebiti je prav raznolikost Pavčkove poezije, ki seže od igrivih besedil do tematizacije družine in lirizma sanj, vzrok za raznolikost Gatnikove likovne govorice, ki pa jo določajo hiter ritem menjavanja podob ter posebna radoživost in humor. Tudi Mančkove ilustracije v Pavčkovi mali antologiji *Sonce in sončice* (1993) se povezujejo s sporočilnostjo poezije, katere vedro, »svetlo« razpoloženje odraža že njen naslov. Take so tudi Mančkove ilustracije – žive barve ploskev in radoživost na obrazih oseb določata govorico otroštva, ki ga je iz ilustracije ob pesmi *Pogumna Lenka* mogoče razumeti tudi kot opozicijo sivi realnosti – odraslosti, kakor se kaže iz ilustracije. Nekoliko drugačen izraz dobi Mančkova govorica v pesemski pripovedi *Mihec, duh in uganka* Andreja Rozmana Roze. Podobe so še vedno vedre in humorne, vendar že na začetku s sivo-rjavimi toni vzpostavljajo razpoloženje tesnobe, o kateri govorijo tudi slengovsko pisani verzi. Ker je Rozmanova poezija pripoved o otroškem strahu in samoti, je tak tudi Mančkov likovni izraz – duhovi so spake, nekoliko groteskno delujejo tudi bitja – uhliji (kar je Mančkova izvirna dopolnitev zgodbe).

Zanimiv dosežek tako povojne slovenske poezije kot tudi ilustracije so Deklevove *Pesmi za lačne sanjavece* (1981), ki jih je ilustriral in opremil **Štefan Planinc**. Poezija, ki pomeni v naši književnosti vrhunec nonsensne »gramatike«, z igro besed ustvarja nove jezikovne svetove, polne sugestivnih podob, kot so kepe svetlobe, oranžne zračne ribe v ogledalih ipd. Nonsensne in dinamične Planinčeve ilustracije uspešno »materializirajo« te podobe in mestoma sporočilnost tudi nadgrajujejo. Še dlje gre v likovnem »komentiranju« poezije **Zvonko Čoh**; njegove ilustracije zbirke otroških ljudskih pesmi *Enci benci na kamenci* (1990) poleg liričnih tonov sledijo tudi otroški »poetiki grdega«, kakor taka besedilo v spremni besedi označuje

folkloristka M. Stanonik. V njej tudi zapiše, da k inovativnosti in svežini zbirke »veliko pripomore njen ilustrativni del, ki je enakovreden besedilnemu, če ga celo ne presega v prvem vtisu« (str. 105). Groteskno deformirani obrazi, grimase, ter kontrastne barve in vtis gibanja (avtor se ukvarja tudi z animiranim filmom) se povsem ujemajo s poetiko otroške ljudske pesmi, ki tudi v igrivi nonsensni izštevanki, še bolj pa v zmerljivkah, izraža upor zoper dober okus, mero in vsakršno spodobnost. Čoh je omenjene pesmi seveda sporočilno nadgradil, omeniti pa velja, da je svojevrsten izraz, ki mu je pogojno mogoče reči estetika grdega ali vsaj spačenega, značilna tudi za Čohove ilustracije proznih besedil, npr. Zupanove pripovedi *Trije dnevi Drekca Pekca in Pukca Smukca* (1991) oz. Deklevoe fantastične pripovedi *A so kremšnite nevarne* (1997). Povsem drugačen izraz v poeziji in likovni govorici pa predstavlja pesniška zbirka B. Štampe Žmavc *Nebeške kočije* (1994). Poezijo, stkano iz podob in pojmov, kot so narava, otrok, veselje, sonce, skrivnost spremlja bogastvo barv (med njimi prevladujejo vijolična, rumena in zelena) ter stilizirani liki v ilustracijah **Daniela Demšarja**, na katere je poezija »položena«. Prelivajoče se barve, žareče pike, vilinska bitja, asteroidi, zvezdni zemljevidi – vse to ob refleksivni poeziji ustvarja sanjsko, simbolno realnost, ki bralca nagovarja z jezikom skrivnostnih pokrajin onkraj meja človeškega sveta.

3.2.2 Proza

Že ob mladinski poeziji je mogoče govoriti o velikem številu zelo raznolikih pesniških in z njimi povezanih likovnih poetik; omenjena pestrost se že bolj izrazito kaže ob mladinski prozni slikanici. V kategoriji neresničnostne oz. iracionalne proze (na to se bo omejil pričujoči pregled) prav posebno, samostojno slikaniško skupino tvorijo pravljice Svetlane Makarovič, ki so jih ilustrirali avtorji z zelo različnimi likovnimi rokopisi. Njeno bržkone najbolj znano pravljico o dobrem čarovniku, peku Mišmašu ter človeški zavisti *Pekarna Mišmaš* (1975) je, tako kot *Sapramiško* (1976), pravljico o zlomljenem zobku male miške, ilustrirala **Marija Lucija Stupica**, ki jo M. Avguštin imenuje »prva dama slovenske ilustracije« sodobnega časa. Njene likovne rešitve poudarjajo razpoloženje osrednjih slikaniških oseb, izrazite so barve ter realizem, kolikor je ta sploh mogoč v pravljичni besedilni realnosti.¹⁷ V primerjavi s *Sapramiško* so liki v *Pekarni Mišmaš* bolj stilizirani: miške se spremenijo v dvorjane v razkošnih oblekah, Mišmaš izgleda kot velika miš, na obrazu opravljalke Jedrt so značilne poteze zajedljivosti itd. V okvirih svojega ustaljenega izraza ostaja B. Kos, ki je ilustriral komično pravljico *Živalska olimpiada* (1976). Njegove karikaturistične, vedre podobe ilustrirajo potek pravljice od odločitve živali, da bodo sodelovale na olimpiadi, vse do zaljubljenega robota in končne zmage živali. Kosova ilustracija nastaja v par potezah, intenzivnih barvah in je humorna karakterizacija upodobljenih likov. Drugačna je izraznost M. Amaličtija, ki v slikanici *Potepuh in nočna lučka* (1977) svoj mestoma temačen, celo grotesken izraz ustrezno povezuje z nenavadnim besedilom »narobe pravljice«, tj. niza nedokončanih pravljичnih zasnutkov. S. Makarovič združuje v pripovedi zavržene nočne lučke nenavadne, celo nekoliko strašljive pravljичne motive: o nesramnem dimniku,

¹⁷ Izraznost obraza literarnih oseb ter stripovske rešitve (besedilo v oblakih) sta značilni tudi za njeno ilustracijo *Klepetave želve* (1975) Polonce Kovač.

ki nagaja ljudem, o psičku s šestimi tacami, pošasti na samotnem otoku, ki ljudem odgrizne uhelj, plesočih škarjah. Amaliettijevi liki vzbujajo strašljivo-smešne občutke zaradi svoje nenavadnosti, isti občutki pa se porajajo v kontrastnosti temnih in živih barv ter nonsensnem lepljenju podob v sklepni ilustraciji.¹⁸ V »mačjo prejo«, med puhaste oblačke, pa je položena živalska pravljica *Mačja predilnica* (1978); sugestivne ilustracije, ki podpirajo tipne besedilne slike, je oblikoval **Dušan Klun**.¹⁹ Učinkovitost likovne upodobitve pravljice se gradi tudi na lepljenju realističnih, skorajda fotografskih ilustracij mačk in sodobnega sveta (avtomobilov, smeti, ropotije) ter mehke »preje« in gozdnih bitij. »Prijazna« je tudi likovna govorica **Gorazda Vahna**, zasnovana na toplih barvah in mehkih linijah. Ilustrator je na novo upodobil nekatera klasična besedila S. Makarovič, npr. nekoliko predelano *Sapramiško* (1997). Naslovni junak je v Vahnovi likovni interpretaciji simpatični, mišjeoki pek, skopa Jedrt pa babnica s špičastim nosom, ki jo ilustrator na ključnem mestu v pripovedi, tj. pri razkritju Mišmaševe skrivnosti, spremeni v eno samo radovedno, groteskno izbuljeno oko. Ostali liki so resničnostni, taka je tudi likovna besedilna stvarnost; oba lika torej realnemu okviru tvorita nasprotje, kar pomeni, da je njun pomen globlji – simbolizirata pravljico dobro in zlo. Kontrastnost je značilna tudi za Vahnove ilustracije pravljice *Ščeper in Mba* (1997). Besedilo tematizira željo po samoti in skrb za drugega, predstavnost pa določajo mehke, izrazite in svetle podobe dveh naslovnih fantastičnih živalskih likov ter barve narave; likovna govorica zajema tako pastelne podobe kot prave likovne »eksplozije«, ki spremljajo menjavanje razpoloženja glavnih slikaniških oseb.

Različnost likovnih interpretacij je razvidna tudi iz izbranih slikanic L. Suhodolčana, G. Strniše ter B. Štampe Žmavc. Suhodolčanovi pravljici besedili *Dvanajst slonov* (1976) in *Cepecepetavček* (1979) je ilustrirala J. Reichman, kratko sodobno pravljico *Piko Dinozaver* (1978) pa **Marjanca Jemec Božič**. Prvo besedilo, ki tematizira uresničitev želja osamljene deklice Barbare (v stanovanju ji dela družbo dvanajst slonov), je po likovni plati še vedno v okvirih »poetike punčk-igračk v rožnatem krilcu«. Likovno nagovorno je v ilustracijah zlasti sledenje stopnjevanju (sloni različnih barv prihajajo in prihajajo) in kontrastom (sloni: krhkost deklice in njenih skodelic) – oboje je tudi značilnost besedilne plasti slikanice. Kljub kontrastom in izraziti barvitosti pomenijo sloni za deklico varnost; ilustracije torej niso grozeče, ampak »mehke mehke«²⁰. Delni odmik od »deminutivnosti« ilustracije je J. Reichman dosegla v slikanici *Cepecepetavček*; ker se besedilo, strukturno primerljivo s kratko sodobno pravljico (sanjska realnost oživiljenih igračk), po nekaterih prvinah spogleduje tudi z vzorci nesmisla (igra z besedami ipd.), so igrive in komične, s tem pa manj lirizirane, tudi ilustracije. Očitno dopolnitev besedila dosega J. Reichman tudi v upodobitvi deklčinega strahu z liki grozečih papirnatih zmajev. Še dlje gre v poetiki igrivosti kot likovni vzporednici besedilni igrivosti M. Jemec

¹⁸ Groteskna mimika je značilna tudi za Amaliettijevo ilustracijo Levstikove klasične pripovedi *Martin Krpan* (1977).

¹⁹ Stilizacija živalskih likov ter krhkost »preje« seveda nikoli ne zaide v pretirano sladkobnost ali poetiko pootročenih in ljubkih živalskih likov iz ilustracij Jelke Reichman za Kovičevega *Mačka Murija* (1975).

²⁰ Metaforična oznaka se navezuje na zaključek kratke sodobne pravljice, ko sloni deklico zazibajo v spanje: »Potem se je dvanajst slonov zazibalo, sem – tja, da se je z njimi mehko mehko zazibala Barbarina postelja, zazibala se je cela hiša, tja – sem, mehko mehko, da so zaspale vse deklice (...).«

Božič. Slikanica *Piko Dinozaver* tematizira otroško željo in njeno uresničitev: deček, ki ni smel imeti psa, »dobi« dinozavra. Zgodba in ilustracije soustvarjajo komično stvarnost, v kateri je dinozaver prijazna pošast. Žive barve in množica detajlov, ki vnašajo v slike dodatne pomeni, soustvarja pravljичno realnost, ki je po perspektivi blizu »prismuknjenim« nonsensnim zgodbicam. Povezanost besednega in likovnega sporočila je mogoče zlahka prepoznati tudi iz slikanic Gregorja Strniše. *Potovanje z bršljanom* (1980) je zgodbica o hišici, ki se odpravi na potovanje. Pripoved je zasnovana na nasprotju med jezikom hišice, živalce in bršljana ter praznino sodobnega mesta, v katerem se meščani spreminjajo v obleke in glasove telefonov. To tematsko nasprotje je prepoznavno tudi v raznoliki govorici Amaliettijevih ilustracij: barve »realnosti hišice« vzbujajo občutek globine, prelivanja odtenkov in likov, barve mesta so enolične, ilustracije izžarevajo goloto drevja, zelena barva parka deluje umetno, sivina se povezuje z grotesknostjo »živih oblek«. Značilne za K. Gatnika so ilustracije v Strniševi slikanici *Jedca Mesca* (1982). Podobe so še vedno dinamične, stripovsko-igrive, »razdrobljene«, pojavi se tudi citat (»fotografski« prvi pristanek na luni). Take ilustracije se ustrezno povezujejo s pravljico, ki jo sestavlja množica dogodkov, »prizorov« iz življenja bratca in sestrice, učenjaka in plesalke. Spet drugačna je slikanica *Lučka Regrat* (1987), ki jo je z značilno mehkobo ilustrirala **Ančka Gošnik Godec**. Pravljica o lučki, ki se spremeni v deklico, je predvsem simbolična upodobitev pomladnega prebujanja in povezanosti vsega. Naslovna junakinja je v svoji fantastičnosti, krhkosti in zeleno-rumeni barvitosti nenavaden lik, poetični simbol v sicer izrazitem »realnem« mestnem okolju. Po analizi M. Avguštin (1997) je simbolika minljivosti oz. odhajanja vidna v dialogalni kompoziciji slik, kompleksna simbolika pa se ji odstira tudi iz ostalih likovnih prijemov: »Popolnost v upodobitvah krajinskih kompozicij in izbrušenost vseh detajlov v njih posreduje kar mistično vzdusje, medtem ko so zrcala v fovističnem koloritu s popačenimi podobami v njih ironičen prikaz življenjske izkrivljenosti človeka.« (isto) Zveze med simboliko besedila in ilustracije bi lahko dokazovali tudi iz pravljичnih besedil B. Štampe Žmavc. Njena *Popravljalnica igrač* (1994), ki jo je ilustrirala **Mojca Cerjak**, upoveduje globinsko povezanost pojmov narava, otroštvo, skrivnost in ljubezen/ustvarjanje; vse to določa tudi zabrisane podobe starega paviljona med bohotnim rastlinjem, sanjske privide in zvedave otroške like v lirični, »neposladkani« likovni pisavi ilustratorke. Pravljica *Ure kralja Mina* (1996), ki jo je ilustrirala **Alenka Sottler** prinaša v svoji besedno-likovni govorici spet nekoliko drugačno govorico: naslovniku odstira nepremagljivost časa, človekovo dožemanje lastne minljivosti ter »večnost pravljic za spomin«. Besedilo je položeno med celostranske ilustracije ter drobne podobe: sličice draguljev in meča (simbolika bogastva in moči), ure in lobanje (minevanje); knjiga vzbuja občutje posebne statičnosti, nepremičnosti, večnosti – liki so skorajda lutke, ki jih povsem obvladuje »vladar čas«. Slikanica B. Štampe Žmavc *Muc Mehkošapek* (1998), ilustriral jo je **Svetlan Junaković**, pa kljub naslovnemu liku, ki pomeni otroku možnost za umiritev (»vzeti si za eno muco časa«), deluje dinamično, podobe so skorajda »giblјive«. Tak notranji ritem se povezuje s karikiranimi obrazi odraslih ter kontrastnimi barvami, med katerimi izstopa predvsem rdeča.

Med razvojno in umetniško izstopajočimi slikanicami zavzema posebno mesto Kovačičev *Možiček med dimniki* (1974), ki je za estetsko inovativnost ilustracije prejel Levstikovo nagrado. Bizovičar tudi tu ohranja kontrastno barvitost, značilno že za *Abecedarijo* – barvne strani se izmenjujejo z belimi, tako da nastaja pred

bralčevimi očmi svojevrsten mozaik besedila, barvnih ploskev in stiliziranih likov, ki smiselno dopolnjuje Kovačičevo otroško igrivo poetiko »podob mesta«. Pesništvo in pripovedništvo je likovno dograjeval tudi K. Gatnik. V ilustraciji pripovedi S. Vegri *Jure kvak kvak* (1975) je sledil dinamiki dogajanja ter med besedilo vstavil cel niz sličic, prizorov, ki prikazujejo nenadno spremembo dečka v žabca. Stripovske rešitve in barvitost še dandanes učinkujejo privlačno in estetsko inovativno. Vse te značilnosti odražajo tudi Gatnikove ilustracije kratke sodobne pravljice J. Snoja *Sanjska miška* (1983), s tem da so v njej opaznejši detajli, pretiravanja ter kontrasti. Zanimivo je, da se z inovativno likovno govorico lotevajo ilustratorji tudi klasičnih besedil²¹; tako Gatnik v upodobitvah likov slovenske ljudske pravljice *Zdravilno jabolko* (1979) spreminja pravljичne junake v karikature z obarvanimi obrazi ter nenavadno sugestivno komično mimiko. Zaradi različnosti razpoloženja, ki ga vzbujata klasični pravljичni vzorec na eni in inovativna likovnost na drugi strani, je mogoče zapisati, da sodijo te Gatnikove podobe v tisti tip ilustracije, ki vzpostavlja napetost oz. nasprotje med besedilnim in likovnim delom slikanice.

3.2.3 Dramatika

V mladinski dramatiki, posebej v gledališki igri, je slikanica prej izjema kot pravilo; to seveda ni nič nenavadnega, če upoštevamo dejstvo, da dramsko ni »samo književnost«, pač pa vsebuje »virtualno predstavo«. Kljub povezanosti besedila in uprizoritve ter zato manjšem pomenu zgolj knjižnega dela igre je v slovenski mladinski književnost najti par primerov »dramskih slikanic« – nekatere med njimi so seveda bližje ilustrirani knjigi. Poleg Černigojevih lesorezov, ki ilustrirajo Ribičičevi igri *V kraljestvu palčkov* (1922) in *Kraljica palčkov* (1923), pri omenjanju ilustrirane dramske klasike ne gre pozabiti na Golievo *Sneguljčico* (1950), ki jo je ilustriral T. Kralj. Slikanica je v likovnem delu oblikovana scensko: posamezno ilustracijo »odstira« zavesa, opazovalec dobi občutek, da je podoba »na odru«; s tem dodatno poudarja gledališkost besedila. Poleg tega so Golievi verzi podloženi s klasičnimi ilustrativnimi palimpsestnimi likovnimi motivi, neposredno povezanimi z dramsko zgodbo. Tudi igro Kristine Brenkove *Mačeha in pastorka* (1951) o kaznovani brezsrčnosti in nagrajeni dobroti z likovnostjo lutkovnega odra dopolnjujejo ilustracije M. Stupica, med sodobnimi igrami pa sta posebnost predvsem radijski igri A. Goljevšček *Gornastenisedimuha* in *Zakaj avto zjutraj noče vžgati* (1991). Prvo besedilo je igra o govoru, o sporazumevanju in nesporazumih, popravljanju individualnega stavka po a-jevskih in drugih nasilnih »pravilih«. Ilustracije za knjigo je izdelal Tomislav Umer, poudarjajo pa predvsem nasprotje med (otroškim) stavkom ter grozečimi liki (odraslih), ki ga želijo preoblikovati. V drugi igri je ilustrator poudaril predvsem nonsensne dogodivščine oživiljenega avtomobila ter humor same zgodbe. Paradoksalno je, da je bila ilustrirana prav radijska igra, ki je, po splošnem in literarnoteoretičnem razumevanju, pravzaprav »igra zvoka«.

²¹ Josipa Jurčila *Kozlovsko sodbo v Višnji gori* (1987) je karikirano upodobil M. Manček. V pravljico predelano igro Frana Milčinskega *Zvezdica Zaspanka* (1992) je v zanj prepoznavni zabrisani, lirični likovnosti ilustrirala M. Cerjak. Klasične *butalce* F. Milčinskega pa je v sodobne, z otroškim stripom primerljive like spremenil U. Horvar (*Butalci in razbojnik Cefizelj*, 1997), sicer ilustrator besedil o Petru Nosu, ki jih je napisal sodobni slovenski pisatelj P. Suhodolčan.

4 Naslovniško odprta slikanica

Poseben podtip slikanice je naslovniško odprta slikanica; ta tip M. Kobe opredeljuje kot »slikanice 'za vse starosti'« (str. 53). Vanj se uvrščajo bodisi slikaniško obdelana klasična nemladinska besedila bodisi sporočilno kompleksne slikanice z razvidnimi simboličnimi dimenzijami; med slednjimi so že obravnavane Strniševe slikanice (predvsem *Jedca Mesca*)²². Klasiko v slikanicah predstavljajo tako *Martin Krpan* v različnih izvedbah²³ kot Jurčič in predvsem F. Prešeren²⁴. V zbirki *Velike slikanice* je namreč izšla *Turjaška Rozamunda* (1985) v stilizirani, barvno izraziti slikovni opremi **Kamile Volčanšek**. J. Reichman je Prešernovo *Pesem od Lepe Vide* (1987) povezala z izrazitimi simboli – z neskončno, prazno ploskvijo morja, lik Vide, ki ji veter kuštra lase, žerjavi. Zlasti pri slednjih je opazno ilustratorkino nadgrajevanje Prešernove balade – žerjavi se vračajo, Vida ostaja na tujem dvoru. Značilno baladno, temačno vzdušje, ki se smiselno izraža tudi v barvah in izrazih, pa vzbuja slikanica *Lenora* (1991), ki jo je ilustrirala M. L. Stupica. Bürgerjeva balada v Prešernovem prevodu je skladno z vsebino v barvah »mrliška«, s silhueto smrti, krokarjem, pogrebniim sprevedom spak ter bledimi, zelenkastimi barvami obrazov, praznimi in opustelimi krajinami, ki vzbujajo grozljive občutke katastrofe.

5 Zaključek

Pregledane **slikaniške poetike** ponujajo več vprašanj kot odgovorov. Na prvem mestu se pojavlja problem teoretične opredelitve slikanice – in definicija je lahko strožja ali ohlapnejša.

Po strožji definiciji bi bila kot slikanica označena zgolj taka knjiga, pri kateri **besedilo sploh ne more obstajati neodvisno od slikovnega dela**. Po tej definiciji bi torej med slikanice lahko uvrščali predvsem Mančkove avtorske slikanice, slikanice brez besedila ter aktivizirajoče in druge slikanice, pri katerih besedilo neposredno »kaže« na sliko ali na igro s knjigo.

Po ohlapnejši, širši definiciji je slikanica vsaka **knjiga, ki jo določata dve bolj ali manj enakovredni plasti**: likovna in besedilna; vsaka pa seveda lahko obstaja tudi sama zase. V to kategorijo sodi pretežni del pregledanih slikanic in očitno je, da je v tem primeru težko potegniti mejo med slikanico in ilustrirano knjigo. Prav zaradi tega, ker slikanica pri nas tako hitro »odraste« v ilustrirano knjigo, je

²² Danes mladinske književnosti ne opredeljujemo več kot književnosti »zgolj za« otroke, ampak kot književnost »tudi za« otroke. Široko razumevanje mladinske književnosti kot žanra, ki vzpostavlja otroško perspektivo prikazovanja stvarnosti, berejo pa jo **predvsem**, ne pa izključno otroci, mu seveda samo po sebi pripisuje naslovniško odprtost. Brž ko razumemo mladinsko književnost kot polje, ki omogoča oz. vzpostavlja dialog med odraslostjo in otroštvom na ravni produkcije in recepcije, so **vse mladinske knjige dejansko »za vse starosti«**, če parafraziramo M. Kobe.

²³ M. Krpana so ilustrirali H. Smrekar, T. Kralj, K. Palčič, I. Šubic, B. Iucundus, I. Križan, M. Amalietti ter S. Bricelj. Zanimivost je tudi strip M. Krpan, ki ga je po Levstikovih predlogi narisal M. Muster (1997).

²⁴ Slikanice na Prešernova besedila – »za odrasle in otroke« – so izhajale v zbirkah *Poezije dr. Franceta Prešerna v besedi in sliki*, *Levi devžej ter Velike slikanice*. Ilustratorji: K. Palčič, I. Seljak Čopić, M. L. Stupica, J. Reichman, D. Kofler, B. Grom, K. Volčanšek, R. Debenjak, R. Skočir, I. Majcen.

vprašanje povezanosti slikovnega in besednega sporočila — kljub privlačni misli o avtonomnosti likovne pisave — dandanes še vedno aktualno in miselno vznemirljivo.

Summary

RICHNESS OF POETICS AND IMAGES

In his article the author introduces established basic theoretical, historical and critical views on Slovene picture book and partly on a book illustration. The central place is dedicated to the theory that was brought from Europe into Slovene literary science by Marjana Kobe in the 70s. Thus he presents its various divisions of a picture book; that is various sub-genres according to the authorship, different levels of pretentiousness, creative procedure, text and illustration arrangement, text origin, new artistic and functional possibilities. Even when he introduces a modern Slovene illustration the author relies on Marjana Kobe's division, who selects picture books into four groups: an author's picture book, an activating picture book, a classical picture book and an addressee open picture book.

At the review of modern Slovene picture books (the authors for both, textual and artistic parts, are the Slovenes) the author originates from a literary division of literary genres. He examines the most interesting examples of picture book's poetry and prose and warns of the variety of poetics — from »classical«, traditionally artistic language to modern, somewhere shocking or strip poetics, which are observed in a connection with a literary text, a textual poetics.

In the conclusion he raises a question of the theoretical definition of a picture book. A more rigorous definition characterises a picture book only the book with a text and a picture dependent on each other. Another, broader definition classifies a picture book as a book defined by two more or less equivalent layers (artistic and textual), which can both exist independently. Most of the examined Slovene picture books belong in this category. Therefore, a border between a picture book and an illustrated book in Slovene children's literature is hard to draw.

Darja Mazi Leskovar
Maribor

AMERIŠKA MLADINSKA PROZA OD OBDOBJA PO DRUGI SVETOVNI VOJNI DO KONCA ŠESTDESETIH LET

Ameriška mladinska proza v času neposredno po ponovni vzpostavitvi miru na prvi pogled nadaljuje uhojeno pot predvojnega in medvojnega obdobja, vendar pa se tradicionalne prozne oblike že bogatijo z novimi temami in novoustvarjeni pravljici svetovi se v nekaterih delih že prelevijo v parodije svojih predhodnikov. V šestdesetih letih pa postane povsem očitno, da se mladinska proza spreminja: množica novosti v marsičem preoblikuje tradicionalne oblike in vsebine.

Nič več ni samoumevno, da so mladinska dela napisana izključno v tretji osebi. Mladi bralci odkrijejo čar prvoosebne pripovedi: pritegne jih nov odnos, ki se vzpostavi med junakom in bralcem. Tudi v vsebinskem pogledu se proza obogati, ko prisluhne družbenim in tehnološkim spremembam svojega časa ter sprejme številne nove teme. Nekatero izmed njih sicer niso vezane na novonastale razmere, le v preteklosti – po tedanji splošni presoji – niso bile primerne za mladinska dela, čeprav se vsaj posredno tičejo tudi otrok in mladine. V šestdesetih letih mladinska proza že odkriva številna razočaranja, ki se zaradi krhkosti medčloveških odnosov lahko porajajo v družinskem krogu. Po drugi strani pa se oblikujejo novi pogledi na teme, ki jih je književnost v svojem razvoju že sprejela za svoje: mladi bralec ponovno pogleda smrti v oči, a tokrat drugače kot v najstarejšem obdobju ameriške mladinske književnosti, saj se sooči tudi s pojavom osamljenosti in celo samomora.

Toda književnost ni le odsevala včasih otroku neprijazne resničnosti, temveč je tudi nakazovala različne poti, ki bolj ali manj uspešno pomagajo prebroditi raznovrstne težave mladih bralcev. Vabila je v osrčje narave, polne virov novih moči za vse, ki iščejo samopotrditve; v naročje fantazije, ki se ravno toliko odmakne od resničnosti, da jo odkriva pod novimi zornimi koti; v kraljestvo humorja, ki zmore videti realnost skozi rožnata očala; in v odkrivanje novega sveta, pa naj bo to svet zgodovine, predvsem ameriške, ali svet komaj rojene znanstvene fantastike, ki omogoči umik v novo prihodnost ali v prirejeno preteklost.

Kljub temu, da vojna vihra v mladinsko prozo tega časa skoraj ni prinesla tem, ki so neposredno povezane z medvojnim dogajanjem kot takim, pa je vanjo vnesla novega duha. Ta se odraža predvsem v novem vrednotenju narodnosti kot pomembnega elementa v življenju posameznika in družbe. Zdi se, da se je mladinsko leposlovje ponovno zavedlo moči in pomena narodne pripadnosti. Rodi se nova

oblika socialnega realizma, pogosto z multikulturno noto. Književnost si zavestno prizadeva, da ne bi bila le izraz belcev anglosaškega porekla, temveč vseh državljanov, ki tvorijo multi-etnični mozaik ZDA: proza v številnih delih predstavi mlade, ki jih pestijo težave, ker jih družba zavrača le zato, ker že po svoji zunanosti niso taki, kot večina.

Mladinska književnost v petdesetih letih postaja, tudi zaradi spremenjenih zakonskih določil, vedno bolj občutljiva za položaj svoje največje »manjšine« – ameriških črncev. O njih pišejo sprva le beli avtorji, dokler se v šestdesetih letih, ko boj za pravice črncev predrami celotno družbo, ne uveljavijo prvi črnski avtorji. Sooblikujejo novo podobo pripovedi, ki prikazuje prizadevanja za enakopravno vključevanje črncev v življenje družbe, tako imenovano »integrationist novel«. Odtlej prozna dela ne bodo več le govorila o nebelih Američanih, temveč bodo črni avtorji stopili v književnost samo ter ustvarjali najprej za mlade temnopolte bralce, šele zatem pa za vse ostale Američane.

Prizadevanja za boljše poznavanje, razumevanje in sodelovanje se ne omejujejo na ozemlje ZDA, saj se mladinska književnost dejavno vključuje v vsa povojna htenja, da bi zrasel mladi rod, ki bi gradil mednarodno sožitje. Kot vse ustanoviteljice IBBY (International Board on Books for Young People – Mednarodna zveza za mladinsko književnost), tudi ameriška mladinska književnost sprejme vzpodbude, ki naj bi pomagale, da bi najboljše stvaritve posameznih nacionalnih literatur bogatile vse narode, da bi se bolje spoznali, lažje spoštovali in z veseljem prijateljevali. Zato široko odpre vrata vsakovrstnemu sodelovanju s književnostmi drugih narodov in kultur in leta 1956, dve leti po tem, ko je osnovala prvo ameriško nagrado za življenjsko delo ameriških piscev mladinske književnosti, *The Laura Ingalls Wilder Award*, pozdravi prvo mednarodno nagrado za mladinsko književnost: medaljo *Hansa Christiana Andersena*. Andersenovo priznanje kmalu odlikuje tudi ameriške pisce mladinske proze.

Obe novi nagradi prinašata sveže spodbude tudi za ustvarjalce mladinske književnosti. Šestdeseta leta zaznamuje velik razcvet ameriške mladinske literature, ob veliki finančni podpori postane mladinska knjiga izrazito tržno blago in omogoči velik razmah založništva. Posebne pozornosti so deležne poljudnoizobraževalne publikacije, katerih naklada strmo raste in konec desetletja celo prekorači naklado literarnih del.

Med odmevnejše avtorje, ki so povezani z mladinsko književnostjo že iz časa pred drugo svetovno vojno, se uvršča ilustrator **William Pene du Bois** (1916–1993). Čeprav je ilustriral številna dela drugih avtorjev, je pomemben predvsem zaradi knjig, katerih avtor je v celoti sam. Že s prvencem *The Three Policemen* (1938) je potrdil svoj pisateljski talent in smisel za humor. Tudi njegovo najboljše delo, *The Twenty One Balloons* (1947), za katerega je prejel Newberyjevo medaljo, odlikuje polna mera humorja in bujne domišljije. Pripoveduje o dogodivščinah učitelja matematike, ki odkrije nenavaden otok, na katerem prebivalci živijo v še bolj nenavadni civilizaciji. V povesti *Lion* (1956) pa je avtor spregovoril o zvezdnih znamenjih ter jih domiselno povezal z razlago naravnih pojavov: na primer, ko lev rjovi, grmi. Celotno umetnikovo delo odlikujeta izvirnost in skladnost vsebine ter oblike.

Izvirnost, ki temelji predvsem na humorju diha tudi iz del **Jamesa Thurberja** (1894–1961). Pisatelj je svoj čut za besedne igre in izrazne možnosti jezika razkril v delih za otroke. Zanje je napisal sodobne pravljice *Many Moons* (1943), *The White*

Deer (1945) in *The Thirteen Clocks* (1955). V delu *The Wonderful O* (1955), katerega okvirna zgodba spominja na pustolovske povesti o morskih roparjih in iskalcih zakladov, je ustvaril fantastično pripoved, v kateri je pokazal, da se z jezikom lahko igramo, dokler imamo do njega pravičen odnos. Zgodba pripoveduje, kako so se pirati, ki so zavzeli miroljuben otok, zarotili, da bodo uničili črko »o«. Odstranili naj bi jo prav iz vseh besed. Toda njihova namera se ne uresniči, ker jih uporniki preženejo ter proslavijo svoj uspeh z besedami: hope (upanje), love (ljubezen), valor (vrednota) in freedom (svoboda).

Med mladinske pisatelje se uvršča tudi **Elwyn Brooks White** (1899–1985), vplivni literat in esejist, in to kljub priznanjem, ki jih je prejel za svoje ustvarjanje na področju književnosti za odrasle (Pulitzerjeva nagrada). Opus E. B. White odlikujejo tri mladinske knjige: *Stuart Little* (1945), *Charlotte's Web* (1952) in *The Trumpet of the Swan* (1970). V njih je zgradil fantazijski svet, v katerem so glavni protagonisti živali. Stuart je miška, ki se rodi čisto običajnemu zakonskemu paru, možu in ženi; Charlotte je pajek, ki domuje v hlevu, kjer najde zavetje cela vrsta živali; labod Louis pa je labod trobentač, ki si resnično želi igrati resnično trobento. Vsi Whitovi živalski junaki stopajo v stik s človekom, se ob njem opredeljujejo in tako odkrivajo svojo pravo naravo. Celo takrat, ko se gibljejo le med sebi enakimi, s svojimi medsebojnimi odnosi govorijo o človeku. Tako pripovedi *Stuart Little* in *The Trumpet of the Swan* temeljita na pisateljevi predpostavki, da ljudje povsem samoumevno sprejemamo dejstva, ki so sama po sebi absurdna. Komičnost, ki se porodi iz tako nastalih situacij, pomaga mlademu bralcu dojeti globlje sporočilo pripovedi.

Delo *Charlotte's Web* je zgodba o dogajanju v hlevu in o življenju na kmetiji. Na videz preprosta pripoved ne govori le o življenju in smrti, o prijateljstvu in medsebojni pomoči, temveč tudi o odraščanju deklice Fern – pripoveduje o bivanju kot takem. Knjiga, ki spada med najboljše stvaritve ameriške mladinske književnosti, se uvršča med najbolj brano mladinsko prozo. Pisatelj je 1970 prejel nagrado L. Ingalls Wilder.

Ameriško fantastično živalsko pripoved je ustvarjal tudi **Russell Hoban** (1925), sicer pisec proznih del za odrasle. Kot mladinski avtor se je uveljavil s pripovedjo *Bedtime for Frances* (1960). V petih nadaljevanjih je predstavil jazbeca Francesa, ki se vede kot pravi otrok. Tudi pisateljevo najboljšo mladinsko delo, *The Mouse and His Child* (1967), je fantastična pripoved. Igrački, miš in mala miška, sta se pokvarili, zato se nihče več ne igra z njima. Zaman iščeta nov dom in si želita, da bi se lahko sami navijali: končata na smetišču. Delo se je zaradi pomske večplastnosti uveljavilo tudi med odraslimi bralci.

Večje pozornosti med bralci vseh starosti je bil deležen opus **Meiderta De Jonga** (1906–1991), ko je pisatelj 1962 kot prvi Američan prejel prestižno Andersenovo nagrado.

Pisatelj je sicer pritegnil mlade bralce in kritike že leta 1953, ko sta izšli njegovi pripovedi *Shadrach* in *Hurry Home Candy*. V obeh protagonisti – otroci in živali – iščejo občutek varnosti in sprejetja. Dve leti kasneje je bilo delo *The Wheel on the School* (1954) že nagrajeno z Newberyjevo medaljo. V pripovedi se pisatelj vrača v svoje otroštvo na Nizozemskem in pripoveduje, kaj vse so storili otroci, da bi štoklje lahko gnezdile na šolski strehi. V knjigi *The House of Sixty Fathers* (1956) De Jong opisuje otrokovo doživljanje grozot vojne, ki jih omilita sočutje in pomoč odraslih. Deli *Along Came a Dog* (1958) in *The Last Little Cat* (1961) kot prota-

goniste ponovno predstavita otroke in živali. Tudi podeželski deček, junak pripovedi *The Singing Hill* (1962), vstopi v poseben odnos s konjem, ki živi z njim in z njegovim dedom na veliki in osamljeni kmetiji. Knjiga *Far Out the Long Canal* (1964) pa se ponovno dogaja v Evropi. Njen junak je slaboten deček Monta, ki se v trdi zimi nauči izvrstno drsati.

Med pisateljevimi kasnejšimi deli izstopa pripoved *Journey from Peppermint Street* (1968), za katero je 1969 prejel prvo nagrado navoustanovljenega sklada National Book Award.

O povsem drugačnih popotovanjih govorijo dela znanstvene fantastike, katerih avtorica je **Madeleine L'Engle** (1918), pisateljica del za odrasle in mladino. V časovni trilogiji, ki jo sestavljajo *A Wrinkle in Time* (1962), *A Wind in the Door* (1973) in *A Swiftly Tilting Planet* (1978) je znanstveno fantastiko prepleta z bogastvom čiste domišljije. Zgodbe, ki gradijo na spekulativnih možnostih razvoja različnih znanih, predvsem astro-fizike in bio-genetike, vključujejo številne drobce iz klasičnih književnosti, mitologije, legend, teologije in zgodovine.

Roman *A Wrinkle in Time*, nagrajen z Newberyjevim priznanjem, predstavi protagoniste: petletnega dečka, njegovo dvanajstletno sestro in štirinajstletnega prijatelja. Junaki se v celotni trilogiji spopadajo z zlom. Potujejo v prihodnost in preteklost in se selijo iz enega časovnega in dimenzijskega okvira v drugega. Dobrota vselej zmagaja in pisateljica prepriča bralca, da bodo ljubezen, individualnost in svoboda ostale vrednote tudi v prihodnosti.

Posebno mesto v ameriški mladinski prozi pripada delom **Jean Craighead George** (1919), biologinje in ekologinje. Avtorica v njih ne podaja le prijetnih zgodb, temveč jih obogati tudi s točnimi informacijami iz življenja narave. Tako številne živalske zgodbe kot so *Vulpes the Red Fox* (1948), *Vison the Mink* (1949), *Meph, the Pet Skunk* (1952) in *The Summer of the Falcon* (1962) predstavijo različne živalske vrste v njihovem naravnem okolju.

Celotno pisanje **Florence Crannell Means** (1891–1980) pa naj bi mladim belopoltim Američanom dokazalo, da je razumevanje med različnimi narodi in rasami, ki živijo v ZDA, ne le mogoče, temveč neobhodno potrebno. Knjiga *The Moved – Outers* (1945) pogumno spregovori celo o odnosu Američanov do Japoncev, kljub temu, da se zgodba odvija po napadu na Pearl Harbour. *Great Day in the Morning* (1946) pa je pripoved o odločni temnopolti deklici, ki se zgraža nad krivicami, ki jih trpijo črnici. Delo odlikuje realističen prikaz družbe, ki ga spremlja avtoričino jasno izraženo kritično stališče do rasnega razlikovanja.

Tudi pripoved *Mary Jane* (1959) **Dorothy Sterling** (1913) govori o medrasnem sožitju. Kritiki jo uvrščajo med »integrationist novels«. Junakinja Mary Jane, hči črnškega odvetnika, je ena izmed prvih črnih dijakinj v šoli za otroke iz premožnejših družin. Prestati mora glasno in prikrito nasprotovanje odraslih in otrok, a končno se uveljavi in njeni sošolci sklenejo, da bodo kot skupina šli le tja, kamor lahko gredo tudi črnici. Sterlingova, sama belka, si je prizadevala, da bi bralci razumeli, da je rasno razlikovanje nesprejemljivo.

Deset let kasneje je delo *Sounder* (1969) **William H. Armstrong** (1914), v katerem pisatelj opisuje težko izkušnjo črnške družine v času po državljanski vojni, bilo nagrajeno z Newberyjevim priznanjem. Da bi obubožana družina imela kaj jesti, oče ukrade kos mesa. Policija mu pride na sled, domači pes Sounder brani družinskega poglavarja, a pri tem utrpi hude poškodbe in očeta kljub vsemu končno aretirajo. Pes dočaka gospodarjevo vrnitev iz zapora, toda po očetovi smrti pogine.

Armstrong, sam belec, je z delom vzbudil različne odmeve, med drugim tudi zato, ker protagonisti nimajo lastnih imen, saj je celo glavni junak označen le kot »deček«.

Mlajše bralce uspešno nagovarjajo dela z zgodovinsko tematiko, ki jih je napisala **Clyde R. Bulla** (1914). Pripoved *John Billington, Friend of Squanto* (1956) govori o naseljevanju Amerike; *Down the Mississippi* (1954) pripoveduje o življenju na veliki reki; *Viking Adventure* (1963) pa predstavi slavne pomorščake.

Med pripovedmi, kjer je dogajanje postavljeno v dvajseto stoletje, je doživela večji uspeh knjiga *The White Bird* (1966). To je zgodba o posvojencu, ki mu njegov novi oče ne posveča dovolj pozornosti. Deček se naveže na ptico, a ta odleti. Oče spozna stisko obupanega in osamljenega otroka, zato se med njima razvije nov, osrečujoč odnos.

O stiskah mladih, ki hrepenijo po človeški toplini in varnosti, istočasno pa potrebujejo občutek, da so svobodni in da je njihova svoboda vrednota tudi za druge, govorijo dela pisateljice **Julie Cunningham** (1916). *Dorp dead* (1965) je prvoosebna pripoved dečka, ki se bori z zlom, ko išče svobodo, zaščito in ljubezen. Vse to je Gilly spoznal pri babici, a po njeni smrti se iz sirotišnice preseli k človeku, ki mu nudi le materialno ugodje. Ko fant spozna, da je njegov varuh okruten, zbeži. Upa, da bo srečal skrivnostnega lovca, ki zanj pooseblja dobroto in razumevanje. Pripoved je pritegnila mlade bralce, hkrati pa vzpodbudila različne kritične odmeve med odraslimi.

Cunninghamova je tudi avtorica popularnih fantastičnih pripovedi za mlajše otroke, v katerih nastopajo ljudem dobronamerne živali. *Macaroon* (1962) je zgodba o rakunu, ki vsako jesen posvoji pravega otroka, da mu čez zimo ne bi bilo dolgčas. Ker se spomladi s težavo loči od svojih varovancev, se odloči, da bo poskusil z razvajenko Eriko, ki mu jo bodo njeni starši radi odstopili za malce dlje časa.

Opus **Virginie Hamilton** (1936) nagovarja mlade bralce različnih starosti. Priznana avtorica realističnih in fantastičnih proznih del, biografij in pripovedi, ki temeljijo predvsem na črnskem ljudskem izročilu, se je uveljavila konec šestdesetih let. Za svoje delo je kot prva afroameriška pisateljica v sedemdesetih letih prejela Newberyjevo medaljo, v devetdesetih letih pa Andersenovo priznanje. Med njena dela za starejše otroke se uvrščata knjigi *The Time-ago Tales of Jahdu* (1969) in *The House of Dies Drear* (1968), zapletena in napeta pripoved o hiši, polni skrivnostnih dogodkov, ki ogrožajo vsakdanje življenje sodobne družine črnkega profesorja.

Mladinske proza **Scotta O'Della** (1898–1989), ki je pričela izhajati v šestdesetih letih, pa postavi bralce v ameriško zgodovino. Pisatelj proze za odrasle, ki se je proslavil s pisanjem za mladino, kasnejši dobitnik Andersenove nagrade, je največkrat popeljal mlade bralce na daljni zahod, med Špance in Indijance. V času velikih španskih osvajanj išče svojo srečo tudi mladi kartograf, junak pripovedi *The King's Fifth* (1966). Mladenič, ki bi rad spoznal neznane dežele, se zaplete v tvegane posle nepoštenih lovcev na zaklade in to plača z zaporno kaznijo.

Enega najboljših mladinskih zgodovinskih romanov, ki se ne dogajajo na ameriških tleh, je ustvarila **Elizabeth Borton de Trevino** (1904). Delo *I, Juan de Pareja* (1965) je prvoosebna pripoved portretiranja velikega španskega slikarja Diega Velazqueza de Silva. Junak je bil najprej umetnikov suženj – pomočnik, potem, ko sta se z gospodarjem spoprijateljila, pa njegov zvesti sodelavec. Pisateljica, ki tankočutno opiše spremembo odnosa med obema protagonistoma, je bila 1966 nagrajena z Newberyjevim priznanjem.

Dela polna domišljije, pustolovščin in humorja je mladim bralcem namenil pisatelj **Lloyd Alexander** (1924). Njegove pripovedih o kraljestvu Prydain, ki temeljijo na valižanskem ljudskem izročilu, nizajo Taranove dogodivščine. Prvi knjigi iz serije, *The Book of Three* (1964), so sledile *The Black Cauldron* (1965), *The Castle of Llyr* (1966), *Taran Wanderer* (1967) in *The High King* (1968), za katero je prejel Newberyjevo priznanje. Prydainska kronika pripoveduje o boju med dobrim in zlim, ki je končno premagano. Taran išče samega sebe, doživi marsikaj nenavadnega, a končno iz svinskega hlapca postane kralj.

V sodobni družbi odraščajo junaki **Beverly Cleary** (1916). Tako v delu *Henry Huggins* (1950) deček Henry, njegov prijatelj Beezus, Beezusova sestra Ramona in psiček Risbyja preživljajo povsem običajne dni, polne verjetnih dogodkov, ki pa se prav nenavadno razvijajo. Iz nepredvidenega se rodi vrsta humornih situacij, ki odlikujejo tudi nadaljnje zgodbe, v katerih nastopajo isti junaki. Pisateljica je z njihovo pomočjo skoraj 35 let uspešno zabavala mlade bralce. V kasnejših delih je postala osrednja junakinja Ramona, ki se je prvič predstavila v novi vlogi v knjigi *Ramona the Pest* (1968).

Tudi proza **Sida Fleishmana** (1920) je polna humorja in presenetljivih dogodivščin. Pisatelj se je preživljal tudi kot novinar in pisec grozljivk, zato ne preseneča, da je iskanje ponavljajoča se tema številnih njegovih del. Tako na primer v knjigah *Mr. Mysterious and Company* (1961) in *The Ghost in the Noonday Sun* (1965), junak išče skrivnostne osebe. Drugod protagonisti iščejo očeta ali neko drugo za mladega junaka pomembno osebo. Delo *Chancy and the Grand Rascal* (1966) opisuje kako fant brez staršev poskuša odkriti sorodnike in končno najde strica, ki se poklicno ukvarja z rokohitrstvom. Delo v marsičem spominja na *Huckleberryja Finna* Marka Twaina.

Med dela, ki so bistveno obeležila ameriško prozo za otroke se uvrščajo tudi slikanice **Maurica Sendaka** (1928), enega največjih ameriških likovnih umetnikov. Sredi petdesetih let se umetnik ni več zadovoljil le z vlogo ilustratorja, zato je svojim upodobitvam dodal besedno sporočilo. V vrsti slikanic avtor z besedo in sliko podaja svoj pogled na svet. Slikanica *Where the Wild Things Are* (1963), s katero posega v podzavest, mu ni prinesla le Caldecottovega priznanja, temveč tudi mednarodni sloves. Večina njegovih zgodnjih slikanic je komičnih, kot na primer *Higglety Pigglety Pop! or There Must Be More to Life* (1967). Delo *In the Night Kitchen* (1970) pa je zgodba o dečku, oblikovana po spominih na umetnikovo otroštvo. Sendak je 1970 za svoje delo na likovnem področju prejel Andersenovo medaljo.

Literatura:

- Carpenter, Hunprey: *The Oxford Companion to Children's Literature*. London: Routhledge, 1990.
Cristal, David: *Cambridge Biographical Encyclopedia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
May, P. Jill: *Children's Literature and Critical Theory*. New York, Oxford: Oxford University Press, 1995.
Sutherland, Zena: *Children and Books, ninth edition*. New York, Reading: Longman, 1996.

Summary

AMERICAN CHILDREN'S PROSE: FROM 1945 TO 1970

In the period after the second world war American children's literature on the one hand continued the tradition of the prewar era, while on the other hand it started showing openness for new styles, approaches and themes. At the same time some traditional genres got either new forms or original points of view. First person narrative attracted the young readers who were taken more and more seriously also as far as their personal experience is concerned (**Elizabeth Borton de Trevino's** *I Juan de Pareja* – 1965). Incorporation of the black experience started with the books written by the whites, as **Dorothy Sterling's** *Mary Jane* (1959) and **William H. Armstrong's** *Sounder* (1969), and taken over by more and more Afro-American writers in this period represented particularly by **Virginia Hamilton** (*The House of Dies Drear* – 1968, *Time-ago Tales* – 1969). New forms of animal fantasies written by **E. B. White** (*Stuart Little* – 1945, *Charlotte's Web* – 1952 and *The Trumpet of the Swan* – 1970) and **Russell Hoban** (*Bedtime for Frances* – 1960) were enjoyed by children of various age groups. Older readers were offered science fiction books by **Madeleine L'Engle** (*A Wrinkle in Time* – 1962). It is the period of the establishment of the Hans Christian Andersen Award and the first American children's writer to be honored was **Meindert De Jong**. The author attracted the reading public with *Shadrach* in 1953 and was awarded the worldwide recognition in 1962. Even if the richness of the production in the field of children's literature is due to many reasons, the mere founding of the Laura Ingalls Wilder Award proves that children's literature met with a new recognition on the national level as well.

Darja Lavrenčič
Ljubljana

ŽANRSKOST MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

1. Uvod

V prispevku sem se osredotočila na problem žanrskosti v književnosti, zlasti v mladinski književnosti. Zanimalo me je, kateri žanri se pojavljajo v mladinski književnosti in kateri v književnosti za odrasle. Ali so v mladinski književnosti prisotni čisto vsi žanri, ki so uveljavljeni v književnosti za odrasle ali ne? Ali obstajajo tudi specifični žanri mladinske književnosti? Ugotoviti sem hotela tudi delež poezije, dramatike in proze v književnosti. Dela sem se lotila s pomočjo preštevalne metode.

V pomoč mi je bil računalniško podprt sistem COBISS, ki omogoča dostop do baz podatkov in online katalogov knjižničnega gradiva v ta sistem vključenih slovenskih knjižnic in tudi drugih ustanov. COBISS predstavlja skupno osnovo knjižničnega informacijskega sistema znanstvenega informiranja v Sloveniji. Kot primer sem vzela bazo Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani, ki predstavlja eno večjih splošnoizobraževalnih slovenskih knjižnic. V eni od njenih enot, v Pionirski knjižnici, sem zaposlena kot bibliotekarka. Raziskala sem, koliko in katere knjige je knjižnica nabavila v obdobju zadnjih petih let, to je v obdobju od 1994 do 1998. Sistem mi je omogočil iskanje in izpise iz lokalne baze podatkov. Zanimala me je tako izvirna slovenska književnost kot tudi prevodna (prevedena v slovenski jezik), saj sem na ta način hotela dobiti celosten pregled stanja. Da bi dobila še bolj zanesljiv vpogled, večjo količino knjig, sem ogled razširila na daljše časovno obdobje (zadnjih 5 let). Poleg tega so se vsaj na področju mladinske književnosti, ki ga najbolj poznam in tudi poklicno (strokovno) spremljam, zgodile velike spremembe. Slovenski knjižni trg so po letu 1991 preplavile velike količine prevedenih knjig (velja za mladinsko književnost), pogosto tudi dvomljive estetske vrednosti. Število izdanih mladinskih knjig se je v teh letih stalno povečevalo, vendar žal ne premosorazmerno z njihovo kvaliteto. Povečalo se je tudi število slovenskih založnikov. Podatki o številu izdanih mladinskih knjig v letu 1998 ne kažejo več naraščanja, pač pa celo zmanjšanje (24 naslovov manj). Podatki, ki jih zbiramo v ljubljanski Pionirski knjižnici o mladinskih knjigah (leposlovne in poučne) kažejo, da je le tretjina vseh mladinskih leposlovnih knjig do 15. leta starosti izvirno slovenskih, dobri dve tretjini pa so prevodi (podatki za leto 1998). Nekateri založniki odkrito priznavajo, da je ceneje kupiti avtorske pravice za knjigo (npr. slikanico) v tujini, jo prevesti in izdati, kot izdati izvirno slovensko mladinsko knjigo (npr. slikanico).

To je tudi verjetno eden od razlogov, da se slovenska slikanica (tudi slovenska mladinska knjiga) utaplja v poplavi tujih knjig za otroke in mladino. Pri delitvi književnosti za odrasle v posamezne tipe oziroma na posamezna vsebinska področja sem upoštevala delitev Mirana Hladnika v knjigi *Trivialna književnost*. Nanjo se je oprl tudi Andrijan Lah v knjigi *Lahka književnost*. Praktično (ob razvrščanju velikega števila knjig) sem lahko spoznala, da je »vsakršno razvrščanje avtorjev v določene skupine lahko omejujoče in tudi le približno.« (Lah: 1997, str. 19) Pri razvrščanju mladinskih knjig v glavnem nisem imela velikih težav. Te so se pojavljale pri knjigah s področja književnosti za odrasle (žanrske mešanice), kjer besedila ni vedno mogoče natančno uvrstiti v določeno žanrsko skupino. Meje med posameznimi žanri niso vedno jasne, zato je razvrščanje v žanr do neke mere problematično. Pregledovala sem tudi strokovno literaturo o žanrih. Ugotovila sem, da je v slovenščini zelo malo študij, ki bi se ukvarjale z mladinskimi žanri, čeprav je »mladinska književnost podtip književnosti, njen integralni del, ki se od nemladinske loči po svojem bistvu, obstoju in zgradbi, namenjen pa je bralcu do starostne meje osemnajst let.« (Saksida: 1994, str. 45) Od nemladinske književnosti se mladinska književnost »razlikuje tudi po svoji vlogi v bralnem razvoju, s tem pa se odprejo vprašanja, važna za književno didaktiko.« (Saksida: 1994, str. 212) Ob tem se nam zastavlja vprašanje, kako vključevati žanrsko mladinsko književnost v razvijanje bralnih sposobnosti in pridobivanje bralne kulture. Na področju mladinske književnosti danes obstaja žanrska literatura (predvsem za mlade bralce od 10. leta starosti dalje), čeprav je v preteklosti slovenske založbe niso rade objavljale (podobna situacija kot na področju književnost za odrasle). Založba Mladinska knjiga v Ljubljani je leta 1995 začela izdajati novo knjižno zbirko Knjigožer, ki prinaša »hranljive zgodbe, ki teknejo in ne redijo.« Zbirka prinaša slovenskim najstnikom sodobne ljubezenske, srhljive in kriminalne zgodbe priljubljenih domačih in tujih pisateljev. Po založnikovem mnenju gre za »zanimivo, napeto in slastno branje za prosti čas, kakršnega si želi vsak šolar.« Ali kot je pred več sto leti zapisal Francis Bacon: »Nekatere knjige moramo okusiti, druge pogoltniti in le nekatere prežvečiti in prebaviti ... « Le malo se je spremenil naš današnji knjižni okus. Velik delež knjig iz knjižne produkcije je pohlepno pogoltnjenih (na veselje založnikov), le malo jih je temeljito prebranih. Med slovenskimi avtorji se v zbirki pojavljajo naslednja imena: Desa Muck, Ivan Sivec, Bogdan Novak in Dim Zupan. Bogdan Novak je objavil v zbirki 3 knjige: *Zelena pošast*, *Zaljubljeni vampir*, *Strašljiva Stahovica*. Knjige sem uvrstila v pustolovski žanr (srhljive zgodbe). Desa Muck je avtorica dveh knjig ljubezenskega žanra (*Hči lune* in *Lažniva Suzi*). Ivan Sivec je avtor dveh kriminalk iz sveta športa: *Netopir brez kril*, *Beli mušketir*. Dim Zupan je avtor knjige *Rdeči teloh*. S tujimi avtorji, katerih knjige so uvrščene v zbirko, se pri nas prvič srečujemo s Samom Whitom, Mary Hooper, Gaby Schuster ... Navajam nekaj naslovov njihovih knjig, ki napovedujejo ljubezenski in srhljivi žanr. To so: *Prva ljubezen*, *Poletno sanjarjenje*, *Velika ljubezen*, *Moj divji fant*, *Mračne zgodbe*, *Na hladnem* ... Knjige so med mladimi bralci zelo priljubljene. To nam dokazujejo izposoja, pogovori z mladimi bralci in navsezadnje tudi prodaja teh knjig. Vasja Cerar, ki skrbi za knjižni program za mlade bralce od 10. leta dalje pri založbi Mladinska knjiga, pravi, da je »neizpodbitno dejstvo, da mladi dandanes niso več pripravljeni (ali celo ne sposobni) prebirati kvalitetnih in obsežnejših klasičnih besedil, ki bi si po vseh literarnih in vzgojnih kriterijih zaslužila oznako nesmrtna. Žal se enako godi tudi vsem drugim manj zahtevnim, recimo pustolovskim epo-

pejam, katerih epizode smo si še pred nekaj desetletji podajali pod šolskimi klopmi ... Ali mladi res postajajo popolnoma nevhvaležni, nezainteresirani in nepismeni nebralci? Ne pritegnejo jih več *Aličine dogodivščine v Čudežni deželi*, mitične in epske razsežnosti Jalnovih *Bobrov*, Finžgarjevega *Pod svobodnim soncem* ... » (Cerar: 1997, str. 95) Takšne so prav gotovo tudi praktične izkušnje mladinskih knjižničarjev, učiteljev ... Podoben korak kot založba Mladinska knjiga s Knjigožerjem je leto dni kasneje (1996 leta) naredila tudi založba DZS z novo mladinsko knjižno zbirko *Dober dan, roman!* Tudi ta prinaša lažja, manj zahtevna besedila sodobnih domačih in tujih ustvarjalcev pustolovskega, ljubezenskega, kriminalnega žanra. Z njimi si je prav tako pridobila naklonjenost mladih bralcev. Med slovenskimi pisatelji so v njej zastopani: Ivan Sivec z več knjigami pustolovskega žanra, Janja Vidmar, Polona Škrinjar, Ivo Zorman, Jože Rode in celo petnajstletna avtorica Nejka Omahen.

Kako je s slovensko žanrsko literaturo za odrasle bralce?

Ali je stanje na Slovenskem še vedno tako slabo, kot ugotavlja Miran Hladnik v tekstu *Pisanje kot popoldanska obrt ali Napake slovenskega žanrskega pisanja*, objavljenem v knjigi *Šola kreativnega pisanja* iz leta 1990 (str. 125–136)? Ali še veljajo ugotovitve Andreja Blatnika iz leta 1993 v prispevku *Kdo mori slovenske žanrske pisce*, po katerih »imamo Slovenci sicer res razvito in berljivo kmečko povest, ki v ničemer ne zaostaja za sorodnicami iz tujine, da pa s tako imenovanimi urbanimi žanri, katerih paradigma je kriminalka, slabo kaže.« (Blatnik: 1993, str. 44)? Kasneje v svojem prispevku Blatnik spet ugotavlja »ergo: Slovenci (še?) nimamo prave kriminalke« (str. 48). In nato spet potrdi trditev, »da Slovenci avtonomne kriminalke še nimamo« (str. 48). Andrijan Lah pa v sklepnih ugotovitvah v svoji knjigi ugotavlja, da se »v zadnjih desetletjih pri nas vidneje pojavljata še področji kriminalkarstva in (znanstvene) fantastike.« (Lah: 1997, str. 181) Kaj lahko ugotovim iz raziskave žanrov, ki sem jo opravila? Premoremo Slovenci kriminalko kot žanr ali ne? Se je v času od leta 1993 stanje kaj spremenilo? Glede slovenske kriminalke bi se na osnovi številčnih podatkov strinjala z Andrijanom Lahom. Izvirni kriminalni žanr v slovenski književnosti za odrasle obstaja. Opozorila bi na Majo Novak in Igorja Karlovška, ki sta se že uveljavila kot avtorja tega žanra. Kriminalke pišejo tudi: Goran Lim, Samo Ogris, Janja Vidmar, Tugo Zaletel in Marko Simčič. Še vedno pa Slovenci prevedemo veliko kriminalk iz tujih jezikov (predvsem iz angleškega jezikovnega območja).

Znanstveno-fantastični žanr ni tako uveljavljen kot kriminalka. Z raziskavo sem ugotovila:

- da je »kmečka povest [še vedno] eden najboljšežnejših žanrov v slovenski pripovednoprozni tradiciji.« (Hladnik: 1990, str. 123);
- da so slovenski zgodovinski romani in povesti konkurenčni žanr;
- da je močno zastopano tudi ljubezensko pripovedništvo;
- da veliko uvažamo in prevajamo tujo žanrsko književnost, predvsem kriminalke, ljubezensko in zdravniško pripovedništvo.

Kakšna je žanrska situacija na področju mladinske književnosti?

- Seznam žanrov mladinske književnosti je ožji od žanrov v nemladinski književnosti.
- Obstajajo specifični žanri mladinske književnosti (npr. živalska zgodba).

- Zdravniškega pripovedništva mladinska književnost ne pozna.
- Tudi pravega vohunskega romana v mladinski književnosti ne najdemo.
- Močno je zastopano pustolovsko pripovedništvo. Pišejo ga tudi slovenski pisatelji. Zdi se, da je to eden tistih žanrov, po katerih mladi bralci radi segajo. »Prav nič presenetljivo torej ni, da se je večina pustolovskih romanov, tako zahodnoevropskih kot srednjeevropskih, prejkoslej znašla na seznamih branja za otroke in mladino ...« (Slapšak: 1997, str. 14) Aleksander Zorn je zapisal podobno: »Nekatere zgodbe in knjige so se v času svojega dolgega življenja postarale do mladosti. In z njimi so današnji otroci postali modri kot nekdanji starci.« (Zorn: 1995, str. 10)
- Kmečke povesti v današnji sodobni slovenski mladinski književnosti v glavnem ni. Avtorji danes prikazujejo predvsem urbani svet.
- V predšolskem (predbralnem) in začetnem šolskem obdobju prevladujejo pravljice in knjige – igrache.
- Družbeni romani oz. realistične zgodbe za mlade so prevladujoči žanr, ki je namenjen otrokom, starim 10 let in več. To velja za izvirno slovensko in prevodno književnost. Ta dela prinašajo aktualne probleme sodobnega časa in zrcalijo življenje mladih v današnjem svetu. Tabu teme se pojavljajo predvsem v tem žanru literature. Bolj jih ubesedujejo iz tujih jezikov prevedena mladinska (celo v slikanicah za najmlajše) dela kot dela domačih avtorjev. Prikazujejo tudi temačne in celo krute plati življenja, kot so nasilje v družini in med vrstniki, spolne zlorabe, homoseksualnost, aids, rak, smrt ... Gre za »angažirani realizem.« (Cerar: 1997, str. 96)
- Na področju mladinske književnosti se v sodobnosti dogajajo spremembe. Nekateri žanri so mladim danes manj zanimivi, npr. zgodovinski roman, fantastična pripoved. Opazen je zgodnji interes (že pri osmih letih) za realistično pripovedništvo.

Če na kratko povzamem nekaj pomembnejših ugotovitev:

- Obstajajo žanri, ki so tipični za mladinsko književnost (npr. pravljica, čeprav je bila prvotno ljudska pravljica sestavni del ustnega ljudskega slovstva ali pripovedništva za odrasle).
- Nekateri žanri obstajajo tako v književnosti za mlade bralce kot v književnosti za odrasle (npr. zgodovinsko pripovedništvo, ljubezensko pripovedništvo, pustolovske zgodbe, detektivske zgodbe ...). Seveda imajo v mladinski književnosti »posebne, v marsičem drugačne funkcije kot v književnosti za odrasle bralce.« (Genčiová: 1980, str. 32) Pustolovski žanr je v književnosti za odrasle le obroben, v mladinski književnosti pa je v določenem starostnem obdobju zelo pomemben.
- Obstajajo žanri, ki živijo samo v književnosti za odrasle, npr. zdravniško pripovedništvo, vohunske zgodbe, kmečka povest, eseji.
- Določeni žanri v mladinski književnosti so namenjeni določeni starosti otrok. Tako so pravljice najrazličnejših vrst namenjene predvsem otrokom v predšolskem in v zgodnjem šolskem obdobju. Od 9. leta starosti dalje segajo mladi bralci po pustolovskih, živalskih in fantastičnih zgodbah, detektivkah, zgodovinskih romanih in povestih, dekliški literaturi, humornih pripovedih. V obdobju adolescence prevladuje realistična proza, ki v zadnjem času ubeseduje tudi mnoge za mladinsko književnost neobičajne teme: smrt, nasilje, incest,

spolne zlorabe, homoseksualnost, rasizem, aids ... Gre za nekakšne problem-ske romane. Kaže se tudi interes za ljubezensko pripovedništvo, kriminalke in grozljivke.

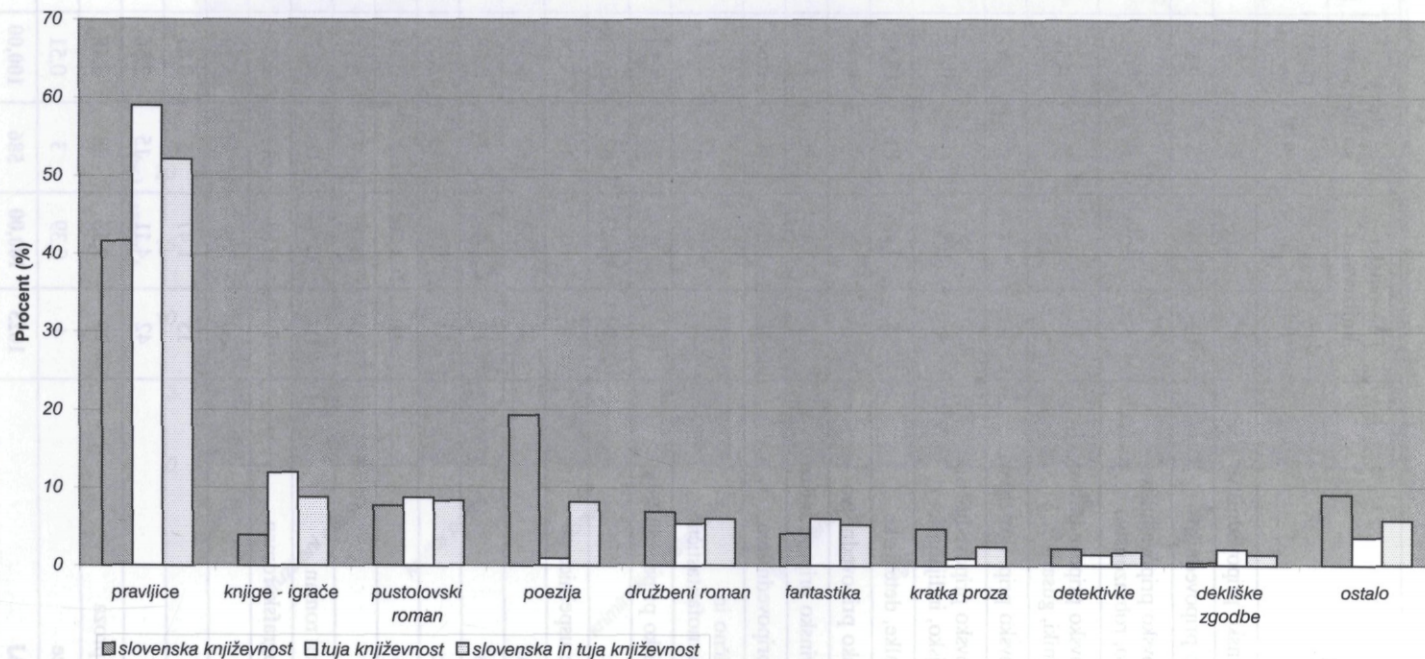
3. Žanri v številkah

Številčne podatke navajam v dveh razpredelnicah. Predstavim jih tudi s pomočjo grafičnih prikazov.

MLADINSKA KNJIŽEVNOST – od leta 1994 do leta 1998

ŽANRI	Slovenska književnost		Tuja književnost		Slovenska + tuja književnost	
	Vsota	Delež (%)	Vsota	Delež (%)	Vsota	Delež (%)
spomini	5	0,99	3	0,39	8	0,62
poezija	98	19,33	7	0,90	105	8,17
pravljice	211	41,62	459	59,00	670	52,14
knjige – igrače	20	3,94	93	11,95	113	8,79
uganke	3	0,59	0	0	3	0,23
družbeni roman	35	6,90	42	5,40	77	5,99
pustolovski roman	39	7,69	68	8,74	107	8,33
kratka proza	24	4,73	7	0,90	31	2,41
detektivke	11	2,17	11	1,41	22	1,71
zgodovinski romani	9	1,78	7	0,90	16	1,25
vojni romani	1	0,20	1	0,13	2	0,16
drama	10	1,97	0	0	10	0,78
humor	6	1,18	1	0,13	7	0,54
znanstvena fantastika	0	0	0	0	0	0
fantastika	21	4,14	47	6,04	68	5,29
dekliške zgodbe	2	0,39	16	2,06	18	1,40
strip	7	1,38	6	0,77	13	1,01
živalske zgodbe	5	0,99	10	1,29	15	1,17
SKUPAJ	507	100,00	778	100,00	1285	100,00

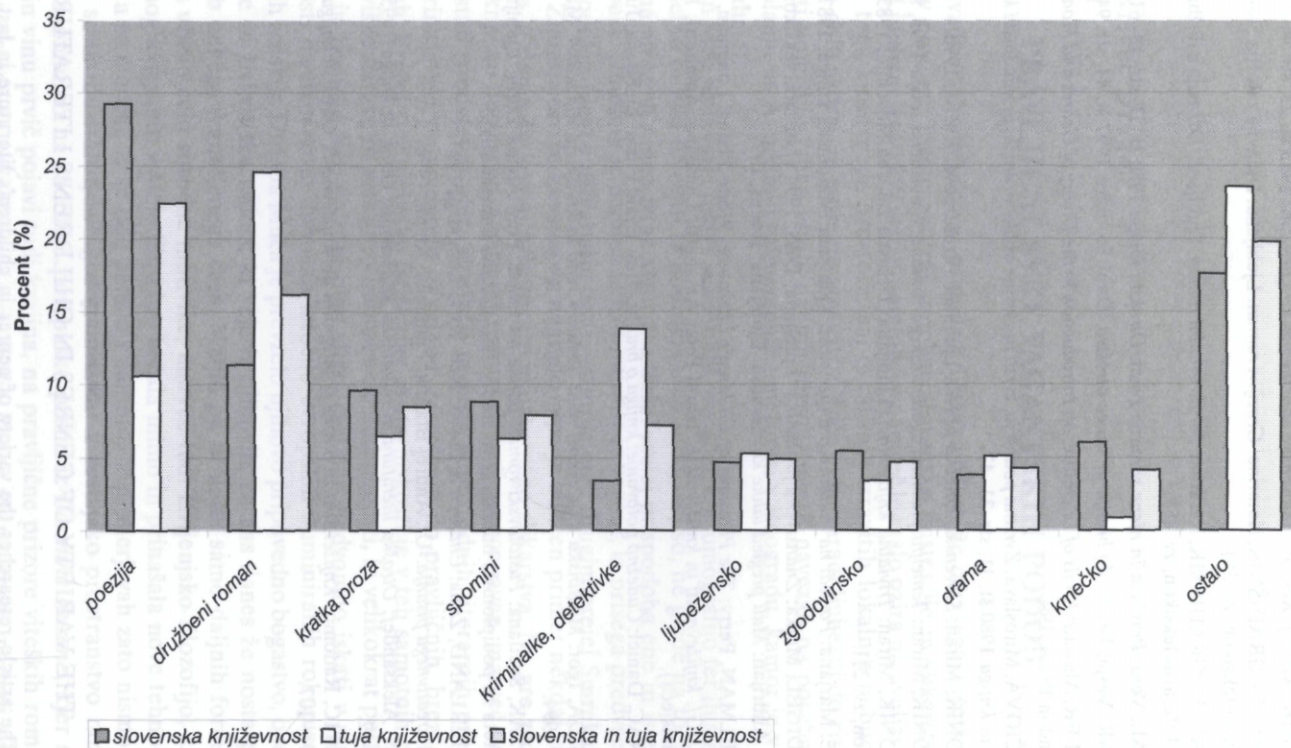
MLADINSKA KNJIŽEVNOST – od leta 1994 do leta 1998

KNJIŽEVNOST ZA ODRASLE – od leta 1994 do leta 1998

ŽANRI	Slovenska književnost		Tuja književnost		Slovenska + tuja književnost	
	Vsota	Delež (%)	Vsota	Delež (%)	Vsota	Delež (%)
ljubezensko pripovedništvo	48	4,69	31	5,29	79	4,91
kmečko pripovedništvo	62	6,06	5	0,85	67	4,16
pustolovsko pripovedništvo (splošno, robinzonstvo ...)	1	0,10	10	1,71	11	0,68
pustolovsko pripovedništvo (razbojniki, gusarji ...)	1	0,10	3	0,51	4	0,25
pustolovsko prip. (grozljivo)	0	0	5	0,85	5	0,31
pustolovsko pripovedništvo (kavbojsko, indijanarice)	0	0	1	0,17	1	0,06
kriminalke, detektivke	35	3,42	81	13,82	116	7,21
vohumsko pripovedništvo	0	0	3	0,51	3	0,19
zgodovinsko pripovedništvo	56	5,47	20	3,41	76	4,72
vojno pripovedništvo	11	1,08	4	0,68	15	0,93
fantastično in znanstvenofantastično	7	0,68	12	2,05	19	1,18
zdravniško pripovedništvo	0	0	21	3,58	21	1,31
poezija	299	29,23	62	10,58	361	22,44
novejše uspešnice	0	0	19	3,24	19	1,18
spomini	90	8,80	37	6,31	127	7,89
potopisi	19	1,86	4	0,68	23	1,43
mešano	54	5,28	15	2,56	69	4,29
ljudsko	18	1,76	2	0,34	20	1,24
satira	1	0,10	3	0,51	4	0,25
družbeni roman	116	11,34	144	24,57	260	16,16
avtobiografski roman	7	0,68	13	2,22	20	1,24
drama	39	3,81	30	5,12	69	4,29
esej	15	1,47	5	0,85	20	1,24
humor	42	4,11	15	2,56	57	3,54
kratka proza	98	9,58	38	6,48	136	8,45
pravljice	4	0,39	3	0,51	7	0,44
SKUPAJ	1023	100,00	586	100,00	1609	100,00

KNJIŽEVNOST ZA ODRASLE – od leta 1994 do leta 1998

- BLATNIK, Andrej: *Kdo mori slovenske žanrske pisce?* Literatura 1993 št. 23, str. 44–52.
- BOGATAJ – GRADIŠNIK, Katarina: *Grozljivi roman*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1991 (Literarni leksikon, zv. 38).
- BOGATAJ – GRADIŠNIK, Katarina: *Sentimentalni roman*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1984 (Literarni leksikon, zv. 25).
- BOKAL, Vera: *Pravljica in njene sorodne zvrsti. Otrok in knjiga* 1980 št. 11, str. 48–61.
- CERAR, Vasja: *Vesetje do branja in konec otroštva. Otrok in knjiga* 1997 št. 44, str. 94–97.
- FOWLER, Alastair: *Kinds of Literature: an Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- GENČIOVÁ, Miroslava: *Zvrstna področja, zvrsti in zvrstne oblike v otroški in mladinski književnosti. Otrok in knjiga* 1980 št. 11, str. 31–47.
- HLADNIK, Miran: *Slovenska kmečka povest*. Ljubljana: Prešernova družba, 1990.
- HLADNIK, Miran: *Temeljni problemi zgodovinskega romana. Slavistična revija* 1995, št. 1 in 2.
- HLADNIK, Miran: *Trivialna književnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1983 (Literarni leksikon, zv. 21).
- KOBE, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- KORDIGEL, Metka: *Znanstvena fantastika*. Ljubljana: DZS, 1994 (Literarni leksikon, zv. 41).
- LAH, Andrijan: *Mali pregled lahke književnosti*. Ljubljana: Rokus, 1997.
- NODELMAN, Perry: *The Pleasures of Children's Literature*. White Plains: Longman, 1996.
- O KNJIGI, književnosti in književnikih*. Izbral Peter Amaliotti. Ljubljana: Amaliotti, 1997 (Misel misli misleca).
- PENNAC, Daniel: *Čudežno potovanje: knjiga o branju*. Prev. Evald Flisar. Ljubljana: Julija Pergar, 1996.
- SAKSIDA, Igor: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Obzorja, 1994.
- SLAPŠAK, Svetlana: *Pustolovski roman potuje na vzhod*. Prev. Alvina Žuraj. Ljubljana: ISH – Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1997 (Studia humanitatis).
- SUTHERLAND, Zena: *Children & Books*. New York: Longman, 1997.
- ŠOLA kreativnega pisanja*. Ur. Andrej Blatnik. Ljubljana: Aleph, 1990.
- ZORN, Aleksander: *Otroška literatura in mladinska književnost. Otrok in knjiga* 1995 št. 39–40, str. 5–12.
- ŽIVOTIĆ, Radomir: *Književnost za otroke je integralni del književnosti. Otrok in knjiga* 1976 št. 4, str. 101–107.

Summary

THE VARIETY OF GENRES IN CHILDREN'S LITERATURE

The article researches the variety of genres in children's literature in last five years. While collecting the material the authoress relied on the librarian's fund of the Library of Oton Župančič in Ljubljana, which presents one of the biggest Slovene generally educational libraries. The statistical data show the dominance of fictitious genres in national as well as in foreign literature.

Judita Krivec Dragan
Ljubljana

PRAVLJIČNI SVET VAGANTSKIH PODOB

Nenavadno subtilni likovni pripovedi Dušana Muca že od vsega začetka pripada prav posebno mesto znotraj sodobne slovenske ilustracije in slikarstva na sploh. V Ljubljani leta 1952 rojeni umetnik se namreč le malo ozira na uveljavljene tendence tega kulturnega prostora, saj o kakšnih izrazitih lokalnih pobudah v njegovem delu skoraj ne moremo govoriti. Če že, bi ga zaradi ljubezni do risbe in predanosti domišljiji lahko vsaj v daljnih reminiscencah navezali na posebno izkušnjo šolanja na Akademiji primenjenih umetnosti v Beogradu, kamor je v času študija zahajal.

Dušan Muc se ukvarja tako s sliko, oblikovanjem, kostumografijo ter ilustracijo in nesmiselno bi bilo ločevati ta področja med seboj, saj so, ne glede na to, ali so namembna ali zgolj nujen izraz avtorjeve duše, vselej prispodoba ene in iste percepcije sveta. Umetnik je namreč izrazit intimist in vagant, ki prisega predvsem na osebno poetiko, njegov ustvarjalni opus – zanj je med drugim prejel Smrekarjevo nagrado, Zlatno pero in Levstikovo nagrado – pa je odličen primer nekdanj visoko cenjenega, a danes še komaj prisotnega miniaturnega slikarstva. Ne gre zgolj za klasično knjižno ilustracijo, s katero je postal najbolj prepoznaven, marveč tudi za ves preostali predstavní svet, ki nikoli ni imel neposrednih literarnih predlog, čeprav prinaša vse polno zgodb in prigod, razsejanih po pravljličnih, brezčasnih pokrajinah. Precej srednjeveške fantastike in starinskosti je v teh samotnih prizoriščih deviške narave in avtorjevo ljubezen do nadrobnosti, ki velikokrat postavijo človeške in živalske like v drugi plan slike, moramo nedvomno iskati v njegovi navezanosti na likovno in duhovno izročilo evropskih iluminiranih rokopisov, še zlasti tistih gotskih. Dušana Muca je prevzelo njihovo pripovedno bogastvo, občutek do narave in življenjska radost, ki veje iz njihovih, za nas danes že nostalgčnih prispodob nekega izgubljenega časa. V njih pa ni našel samo daljnih formalnih vzorov in včasih celo sorodne motivike, marveč tudi življenjsko filozofijo, katere moč ni mogla ugasniti v stoletjih, ki so bežala mimo in prinašala nove tehnološke dosežke, a so človeka le še bolj pehala v samoto. V primerjavah zato nismo tako daleč, če se ob ilustratorjevih gozdnih ali kar v vesoljsko prostranstvo razprtih pejsažev spomnimo na radožive potepuške pesmi iz *Carmine Burane*, kjer se ob ljubezni in vinu prvič pojavi tudi krajina, na pravljlične prizore viteških romanov, recimo na tistega *O zaljubljenem srcu kralja Renea* ali na enega najbolj sijajnih primerov gotskega manuskripta *Sijajni horarij vojvode Berryškega* bratov Limburg.

Ena najbolj priljubljenih prispodob Mucovega slikarstva je pripoved o dečku, ki gre na pot ... O posamezniku, ki je iz okruškov osebne in obče zgodovine že

nekoč davno pričel ustvarjati svoj lasten svet, s samosvojo preteklostjo, vrednotami in miti. Ni se maral spraševati, če so njegovi vtisi v popotnih beležkah del sedanjosti, kateri tudi sam ni hotel povsem pripadati. Izmišljal si je svoje lastne metafore in jih skozi različne zgodbe odkrival bolj in manj mladim bralcem. V osnovi je to podoba slokega večnega mladeniča, ki potuje skozi po prostoru in času različne svetove bivanja, v njih se prepletata realnost in mit, zavest in podzavest, stvarna osebna izkušnja in splošne legende. Kakor v sanjah, ki so največkrat prijetne, otroško neobremenjene in brezmejne v domišljiji, se neločljivo prepletata iluzija

Portret Dušana Muca kot ga je narisala
šestošolka Helena Grom iz Osnovne šole
Ivana Cankarja na Vrhniki

in vsakdan, želje, pripovedke in bojazni ter tako ustvarjajo samosvojo, včasih komaj berljivo ikonografijo. Gledalec oziroma bralec lahko neskončno uživa ob razbiranju posameznih simbolov, išče smisle v razkošju vse polno natresenih okruškov in zlatega čarobnega prahu, a popolno razumevanje vloge osrednjega deškega lika, ki sicer pojasnjuje zgodbo iz literarne predloge, ostaja skoraj nemogoče. Tudi v tem svojevrstnem ugankarstvu, kjer iluminator skozi detajle uvaja prikrito simboliko, lahko Dušana Muca povežemo z izročili tradicionalnega knjižnega slikarstva.

Še bolj kot v pripovednosti, ki je tudi sicer značilna za srednjeevropsko pravljicarstvo, a se danes več ne pojavlja prav pogosto, prepoznavamo posebnost Mucovega likovnega nagovora predvsem v pretanjeni, elegantni, že skoraj filigransko krhki risbi, ki ne prenese ostrih obrisnih kontur in čvrstih linij. V transparentnih barvnih nanosih ostaja lahkotna in včasih že nematerialna, ne glede na to, da ji v

podobi vendarle pripada osrednje mesto. S skicozno risbo oblikuje, zdi se kar mimogrede, svoje tipične pejsaže, ki jih sestavljajo različne perspektive in ki včasih že lebdijo v praznini. Bolj s skrajno občutljivim dotikom kakor pa odločno potezo vdihne življenje svojim nežnim podobam mladosti, ne glede na to, ali gre pri tem za ljudi, živali ali predmete. Da ilustrator še zdaleč ni samo likovni interpretator literarnih zapisov, dokazuje tudi in predvsem Dušan Muc, saj vselej izbira take zgodbe, ki so blizu njegovi umetniški viziji sveta, če je le mogoče, pa ustvarja celo skupaj s piscem besedila. Ena takih uspešnih sodelovanj je pristrčna knjižica pesmi in podob, ki sta si jo skupaj zamislila s pesnico Nežo Maurer in poimenovala *Kdo*. Zadnja, posebej pomembna knjiga, ki jo je Dušan Muc ilustriral, opremil in oblikoval je Puškinova pravljica *O zlatem petelinčku*. Zanj je leta 1995 prejel najvišje slovensko priznanje za področje knjižnega slikarstva, Nagrado Hinka Smrekarja, celota pa je prava rariteta med sodobnimi bibliofilskimi izdajami.

Peta od šestih sekvenčnih podob iz knjige A. S. Puškin – D. Muc »Pravljica o zlatem petelinčku« (knjigo zasnoval, naslikal in oblikoval Dušan Muc)

*Celostni izgled knjige A. S. Puškin – D. Muc »Pravljica o zlatem petelinčku«
(knjigo je zasnoval, naslikal in oblikoval Dušan Muc)*

Podoba iz knjige Dušana Muca in Neže Maurer »Kaj hočete?/[Drevesa na nebu./
O o. o. o. o. o. o.« (knjigo je zasnoval, naslikal in oblikoval Dušan Muc)

Bibliografija knjižnih ilustracij:

1. Maurer, Neža: *Čukec*. Ilustr. in opremil Dušan Muc. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1978. (Matjaževa knjižnica).
2. Kristan, Milan: *Pesmi*. Ilustr. Dušan Muc. Jesenice: samoz., 1985.
3. Konwicky, Tadeusz: *Kronika ljubezenskih pripetljajev*. Prev. Tone Pretnar. Ilustr. Dušan Muc. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990. (Odisej).
4. *Zajčkova hišica. Ruska narodna*. Avtorski pristop, ilustr. in oprema Dušan Muc. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1990. (Matjaževa knjižnica).
5. *Kdo*. Knjigo zasnoval, naslikal in opremil Dušan Muc. Pesmi k podobam napisala Neža Maurer. Iniciale k pesmim izdelali učenci osnovne šole Ivana Cankarja na Vrhniki pod vodstvom likovnega učitelja Dušana Muca. Ljubljana: ZDSLU, 1997.
6. Puškin, Aleksandr Sergejevič: *Pravljica o zlatem petelinčku*: pesem Aleksandra Sergejeviča Puškina. Prev. Mile Klopčič. Zasnoval, naslikal in oblikoval Dušan Muc. Ljubljana: samoz. Dušan Muc, 1997).

Nagrade:

1990

LEVSTIKOVA NAGRADA, nagrada založbe Mladinska knjiga za *Kroniko ljubezenskih pripetljajev*

1995

VELIKA NAGRADA HINKA SMREKARJA, nagrada podeljena na 2. slovenskem bienalu ilustracije za *Pravljico o zlatem petelinčku*

1996

MEDNARODNO ZLATO PERO BEOGRADA, nagrada podeljena na 4. mednarodnem bienalu ilustracij za 10 perorisb

(Podatke o avtorju pripravila Tanja Pogačar)

Summary

A DREAMLAND OF WANDERING IMAGES

The artist Dušan Muc (1952) is an expressive artist of intimacy and a wanderer who favours only personal poetics. His creative opus is an exquisite example of once highly appreciated, but today hardly present miniature painting.

Dušan Muc has been overwhelmed by a spiritual tradition of European illuminated manuscripts, in which he has not found only foreign formal models, but also his life philosophy.

Maruša Avguštin
Radovljica

DVOJE LIKOVNIH UPODOBITEV TRENTARSKE LJUDSKE PRIPOVEDKE ZLATOROG

Težko bi našli ilustratorki, ki bi se po svoji oblikovni slikarski zasnovi bolj razlikovali, kot sta **Marija Vogel** in **Mojca Cerjak**. V ilustracijah na isto temo prihajajo razlike v njunem oblikovanju snovi še posebej do izraza. Takoj pa je treba pristaviti, da sta tudi literarni predlogi, po katerih sta delali, kljub skoraj identični vsebini različni.

MARIJA VOGELNIK je ilustrirala trentarsko pripovedko *Krivopetnice in zlatorog* (Mladinska knjiga 1985, Velike slikanice), kakor jo je zapisala Svetka Zorčeva, Mojca Cerjak pa isto ljudsko pripovedno snov z naslovom *Zlatorog* (Siddarta 1997, oblikovanje LUKS Studio), za katero je besedilo pripravila Dušica Kunaver. Medtem ko je v *Krivopetnicah in zlatorogu* ljudskost izročila očitna že v samem jeziku, ki vsebuje elemente gorenjskega ali že kar bohinjskega dialekta in nastopajo krivopetnice v zgodbi kot odmev prastarega mitološkega izročila, se je Dušica Kunaver s priredbo besedila odrekla tistim vsebinskim razsežnostim, ki bi po njenem mnenju majhnega otroka morda begale. Tako namesto krivopetnic nastopajo sodobnemu otroku razumljivejše »bele žene, mila dobrosrčna bitja«, jezik njene pripovedke ne pozna dialekta, skoraj dosledna odsotnost premega govora pa je pripovedko napravila manj sugestivno. Njena priredba besedila se zdi kot libreto in izziv za slikanico, v kateri imajo ilustracije izrazito prevlado nad besedilom.

Pred seboj imamo tako dve slikanici, ki izhajata iz dveh variant pripovedke, predvsem pa iz različnega likovnega stališča in razmišljanja ter odnosa do mladega bralca, ki mu je zgodba namenjena. Glavno vlogo ima vendarle avtorski rokopis obeh ilustratork kot odsev njune osebnosti, likovne senzibilnosti, šolanja in pojmovanja ilustracije nasploh.

Slikanica Marije Vogel尼克 ima tri dvostranske, tri enostranske in sedem manjših ilustracij v tehniki gvaša. Slikarka je knjigo tudi sama domiselno in ritmično razgibano oblikovala. Že prvi vtis ilustracij kaže na sorodnost s slovensko ljudsko umetnostjo in našimi srednjeveškimi freskami v prevladujočem koloritu rjavih, zelenih in rahlo niansiranih belih tonov, v strogem oblikovanju figur, v širokem ploskovnem upodabljanju ter v višino rastoči kompoziciji krajinskih prizorišč. Vaški ples na prostem pred gostilno nas lahko spomni na Petra Brueghla st., vendar obvladuje celotno dogajanje slikarkina duhovito izpeljana scena, polna nadrobnosti, plesnih korakov in gibov, ki vnašajo v sliko dinamičnost in sproščenost. S poslikano

Marija Vogelzik: Krivopetnice in zlatorog

zibko in skrinjo, prekrito s prtom, ter glinenimi posodami, napolnjenimi s cvetjem, nas avtorica seznanja z etnološko dediščino kmečkih interiorjev, s hišami in kozolci pa s kmečko arhitekturo.

Ritmično razgibanost kompozicij poudarjajo kontrasti med ploskovno obravnavanimi predmeti in figurami ter drobnim, črtno oblikovanim cvetjem. Med likovno najbolj sveže sodita sliki črede ovac s pastirico Jerico in lovcem v sredini ter krivopetnice, ki zapuščajo dolino Trente. Obe sta kompozicijsko, ritmično in barvno pretehtani. Prva slika je grajena v višino v več pasovih. Belino ovac v spodnjem delu slike zaključuje belina gora. Oboje povezuje v središču slike belo predivo v Jeričinih rokah. Prizor s krivopetnicami predstavlja vodoravna dvostranska kompozicija z razgibano igro vertikal – figur in dreves ter horizontalnih krajinskih pasov. Poseben poudarek dajejo sliki v levo nagnjene žene s stopali, obrnjenimi v desno in nagnjenost teles v levo, s čimer ustvarjajo živ vtis gibanja. Posode, ki jih krivopetnice nosijo na glavah in v rokah, imajo tako vsebinski pomen kot dekorativno funkcijo. Dve od žena gledata v gledalca in posredujeta občutek usodnosti slovesa. Celoten prizor ima kar gledališki značaj.

Čeprav želi biti Marija Vogelnik največkrat predvsem pripovedna, kot to zahteva literarna predloga, utegneta biti omenjeni ilustraciji tudi osebno izpovedni.

Marija Vogelnik ni največ svojih ustvarjalnih sil namenila ilustraciji, vendar je ustvarila opus, ki bo ostal v zgodovini slovenske ilustracije zapisan kot samosvoja, študijsko poglobljena, literarni predlogi zvesta in otroku privlačna pripoved. In prav slikanica *Krivopetnice in zlatorog* sodi med njene najboljše stvaritve.

Povsem drugačna je likovna govorica MOJCE CERJAK. Značilnost njenega slikarskega izraza so tonsko niansirana ozadja trinajstih, v glavnem dvostranskih ilustracij v akvarelni tehniki, v modrih, zelenih, vijoličnih, roza in rdečih barvnih odtenkih, v katere slikarka vgrajuje dogajanje. Njeno izrazito lirično občuteno slikarstvo se zdi za predstavitev trentarskega zlatoroga lahko vprašljivo, a že v uvodu omenjena priredba besedila Dušice Kunaver ga opravičuje. Zlatorog, koze in ovce na planini in konji v dolini, dalje ptice in druge živali, vse je na pogled spoznavno, vendar brez zemeljske teže, kot bi šlo za sanjske prizore. Podobe dobrih vil, trentarskega lovca in lepe Anče, pa domišljavih Lahov in zelenega lovca so idealizirane, mehko občutene figure, s katerimi se majhen otrok najbrž zelo lahko poistoveti. Med naslikanimi prizori ustvarjajo nekateri s svojo oblikovno trdnostjo kontrast do nenavadno oblikovanih dreves, ki s svojim širokim listovjem spremljajo in uokvirjajo pripoved. Slikarka jim je namenila posebno pozornost. Zdaj se dvigajo s svojimi suličastimi konicami naravnost proti nebu, zdaj jih nevihta nagiba v eno ali drugo smer. Njihovo ritmično menjavanje opozarja zdaj na spokojnost, zdaj na grozečo nevarnost v naravi. Značilno za slikarkin način oblikovanja je tudi kamenje, s katerim bele žene preganjajo vsiljivce iz domovanja zlatoroga. Po obliki, barvi in strukturi se prilagaja mehko oblikovani sceni in stopnjuje pravljичnost pripovedi. Kontrasti med ploskovito občutenimi stiliziranimi drevesi in plastično oblikovanimi hribi v modrozelenem koloritu spominjajo na umetnost Daljnega vzhoda. Skoraj obvezen atribut v ilustracijah Mojce Cerjak je lunin krajec, ki podpira pravljичno skrivnostno vzdušje v sliki. Pojavlja se tudi v slikarsko najbolj čisti, diagonalno razgibani ilustraciji s prizorom lovčevega strmoglavljenja s hriba, z zlatorogom, ki dogajanje spremlja, in s ptico, ki opazuje usoden dogodek. V tej sliki je čutiti sorodnost s poetično likovno govorico v akvarelnih ilustracijah Ivana Gantscheva.

Mojca Cerjak je v slikanico *Zlatorog* vložila velik likovni napor, vanjo je skušala vnesti kozmično doživljanje narave in na ta način ustvariti slikarsko pripoved, ki je hkrati tudi izpoved.

Predstavitev ilustracij obeh avtoric na isto temo je prilika, da se ob njih seznamimo z različnimi oblikami likovnega izraza, ki se ne more izogniti literarni predlogi kakor tudi ne lastnemu ustvarjalnemu vzgibu.

Kakor je Marija Vogelnik v svoji upodobitvi *Krivopetnic in zlatoroga* bogato pripovedna in zvesta domači likovni tradiciji, tako je Mojca Cerjak staro ljudsko pripovedko s svojim domišljjsko bogatim, lirično obarvanim izrazom preoblikovala v moderno pravljico, v kateri ima dominantno vlogo zanjo značilna poduhovljena krajina, ki iz danega okolja uhaja na polje z meditacijo zaznanih podob.

MARIJA VOGELNIK je bila rojena 15. oktobra 1914 v Ljubljani. Po klasični gimnaziji je študirala arhitekturo (1933–1938) pri mojstru Jožetu Plečniku in sodobni ples (1933–1942) v šoli Mete Vidmarjeve, kjer je diplomirala 1938 in bila osem let članica njene plesne skupine (1934–1942). Po vojni je študirala slikarstvo na Akademiji likovnih umetnosti v Beogradu (1945–1950) pri Nedeljku Gvozdanoviću in Ivanu Tabakoviću in prav tam končala še grafično specialko (1950–1952) pri Mihaelu Petrovu. Po vrnitvi v Ljubljano jeseni 1952 se je vključila v ljubljansko kulturno življenje in bila med ustanovitelji Centra za estetsko vzgojo otrok v Pionirskem domu (zaposlena 1953–1957), kjer je organizirala likovno-plesni center. Med 1960 in 1964 je bila direktorica Šole za oblikovanje in med 1968 in 1973 urednica plesnega programa na ljubljanski televiziji. Od 1976 do 1981 je vodila plesno-baletni program na koprski televiziji in istočasno sodelovala v Kinetikon laboratoriju v Ljubljani (1972–1982) kot pedagoginja in teoretičarka v celotnem estetsko-animacijskem programu za odrasle, katerega rezultat je bila tudi tradicionalna manifestacija Ljubljanski dan plesa itd.

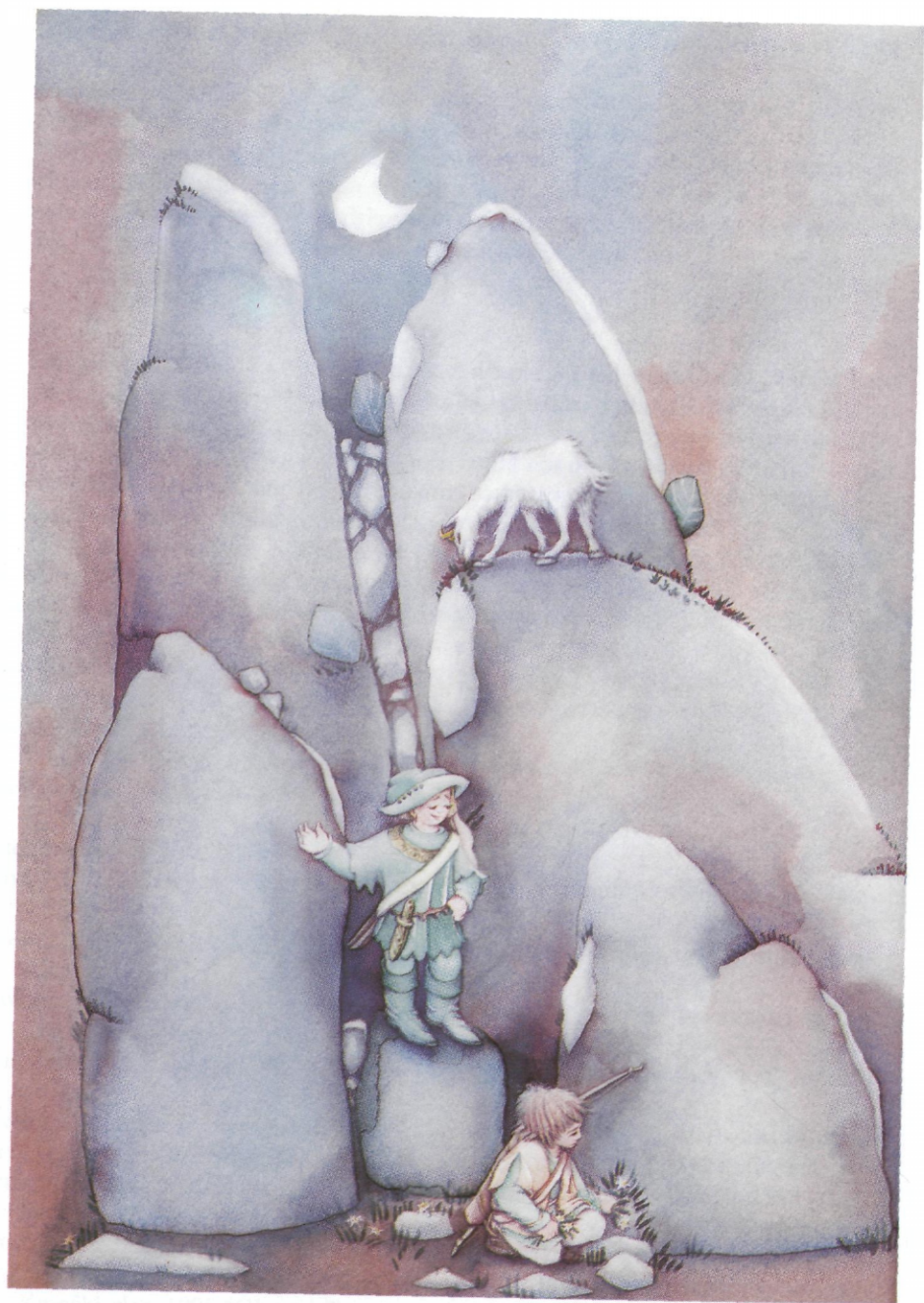
Marija Vogelnik se je ukvarjala s plesno-baletno teorijo, pedagogiko in kritiko, z otroško ilustracijo, s pisanjem za otroke in odrasle, ki obsega literarne, likovno-pedagoške, poljudno-znanstvene in druge tekste, s scenariji in kostumografijo plesnih in gledaliških predstav za SNG Ljubljana, Mladinsko in Eksperimentalno gledališče v Ljubljani, za Tržaško gledališče, ljubljansko in koprsko televizijo itd.

Ilustrirala je preko 50 knjig in slikanic za otroke in z ilustracijami in teksti sodelovala v *Cicibanu*, *Kurirčku*, *Pionirju*, reviji *Otrok in družina* v *Najdihojci* – prilogi *Dela* itd. Naj poudarimo, da je avtorica sodelovala na 1. in 2. bienalu slovenske ilustracije 1993 in 1995.

Predstavitev slikarkinega dela na področju otroške ilustracije, njeno obsežno bibliografijo in podatke o razstavah ter nagradah do leta 1987 smo objavili v reviji *Otrok in knjiga* 26 (1987), na str. 71–84.

Med nagradami in priznanji omenimo le najpomembnejše:

- nagrado za plesni scenarij muzikala *Deklica in klovn*, Bled 1970,
- uvrstitev Andersenove *Palčice* med najboljša jugoslovanska knjižno-ilustrativna dela v knjigi: Bettina Hürlimann, *Die Welt im Bilderbuch, moderne Kinderbilderbücher aus 24 Ländern*, Zürich 1965,
- Zmajevo nagrado za otroško ilustracijo, Novi Sad 1963,

Mojca Cerjak: Zlatorog

- nagrado Mlado pokolenje 1958 (najvišja jugoslovanska nagrada za ilustracije za otroke),
- nagrado za oddajo (v Bratislavi) Oblike-gibanje-oblike,
- odličje Zveze prijateljev mladine – skulpturo Ciciban.

Marija Vogeltnik kljub visokim letom ne miruje. Kolikor še zmorejo nadaljuje s pripravami za *Pesmarico za otroke* in z edicijo *Ljudske pesmi za vsakogar* ter dopolnjuje in pogloblja svoje raziskovalno delo *Ples skozi čas* in *Balet skozi svet*. Pri tem ji je v pomoč hčerka, arhitektka in slikarka Eka Vogeltnik.

MOJCA CERJAK je bila rojena 11. novembra 1959 v Mariboru. Na Šoli za oblikovanje v Ljubljani je 1978 maturirala na oddelku za grafiko. Na Visoki šoli za uporabno umetnost na Dunaju je diplomirala 1983 v razredu za uporabno-, ilustracijsko- in fotografiko. 1987 se je redno zaposlila kot oblikovalka v podjetju Konus v Slovenskih Konjicah. Od 1994 ima status samostojne kulturne delavke, od 1995 je članica ZDSLU. Doslej je ilustrirala 16 otroških knjig in slikanic.

1988 je ilustrirala za *Kurirčka*, od 1993 sodeluje v *Cicibanu* in *Galebu* 1994 je sodelovala pri *Kekcu* in od ustanovitve 1998 ilustrira revijo za predšolske otroke *Cicido*. V času od 1991 do 1998 je izšlo več razglednic in voščilnic z ilustracijami Mojce Cerjak, njene ilustracije se pojavljajo kot aplikacije na kasetah otroških pravljič oziroma na naslovnica knjig, plakatov in gledaliških listov, med katerimi jih je nekaj sama oblikovala. Z ilustracijami je sodelovala tudi v *Pravljичnem koledarju* Mladinske knjige za leto 1996 in 1998.

Delež grafičnega oblikovanja vizualnih identitet Mojce Cerjak je vezan predvsem na podjetje Konus v Slovenskih Konjicah.

Knjižne ilustracije:

Kivinen, Kirst: *Rojstni dan Pikapolonice*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1986 (Čebelica)

Rainer, Meta: *Zajček Skakalček*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987 (Mala slikanica)

Kivinen, Kirst: *Zvezdni prah, pravljičica za lahko noč*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991 (Deteljica)

Milčinski, Fran: *Zvezdica Zaspanka*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992 (Cicibanov vrtljak)

Prokofjeva, Sofja: *Ne bom se opravičil*. Celje: Mohorjeva družba, 1993 (Drobtinice)

Gregorič, Erna: *Dušica iz oblaka*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993 (Čebelica)

Štampe-Žmavc, Bina: *Popravljalnica igrač*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994 (Cicibanov vrtljak)

Bitenc, Janez: *Obleček Postopaček*. Maribor: Obzorja, 1995 (Mlada obzorja)

Gričnik, Anton: *Noč ima svojo moč, Bog pa še večjo: Pohorje pripoveduje*. Ljubljana: Kmečki glas, 1995 (Glasovi 8)

Kunčič, Mirko: *Kako so nastale kresnice*. Celje: Mohorjeva družba, 1995 (Drobtinice)

Malik, Jan: *Žogica Nogica*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996 (Cicibanov vrtljak)

Čufer, Simona: *O pravljičici, ki se je izgubila*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1996 (Čebelica)

Osojnik, Melita: *Zeleni škrat Ariel*. Ljubljana: samozaložba, 1996 (zvočna kaseta)
Zlatorog, ljudska pripovedka. Ljubljana: Sidarta, 1997
Vzhodno od sonca in zahodno od raja, norveška ljudska pravljica. Ljubljana, Mladinska knjiga, 1998 (Velike slikanice)
 Hanuš, Barbara: *Mali morski ježek in mala morska deklica*. Ljubljana, DZS, 1998

Samostojne razstave

1985: demonstracija ABN (Arbeitsgruppe Babynahrung, Dunaj)
 1986: Rathaus, Dunaj
 1992: avtorska izložba Konzorcij Mladinske knjige, Ljubljana
 1993: Likovni salon Celje
 Galerija Krka, Novo mesto
 Pionirska knjižnica Nova vas, Maribor
 Osnovna šola Ob Dravinji, Slovenske Konjice
 1994: Galerija Ilirija, Ljubljana
 1995: Knjižnica Bežigrad, Ljubljana
 Kosovelova knjižnica, Sežana
 Mestna knjižnica Marburg, Nemčija
 KUD Ljubljana (predstavitev škrata Ariela)
 1996: Hotel Dravinja, Slovenske Konjice
 Kinderliteraturhaus, Dunaj
 Galerija Ars, Ljubljana
 Matična knjižnica, Žalec
 1997: Pionirska knjižnica Rotovž, Maribor
 1998: Mestna galerija Riemer, Slovenske Konjice
 Osnovna šola Ob Dravinji, Slovenske Konjice
 1999: Pionirska knjižnica Nova vas, Maribor

Skupinske razstave

1980: Unesco plakati Avstrija
 1981: Plakati »Ja zu A« Avstrija (Dunaj, Linz, Salzburg)
 1982: Visoka šola za uporabno umetnost, Dunaj
 Zlatno pero (Beograd, Sarajevo, Ljubljana)
 1983: Galerie Stubenbastei, Dunaj
 1984: Haus Bischoff, Dunaj (tkanine)
 Zlatno pero, Beograd
 1985: Haus Bischoff, Dunaj
 1986: Haus Bischoff, Dunaj
 Zlatno pero, Beograd
 1987: JCA, Tokio
 1988: Zlatno pero, Beograd
 1993: 1. slovenski bienale ilustracije, Cankarjev dom, Ljubljana
 AK Celovec
 BIB, Bratislava
 1994: Galerija Šivčeva hiša (stalna zbirka slovenskih ilustratorjev)
 1995: 2. slovenski bienale ilustracije, Cankarjev dom, Ljubljana
 BIB, Bratislava
 Stalna zbirka ilustracij, Osnovna šola Frana Saleškega Finžgarja, Lesce

- Stalna zbirka ilustracij, Bežigradska knjižnica, Ljubljana
- 1996: Založba Mladinska knjiga na sejmi v Bolonji in Frankfurtu
UNICEF, Ljubljana
- Stalna zbirka ilustracij, Osnovna šola dr. Pavla Lunačka, Šentrupert
- 1997: 3. slovenski bienale ilustracije, Cankarjev dom, Ljubljana
BIB, Bratislava
- Matična knjižnica, Žalec
- 1998: 40 illustrators, New York
- Gallusova avkcijska razstava, Narodna galerija, Ljubljana
- Založba DZS na sejmi v Frankfurtu

Nagrade in priznanja

- 1981: Plaketa Zlatno pero, Beograd
- 1982: Nagradna štipendija avstrijske vlade
- 1984: Priznanje Zlatno pero, Beograd
- 1988: Nagrada Radomir Stević, Beograd
- 1988: Plaketa Zlatno pero, Beograd

Summary

TWO ARTISTIC REPRESENTATIONS OF GOLDENHORN

(The Trenta valley folk tale)

The article presents two various and very original representations of a Slovene folk tale about Goldenhorn. The authoress finds out that the painter Marija Vogelnik in her illustrations expresses a rich narration and trustfulness to a fine-art tradition. On the other hand Mojca Cerjak, with her lyrical coloured expression, has remoulded the old folk tale into a modern fairy tale with a spiritual landscape having a dominant role.

IN MEMORIAM

BRANKA JURCA
1914–1999

PISANJE JE ENA SAMA NEPOTEŠENOST

Pisanje je ena sama nepotešenost, ki človeka vedno žene naprej in mu pri tem nikoli ne daje zadoščenja, da je zares dosegel svoj cilj,« je pisateljica Branka Jurca povedala v pogovoru z Jožetom Zupanom (*Srečavanja*, Karantanija 1998, portretne skice Melita Vovk). Je bila ta nepotešenost tista gonilna moč, iz katere je zajemala iz bogastva svoje duše in ga razdajala mladim? Potreba po pisanju se ji je prebudila po končanem učiteljsišču,

v času, ko je bila brez zaposlitve in je delala kot predica v tekstilni tovarni Erlich in drug. Želela si je napisati novelo o svoji sosedki. Napisala jo je na podstrešju v hiši, kjer je stanovala tudi njena prijateljica Silvira Tomasini. To novelo z naslovom *Kristina* je leta 1938 poslala v *Sodobnost* uredniku, pisatelju Ferdu Kozaku, ki ji je hitro odgovoril, da mu je novela všeč in naj se oglasi pri njem v Ljubljani. Ta vzpodbuda ji je dala zagon, po vojni je 1945. leta izšla knjiga novel *Pod bičem*, 1958 pa *Stekleni grad*. Da bi pisala za otroke, ni v tem času niti pomislila in še v prvih povojnih letih, ko jo je takratni urednik *Cicibana* Josip Ribičič vprašal, če ima tudi zanj kaj, še ni razmišljala o pisanju za najmlajše. Ta svet se je v njej zbudil šele kasneje, »ko sem rodila sina in hčer, se je pred mano razprl otroški svet kot dišeča vrtnica in je dehtel še in še. Vidite, temu svetu sem se odzvala in ni mi žal«, je povedala v pogovoru ob praznovanju osemdesetega rojstnega dne.

Začetki njenega literarnega ustvarjanja za mladino segajo v petdeseta leta, v čas, ki so ga svojimi deli zaznamovale tri ustvarjalke, poleg nje še Ela Peroci in Kristina Brenkova, in so vsaka na svoj način vnesle nekaj novega v mladinsko književnost.

Knjižni prvenec Branke Jurca je *V pasti* (Mladinska knjiga 1955, ilustracije

Alenka Gerlovič). V knjigi so tri zgodbe Zaseda, Kanglica in V pasti. Nič čudnega ni, da je za svoje prve zgodbe (in novele za odrasle) zajela snov iz vojne. Ta je v njej pustila neizbrisen pečat: iz Maribora je ob prihodu nemške vojske pribežala v Ljubljano in se vključila v NOB, spomladi 1942 so jo odpeljali v Gonars, čez eno leto se je vrnila v Ljubljano in spet ilegalno delala, dokler je niso spet zaprli in jo septembra 1943 odpeljali v taborišče Ravensbrück. Od tu se je po vojni vračala domov v Maribor, vso pot so jo spremljale ruševine. Tudi Maribor, mesto njenega otroštva in mladosti, je bil v ruševinah. »V sanjah smo doživljali še vedno grozo preživelih let: nasilje, bili smo še vedno preganjani in doživljali smo pozicije preganjalcev, bili smo žrtve, želeli smo se maščevati... V tem in takem času sem doživljala otroštvo svojih otrok, otrok v šoli, v razredu, v hiši, na cesti, na trgu. In naenkrat me je prevzel ta prijazni otroški svet, ki ni vedel za morije, ki je hotel samo rasti, ki se je hotel samo krepiti, ki je iskal prostor na soncu.«

Kot odmev na ta čas, ki je bil zaznamovan s strahom in nasiljem, je nastala knjiga teh štirih zgodb – *V pasti*.

V središče je postavila otroke, ki pomagajo svojim staršem ilegalcem v okupirani Ljubljani, znajdejo se tudi takrat, ko odrasli ne vidijo rešitve. Na ta način je pisateljica otrokom vlivala zaupanje v svoje sposobnosti, z napetim dogajanjem pa jih je pritegnila k branju. K partizanskim zgodbam se je vračala tudi kasneje: *Miško Poleno in njegov ognjeni krst* (Mladinska knjiga 1966), *Moj oče partizan* (Mladinska knjiga 1978), *Kdaj so bili partizani veseli* (Borec 1986, il. A. Gošnik - Godec), *Babičina resnična pravljica* (Mladinska knjiga 1977), *Javka v starem čevlju* (Mladinska knjiga 1977) in *Godničev Runo in mali šnaucer Gogo* (Prgišče zvezd, Mladinska knjiga 1980, ilustriral Milan Bizovičar), v tej zbirki sta pona-

tisnjena tudi *Miško poleno in njegov ognjeni krst* in *Gregec Kobilica*, ki je prvič izšel pri Mladinski knjigi 1965. leta z ilustracijami Ivana Seljaka Čopiča. *Gregec Kobilica* je v sklopu vojnih zgodb njena najboljša pripoved, v kateri se je povzpela nad tradicionalno pripoved o vojni tematiki. Zgodba pripoveduje o dečku Nejcu (vojno pozna le iz pripovedovanja starejših), ki je na list narisal partizana in ga oživil, ta pa mu je pripovedoval zgodbo svojega življenja, kako je prišel med partizane in kako ga je zadela krogla v srce. Nejc je otrok našega časa in je tako kot toliko otrok, večkrat sam doma, ker sta starša v službi. Za izhodišče v tej zgodbi je pisateljica vzela prav to osamljenost. Nejc se igra in riše in si z močjo fantazije izriše svet, o katerem je slišal pripovedovati. V realnost ga postavi škrtanje ključa v vratih, neprevidno zamahne z roko in voda se razlije po njegovi risbi, da na listu ostane le še packa. Svet, ki si ga je risal v domišljiji, je tako živ, da ga oče potolaži z obljubo, da bosta poiskala hrast, pod katerim počiva Gregec s prestreljenim srcem. Nejčevo osamljenost in njegovo oživljanje risbe je pisateljica podala s tako pisateljsko močjo, da nas prepriča. Zgodba je psihološko dobro motivirana in tudi smrti ni mistificirala. Pisateljica je vedela, da otroci, ki vojne in smrti, ki je njen neločljivi del, ne poznajo iz lastne izkušnje, doživljajo drugače. Pisateljici je uspelo, da je izrisala vedro in prepričljivo osebnost.

V tej zgodbi se srečamo še z eno posebnostjo pisateljice Branke Jurca, ki ji lahko sledimo skozi vsa njena dela, to je likovna predstavljenost zapisanega. Pisateljica opazuje stvari tako kot slikarji, le da podobe in občutja izriše z besedami.

»Vselej pišem spodbujena s kakšnim resničnim doživetjem. To doživetje je tisto, ki me vznemiri, ki vzvalovi v meni in me spremlja, vse dokler ga ne opi-

šem«, je povedala o sebi v nekem pogovoru. Doživetje materinstva je bila gotovo najmočnejša spodbuda, saj pravi, »otroka sta me potegnila s seboj. V svoj dan. V svojo noč. Živo, pristno in neposredno je v nemirnem, svetlem potoku steklo življenje njima dvema, bratcu in sestrici, in z njima dvema tudi nam vsem, domačim. V tistih letih se je potem tudi rodila moja prva mladinska knjiga – *Bratec in sestrica*.«

Ta njena izpoved je lahko tudi kaži-pot, ki nas vodi med njenimi pripovedmi. Zelo veliko jih je, med prvo *Bratec in sestrica* (Mladinska knjiga 1956, ilustrirala Cita Potokar) in zadnjo *I : 0 za zajce* (MK 1990, il. Marjanca Jemec - Božič) jih je skoraj 50, če se omejim samo na knjige, število zgodb pa je veliko večje.

Kako poimenovati te njene pripovedi, namenjene najmlajšim? Zgodbe, kjer prepleta realnost s fantazijo, lahko imenujemo sodobne pravljice, saj se od klasičnih, ljudskih pravlji po mnogočem razlikujejo. Zgodbe, kakršne najdemo v knjigi *Anča Pomaranča* (Mladinska knjiga 1983) z ilustracijami Marjanca Jemec - Božič), pa niso pravljice, so kratki, igrivi zapisi o bistri deklici, ki svet vidi in doživlja po svoje in ga po svoje zna tudi ubesediti (npr. nove besede tvori po analogiji – tovor prevažajo tovorni vlaki, živino živinski in ljudi ljudinski; iz las se splete kito, dve kiti pa sta torej dva kita itd.), pisateljica pa zna tako tenkočutno prisluhniti tudi najnežnejšim vzgibom otrokove duše in to zapisati na tak način, da zgodba postane otrokova last, odraslega pa opozarja, kaj vse izgublja v hitrem življenjskem tempu, če otroku ne zna prisluhniti.

V našo povojno literaturo se je Bran-ka Jurca zapisala kot utemeljiteljica sodobne pravljice. V središče svojih pripovedi je postavila mestnega otroka, ki odrašča drugače kot vaški otroci, kakršne najdemo v predvojni literaturi. Odraščanje v mestu, kjer sta navadno

zaposlena oba starša, otroci pa svoj dan preživijo med vrstniki v vrtcu ali ob babicah in dedkih, prinaša otrokom nove radosti in nove stiske. V majhnih stanovanjih so otroci utesnjeni in marsikdaj odraslim v napoto, zato si želijo prostor, kjer bi se lahko igrali (*Naša soba* iz zbirke *Okoli in okoli*), starši jih s pretirano skrbjo utesnjujejo (*Majski sneg* – deklici starši kratijo igranje rekoč, da ima slabo srce, sama pa dokaže, da zmore veliko več, kot si mislijo); so preveč zahtevni (*Vesele pesmi* – starši menijo, da je njihova deklica čudežni otrok in od nje zahtevajo znanje jezikov in igranje na violino, na dan pa ji vro le žalostne pesmi); preslišijo otrokove želje (Marjanka bi bila rada odrasla, »da bo delala enkrat v življenju, kar ji bo srce poželelo« in v svoji izsanjani hišici na morju to tudi počne; tudi Mižek frizer se odloči, da bo otroke strigel tako, kot bodo sami želeli, zato ne bodo jokali, kot je nekoč tudi sam); prisluhne otrokovi potrebi po starših (otroci napišejo mami pisemce, da so šli od doma poiskat očeta – *Po očeta*); travme, ki jih otrok doživlja ob ločitvi staršev pa je opisala v pravljici *Vrtnica*. Pravljič, ki posegajo v družino in medsebojne odnose, je veliko. Gradi jih tako, da izhaja iz otroka in njegove potrebe po varnosti, sprejetosti, potrebi biti ljubljen, spoštovanju otrokove osebnosti; igra pa je tista sila, ki otroka oblikuje in spodbuja njegovo osebnostno rast, zato se pisateljica v svojih pravljica tolikokrat dotakne omejitev, ki jih postavljajo starši in so marsikdaj pretirane. Izhod iz take situacije ponudi otroku v fantaziji, tam je svoboden, tam je vse mogoče, je ustvarjalen in zadovoljen, zato se lahko spet vrne k staršem (v *Marjanki Vseznalki* podre njeno hišico ob morju vihar in jo postavi nazaj v njen dom), ki ne verjamejo, da so otroci živeli v svojem izsanjanem svetu, ki je veliki lepši in srečnejši in kamor se lahko vedno zatečejo. »Domišljija je dala otrokovi

stiski krila, da se je mogel znova potjevati«, je pisateljica rada poudarjala. Le pravljičica *Vrtnica* je ena izmed redkih pravljič, kjer pisateljica pusti na široko odprta vrata v fantazijo in otroka ne pripelje nazaj v realnost, ker je zanj preveč boleča: deklica, ki doživlja huda trenja med staršema, se odloči, da bo postala ptička in odletela, dokler se ne bosta starša imela spet rada. Prosita jo, naj ostane doma, saj jo imata rada. Deklica čaka, srečnega trenutka sprave pa ne dočaka, zato se spremeni v vrtnico, ki na mizi žari in diha toplino v mrzel dom. Čaka, kdaj bo spet lahko postala deklica, njuna Tanja. Pravljičica (čeprav najbrž to ni) je izredno impresivna, mojstrsko napisana, kljub liričnemu koncu pa pušča okus po grenkem, in ne prinaša odrešujočega in srečnega konca, kar je bistvo pravljič.

Drug velik sklop njenih pravljič govori o otrocih in šoli. Branka Jurca je bila po poklicu učiteljica. Prvo službo je dobila po štirih letih brezposelnosti. Učila je v Sv. Jakobu v Slovenskih goricah drugi razred. V njem je bilo 84 otrok. Spominja se: »Razred gol. Miza in palica. Če otroci ne bodo ubogali, pa naj jih s palico po rokah ali po riti – je rekel nadučitelj. Jaz pa sem kmalu spoznala, da palica ne uči, da otroke mora in more naučiti marsičesa dobrega le zanimiva, vedra učiteljica,« se je spominjala. Po vojni je učila na osnovnih šolah v Ljubljani.

To spoznanje iz prvih dni njenega učiteljevanja je tudi ključ za razumevanje pravljič in zgodb, ki govorijo o šoli.

Dolga vrsta jih je, od prisrčne *Uro nazaj* (učenci so predstavili uro, ker je njihova ljuba »šica« zaspala) – v zbirki *Beli konjič*, MK 1964, ilustrirala Roža Piščanec), imeniten *Hišnikov dan* (hišnik je zaspal, razredi so sredi zime ostali mrzli, zato so se otroci medtem šli sankat in igrati) – izšla v zbirki *Beli konjič* in kasneje v *Čebelici* (MK 1961) z ilustracijami Rože Piščanec; hudomušni *Fic na*

sledi za tatom (hišnik je potarnal, da je na šoli tat, Fic pa se je zapodil za njim po ulici, ne da bi vedel, kaj išče, in ko se je vrnil, so v kleti našli ukradeno in obglodano klobaso); *Ejka manjka* – pripoved o povezanosti med učenci; *Sneženi mož in otroci* – pripoved o igri (na poti v šolo, ko ni časa za igro, otroci s kepami podrejo snežaka, po šoli pa ga spet naredijo) (antologija *Prgišče zvezd*, Mladinska knjiga 1980, ilustriral Milan Bizovičar) itd. Vse njene pripovedi, ki govorijo o šoli, so vedre, prijazne, hudomušne, šolo pokaže kot del otrokovega okolja, ki je prepleten z domom in v harmoniji z njim. V ta sklop sodi tudi slikanica *Pionir sem – pionirka sem* (*Zveza prijateljev mladine* 1982), ki govori o pionirski organizaciji in so jo prvošolci ob vstopu vanjo dobili za darilo. To sicer ni literarni tekst, vendar pa knjiga, ki je bila trdno vpeta v šolski sistem, ostaja dokument časa.

Poleg teh je najmlajšim namenila še celo vrsto zgodb, ki govorijo o živalih: *Čuj in Katka*, *Žrebiček brez potnega lista*, *Poredni zajček*, *Mama hrčica, kje si*, *Medved Medpolizal* itd. Pisateljica ohranja distanco do živali, obenem pa otroku na nevsiljiv način pokaže, kakšen naj bo njegov odnos do živih bitij: žrebiček, ki je ostal brez mame, je potreben varstva, malim hrčkom morajo otroci poiskati mamo, da jih bo nahranila, poredni zajček pa ni poreden, poredna je le deklica, ki se je z zajčkom spoprijateljila in vse svoje nezgode in laži prevadila nanj. Ta poučna poanta, ki redkokdaj plane iz njenih zgodb, ni moteča, saj jo zna imenitno zakriti s humorjem in vedrino.

Posebno mesto med njenimi deli ima avtobiografija *Rodiš se samo enkrat*, ki je izšla pri Mladinski knjigi 1972. leta z ilustracijami Boža Kosa. V pogovoru z Igorjem Bratožem ob pisateljiciini osemdesetletnici je na vprašanje o pisateljskem zakonu (poročena je bila s pisateljem Ivanom Potrčem) povedala misel, ki se

navezuje na to knjigo: »Ko sem prišla iz zdravilišča Dobrna z rokopisom *Rodiš se samo enkrat*, mi je, ko jo je prebral, rekel: Branka, to si pa res dobro napisala, najboljše, kar si napisala do zdaj.«

Ni moj namen preverjati in ugotavljati, če to mnenje pisatelja Potrča res drži, za to bi bila potrebna obsežnejša študija in temeljitejši pretres vsega, kar je Branka Jurca napisala, prav gotovo pa to delo sodi med tista njena dela, ki o njej največ povedo in so na nek način tudi uvod v dela, ki jih je napisala za odraščajočo mladino, predvsem za roman *Ko zorijo jagode*.

Če se ustavim najprej pri naslovu »Rodiš se samo enkrat« — razložila ga je na prvih straneh knjige in velikokrat tudi v pogovoru, ko so jo spraševali o njenem rojstnem dnevu. »Z letom mojega rojstva ni nič narobe (1914), narobe je z mesecem, narobe je z dnevom. Zase mislim, da sem se rodila aprila meseca, kakor trdi mama. V znamenju bika ... Ko sem privekala na svet, mojega očeta ni bilo zraven. Tata je mater poslal rodit domov, v Koprivo, k Tišlerjevim, k mami mami ... No, moja mama je vedno trdila, da sem se rodila 27. aprila. V krstnem listu, ki človeka spremlja do smrti, pa je pisalo črno na belem, da sem se rodila 24. maja ... Tako imam še danes dva rojstna dneva.« Ti citati so iz daljšega poglavja z istim naslovom, v njem izvemo, kako je z njenim rojstvom in krstom (Branka — to ni nobena svetnica, se je jezil župnik in ji dodal ime Danijela) in da je naslov tega poglavja obenem tudi naslov knjige. Za tem niza dogodke, ki so se ji vtisnili v spomin: obisk pri zdravniku, kjer je s svojo trmo spravila mamo v neprijeten položaj, selitev iz kraške vasice Kopriva v Maribor, kamor se je veliko Primorcev zateklo pred zlomom italijanske okupacije. Tu so se udinjali v raznih državnih službah, ki so bile osovražene. Delali so kot policaji, financarji, pazniki, orožniki. Njen oče je

bil paznik in neponovljivo lepo je opisano vzdušje jutra, ko je zavita v pled čepela ob štedilniku in gledala, kako mama odpravlja očeta v službo, kako mu pomaga obleči uniformo in kako se z njo oče spreminja v drugega človeka. Opisuje otroške vragolije: kako sta z bratom ukradla sladkor, ga delila otrokom in so bili zato ves mesec brez njega, kako sta se z bratom igrala z vžgalicami in skoraj priklicala nesrečo, opisuje začetke šolanja (pisali so še na tablico s kamenčkom) pri šolskih sestrah (pri njih je bil pouk slovenski), prve uspehe in neuspehe, vključevanje otrok med orle, kar jih je ločevalo (imenitno je vpletla tudi zmerljivke, s katerimi sta se z bratom obkladala — Dvignite, orli, svoja ušesa, da vas svet Peter popelje v nebesa — in — Sokolice opice, imajo rdeče jopice) vojno, piše o selitvah, govori o socialnih razlikah in pripoved zaključí z odraščanjem, z dekliskim hrepenenjem — biti lepa, imeti prstan, ki bi polepšal roko, imeti imeniten klobuk, čakati princa na konju ...

Pisateljica se nam v tej knjigi pokaže kot vedra ustvarjalka z velikim smislom za humor, ki se ponekod preveša že v ironijo. To vedrost je z ilustracijami poudaril tudi Božo Kos. V njeni pripovedi zaživi ob družini tudi predvojni Maribor, tisti, ki ga je ob koncu vojne, ko se je vrnila iz taborišča, zaman iskala. V knjigi najdemo eno izmed družin — njeno —, ki so se pred fašističnim nasiljem umaknile iz okupirane Primorske v Jugoslavijo in se s težavo prebijale iz meseca v mesec. Vendar pa vse tegobe, ki jih je kot otrok doživljala, pozlati z ljubeznijo, popotnico, ki jo je dobila doma za doto in jo je vse življenje tudi sama razdajala. Zato so njene pravljice in zgodbe tako igrive, polne življenjskega optimizma. Veruje v mladega človeka in je do njegovih napak prizanesljiva. To se vidi tudi v pripovedih *Uhač in njegova družina* (Mladinska knjiga 1963) in *Vohljač in prepovedane skrivnosti* (Mladinska

knjiga 1966, obe je ilustriral Božo Kos). Junaki v teh dveh pripovedih so odraščajoči šestošolci in sedmošolci. V obeh zgodbah je dogajanje postavila v leta, ko se otroci začenejo trgati od doma, ko iščejo potrditev med vrstniki. Močan element je v tem času razred, zato je pisateljica v obeh zgodbah dogajanje postavila v ta okvir. V Uhaču in njegovi družini je opisala igro (trganje avtomobilskih značk in njihovo zbiranje), ki se že preveša v kaznivo dejanje, v Vohljaču pa je prikazala tatinsko skupino, ki se vedno bolj pogreza v »prepovedane skrivnosti«. V prvem delu je primer razrešila razredničarka (»Ali ne bi mogli zbirati nekaj drugega, če ste že morali nekaj zbirati?«) in jim pozornost preusmerila drugam, vendar šele potem, ko so se od svojih značk poslovili) v Vohljačih, ki so že globlje zabredli, pa je posamezne like vodila iz situacije v situacijo tako, da so ob njih dozorevali in spoznali, kje je meja med dobrim in zlim, kaj je moralno in kaj ni. Največji razvoj doživi glavni junak, ki se je odtujil svojim prijateljem, ker ga je pritegnil starejši in bolj izkušen fant, ki ga je vpeljal v svoje tatinske posle. Zelo tenkočutno je opisano, kako »iz malega raste veliko« in kako si fant želi, da bi postal spet čist, da bi se vrnil v družbo pravih prijateljev, ki jih je zapustil. Pisateljica, ki veruje v dobro in zaupa mladim, ni mogla dopustiti, da bi se zgodba nesrečno končala. V glavnemu junaku je skozi zgodbo zgradila zdravo jedro in duhovno moč, da je bil sposoben svoje napake priznati in se vrniti na pravo pot. Fanta, ki mu je namenjena negativna vloga, opraviči z neurejenimi domačimi razmerami in poskrbi tudi zanj, da pri sorodnikih najde drugi dom in življenjsko perspektivo. Tako mladim vliva zaupanje, da zmorejo stopiti na pravo pot, če to zares hočejo.

V romanu *Ko zorijo jagode* (Mladinska knjiga 1976, ilustracije Melita Vovk Štih) pa je v odraščanju svojih

junakov posegla še za stopničko više. Junakinja je osmošolka in je zrasla do tiste življenjske zrelosti, s katero se konča avtobiografija *Rodiš se samo enkrat*. Na vprašanje Jožeta Zupana, če je v romanu utrip njenega pubertetnega dozorevanja ali dozorevanja hčerke, je odgovorila, da ne. Roman je pisala iz izkušnje sodobnih najstnikov. Napisala je roman o prebujanju prve ljubezni, o preobrazbi, ko se dekle zave svoje ženskosti. Svoji junakinji je dala ime Jagoda, ime čudovito dišečega in sladkega gozdnega sadeža, ki je lahko tudi sinonim za krhkost. Če ga ne utrgaš nežno, se poškoduje.

Roman je pisan v prvi osebi, kar ustvarja pri bralcu intimen občutek povezanosti z junakinjo, ki nas vodi v svoj svet razmišljanja, doživljanja in odzivanja v različnih življenjskih situacijah, ob tem pa spoznavamo tudi njeno družino, prijatelje, šolo in širše socialno okolje (junakinja raste tudi v socialno čutečo žensko, ki je pripravljena pomagati ljudem v stiski) in seveda malce starejšega fanta, v katerega je zaljubljena. Pisateljica pripoveduje zgodbo s pozicije ženskega doživljanja prve ljubezni. Jagodo nam v prizoru, ki je vrh romana, prikaže kot zrelo mlado bitje, ki se zaveda odgovornosti, ki jo prinaša spolni odnos. Tako je pisateljica tudi v tem romanu potrdila svojo veliko vero v mlade, ki jim je vedno zaupala. Knjiga se je odraščajočim hitro priljubila in se uvrstila med Zlate knjige. Filmska kritičarka Stanka Godnič je ob izidu knjige opozorila na pisateljčino posebno sposobnost likovnega izražanja. »Tej Jagodini obdarjenosti je lucidno prilagodila svoj pisateljski izraz. Preveva in označuje ga vizualna senzibilnost. Jagoda doživlja svoj realni, pa tudi čustveni milje likovno; na ta način je pisateljica postala nekakšna besedna slikarka. Opisi realnih in domišljjskih dimenzij pripovedi so skorajda bolj naslikani kot povedani, v njih zaživi vsakdanji utrip

Ljubljane, v njih se razprostro njene vizionarske dimenzije prvih ljubezensko prežetih majskih noči. » Godničeva je ob izidu tudi zapisala, da je to tekst, ki kliče po ekranizaciji. Jagoda je res prišla na filmsko platno, film pa je režiral Rajko Ranfl. Roman je doživel tudi gledališko priredbo – Jagode še vedno zorijo. Napisala jo je Karmen Naraks, igrali pa so jo na osnovni šoli v Žalcu (podatek je iz članka ob pisateljičini osemdesetletnici, Igor Bratož, *Delo* 1994).

Poleg Ranflovega filma *Ko zorijo jagode* in Vukotičeve risanke Gregec Kobilica, je na televizijske ekrane našlo pot še več njenih del: *Miško Poleno* in njegov ognjeni krst, *Babičina pravljica*, *Čudovita stenska ura* (Milena Ogorevc), itd.

Jože Vozny je pripravil lutkovno igrice *Beli konjič*, Edi Majaron za lutkovno gledališče v Mostarju Gregca Kobilico, in za lutkovno gledališče v Zagrebu Imeniten rojstni dan.

Zelo veliko njenih del je bilo predvajanih tudi na radiu – to, kar je šlo v eter, bo še potrebno zbrati in ovrednoti.

Pisateljica Branka Jurca, od nje smo se na ljubljanskih Žalah poslovili malo pred njenim 85. rojstnim dnevom, bo s svojimi deli, ki so polni vedrine in življenjskega optimizma, ostala del naše literarne zgodovine. Ostaja njena bralna

značka, ostaja spomin med ljudmi, ki jih je v času njihovega šolanja obiskovala ob podelitvah bralnih značk (kdo ve, če si je beležila te obiske po šolah, njihovo število bi bilo prav gotovo veličastno), ostajajo vse njene zgodbe in pravljice, tiste, ki so dokument časa in tiste, ki časa ne priznavajo in bodo doživljale vedno nove in nove ponatise.

Ostajajo nagrade in priznanja, ki jih je prišla za svoje delo: Levstikova nagrada za leto 1960, plaketa partizanskega kurirja 1976, priznanje Zlata knjiga 1980 in Trubarjevo priznanje 1984.

Ostajajo neštete risbe in drugi drobni spominki, ki so ji jih podarili šolarji v spomin na prijazna srečanja, saj jim je na vsakem podarila del sebe, svojega optimizma ter vere in zaupanja v mlade; ostaja sled njene uredniške roke v *Cicibanu* in reviji *Otrok in družina*.

Veliko je še sledi, ki jih je zapustila. Literarni zgodovinarji bodo ovrednotili njeno delo, neodvisno od tega mnenja pa bodo živele njene slikanice in knjige za odraščajoče, ki so si jih mladi prisvojili. Priljubljenost svojih del med mladimi je doživela tudi sama, zato ni čudno, da je ob svoji osemdesetletnici izrekla: »Življenja, ki sem ga živela, mi ni žal.«

Marinka Svetina

POGLED NA SVOJE DELO

Maja Novak

ZAKAJ NARISATI DREVO

Prepričevali vas bodo (zlasti v mentorskih delavnicah ali delavnicah kreativnega pisanja (da sta pri besednem ustvarjanju »kako« in »zakaj« neločljivo povezana.

Tega skoraj ne morem verjeti.

»Kako« je preprosto.

Eden od mojih najljubših pisateljev za mladino in odrasle Terry Pratchett tako opisuje avstralskega aborigina, ki slika na skalo:

»...kakor da bi nekdo risal drevesa in začel z običajnim zelenim oblakom na palici in to pilil, pa pilil nekoliko bolj, pa poiskal tiste drobne zasuke v črti, ki govorijo: *drevo*, in pilil *te*, dokler ne ostane ena sama črta, ki pravi: DREVO.«

Te avtorjeve besede je zanesljivo mogoče s pridom uporabiti tudi v književnosti in kar se mene tiče, bi se vsaka literarna delavnica lahko začela z njimi (ter se v istem trenutku brez škode končala). Menim, da Pratchettov obrtniški recept še zlasti velja za mladinsko leposlovje, saj so, tako vsaj domnevam, prav otroci v najrosnejših letih osupljivo nadarjeni za instinktivno, četudi morda nezavedno prepoznavanje in razbiranje simbolnega v literaturi ter se jim zdi vsaka druga besedna navlaka odveč. Morebitna izjema pri tem je humor, ki ga mladi po srcu pač obožujemo, res pa je tudi, da je v vsaki učinkoviti šali nekaj arhetipskega, zato morda v tem primeru o izjemi sploh ne moremo govoriti.

»Kako« je torej preprosto, seveda pa nočem trditi, da je ... lahko.

V nasprotju s povedanim nikakor ne morem najti obče veljavnega odgovora na vprašanje: »Zakaj?«

Le zakaj se toliko pisateljev z mano vred muči, nemalokrat celo za ceno lagodnega preživetja ali duševnega miru, da bi z eno potezo narisali živo drevo?

Ne vem.

Že prav: moje življenje je bilo zmerom zaznamovano s knjigami. Sorodnikom dolgujem, če drugega ne, vsaj zahvalo, da so mi bile vedno na voljo v neizmernih količinah. Knjižne platnice so bile malone prvo, kar sem zagledala, ko sem se kot dojenček naučila osredotočati in usmerjati pogled. Brati sem znala pri treh; *Antigono* sem prvič prebrala pri devetih, kar sicer še ne pomeni, da sem jo razumela (vendar sem si jo zapomnila in jo, če smem tako reči, uskladiščila v spominu do trenutka, ko sem se ji lahko še drugače približala). V vseh stanovanjih, kar sem jih zamenjala do današnjega dne, in bilo jih je mnogo, so ljudi obkrožale police, ki so se šibile pod knjigami. Ljudje so prihajali in odhajali in to, kdo se je znašel ob meni, pa koliko časa se je v moji družbi zadržal, je bilo večinoma odvisno od slučaja, onkraj moje volje. Na knjigah, ki sem jih jemala v roke, pa ni bilo nič naključnega. Še preden sem jih odprla, sem nekako vedela, da so mi bile namenjene.

Štiri leta nazaj me je knjiga rešila pred tem, da bi me izselili iz meni tako ljubega ljubljanskega brloga, v katerem prebivam še danes. Zamujala sem s plačilom stanarine in tako mi je nekega jutra na vrata potrkal možakar v modrem delovnem pajacu in z vrtnim strojem v rokah. Bila sem še v pižami, zunaj je ležala slavna mestna megla in ura je bila vsaj zame nekrščansko zgodnja.

»Poslala me je šefica recepcije, da ti zamenjam ključavnico, zato, da ne boš več mogla v svojo sobo, dokler ne poravnáš najemnino,« je oznanil moj hišnik.

Ker pa je bil tako kakor vsi drugi uslužbenci v mojem hotelu dobrega srca, je v isti sapi dodal: »Vseeno pa ne bom začel vrtati, dokler ne stopiš do šefice in se ne pomeniš z njo.«

Šefica recepcije je z razumevanjem, na kakršnega pri slovenskih založnikih zlepa ne naletim, prisluhnila mojim žalostinkam o avtorskih honorarjih, ki da bi jih bila morala po pogodbi že zdavnaj prejeti, pa jih še nisem, in s strahospoštovanjem dahnila: »A pisateljica da si? A potem se spoznaš na knjige? A mi potem znaš povedati, kje bi za hčerko, ki hodi k bralni znački, staknila knjigo Klatimaček Grof? V vseh knjižnicah sem jo iskala, pa zaman ... «

V skladu z dramaturškimi pravili, kakršna poznamo iz pravljič, se je Klatimaček Grof natanko tedaj pretegoval enajst nadstropij više, na moji nočni omarici, saj sem knjigo Eveline Umek s tem naslovom nekaj dni poprej videla pri hčeri v Novi Gorici in sem si jo izposodila, ker me je tako kakor vedno pač zanimalo, kaj v njej piše.

Tako se je med mano in šefico recepcije spletlo skoraj prijateljsko razmerje, ki temelji na tistem dogovoru: ti meni knjige, jaz pa bom tebi pogledala skoz prste, kadar zategadelj, ker tvoji dolžniki ne izpolnjujejo svojih obveznosti, ti ne boš mogla pravočasno izpolniti svojih.

Zveni skoraj tako kakor tisti verz o dolžnikih iz očenaša. Ali pa je, gledano skoz strožja očala, to samo na moč balnalna anekdota ... ?

Sumim, da je skozenjo kljub vsemu mogoče vsaj delno razvozlati skrivnost sile, ki me prav neusmiljeno priganja, da spet in spet sedam za računalnik. Za menjavo med enakopravnimi partnerji gre. Od malih nog sem si želela, da bi to ali ono, kar me je s svojo lepoto očaralo (pa naj so to bili zlati žebliji popoldanskega sonca na morski gladini, Monetova olja rouenske katedrale, Verdijev Rekviem ali sijajna zgodba (pokazala drugim in z njimi delila svoje navdušenje; drugi pa naj bi mi v zameno za to, kar jim kažem, nudili tisto, kar sem poleg zamaknjenosti nad lepoto še potrebovala. Žal je bil dolgo le malokdo pripravljen pristati na ta tako rekoč marksističen daj-dam.

Ampak bila sem trmast otrok in nisem se dala. In bolj ko sem odrasčala, manj pomemben se mi je zdel goli eksistencialni vidik tako zamišljene družbene pogodbe, čedalje glasnejša pa je postajala notranja nuja, da bi z drugimi razdelila lepoto zato, ker me pogosto prevzame do mere, ko začutim, da je je samo zame preveč: da je en sam človek kratko in malo ne more prenesti.

Lepota, pravi Rilke, je groznega komaj še znosen začetek; vsak angel je strašen.

Še danes trdno verjamem, da bi moral vsakdo od rojstva do smrti početi le tisto, kar ga zares veseli in kar zaradi zadoščenja, ki ga občuti ob svojem početju, prej ko slej dobro opravlja. (Brez zlaganega posipanja s pepelom priznavam, da je v mojem primeru pisanje *edino*, čemur sem ... no ja ... recimo ... za silo kos. Ampak upanje, da mi bo nekega dne šlo bolje izpod rok, še ostaja.) Zagotovo bi bili v tako urejeni družbi vsi ljudje duhovno, najverjetneje pa tudi materialno bogatejši, najpomembnejše pri vsem tem

pa je dejstvo, da bi se takó človeško življenje iz napornega in pogosto zagrenjenega pehanja za ljubim kruhkom spremenilo v osmišljeno bivanje, tako polno, da bi njegova lepota kipela čez rob.

Najbrž se v hrabrih novih časih, v katere smo se pred slabim desetletjem morda prenačljeno podali, zdi ta ideal bolj oddaljen kot kdajkoli prej. Vseeno verjamem (ker hočem verjeti), da ga bo nekega dne mogoče uresničiti. Do takrat pa ...

... do takrat pa bi moral biti vsak pisec pošten, ne samoljuben, ne preračunljiv, ne nagnjen k cenenemu politikantskemu soljenju pameti, kakor se zdaj na Slovenskem kaj rado dogaja; namesto tega bi se moral vsako budno uro z iskreno občuteno skromnostjo zahvaljevati spletu ugodnih okoliščin ali sojenicam ali bogu (*naj bog je oni ali ta*, bi ob tem rekel Shelley), ker je vsaj njemu naklonil skoz delo živeti tako, kot bi morali vsi, pa večini na žalost ni dano.

Kajpak imam v mislih osebno poštenje in skromnost pisatelja kot posameznika, ne tega, da bi smelo tisto pičlo gmotno družbeno priznanje za njegov

trud tudi v prihodnje znova in znova tako ponižujoče zamujati.

Zase krepko sumim, da sem hedonist, čeprav mi pregovorna med in mleko načeloma nista kaj prida mar; vendar ne morem brez uživaške radosti in občutka moči, ki me navdaja, kadar ugotovim, da se mi pod prsti na tipkovnici računalnika poraja nekaj res lepega. V primerjavi s tekstilnimi delavkami v nočni izmeni ali čakajočimi na borzi nezaposlenih imam pač nezaslišano srečo.

Torej poskušam po svojih najboljših močeh risati drevesa, da bi jih pokazala drugim.

Seveda se zavedam, da vse naštetu mogoče velja samo zame. Kaj žene moje stanovske kolege k ustvarjanju, ne vem, niti mi, po pravici povedano, tuhtanje o tem ne krati spanca: zadostuje mi, da me sadovi njihovega dela razveseljujejo, saj resnično žlahtna kreacija prej ko slej postane neodvisna od svojega tvorca (ali njegovih skrivnih namenov) in zaživi svoje lastno življenje.

In seveda sem do danes že dodobra spoznala, da je vse to silno preprosto, ni pa ... lahko.

2. APRIL – MEDNARODNI DAN KNJIG ZA OTROKE

IBBY – Mednarodna zveza za mladinsko književnost je na pobudo pisateljice in novinark Jelle Lepman sklenila, da se en dan v letu posveti knjigam za otroke in se proglasi za Mednarodni dan knjig za otroke. Za ta dan je izbrala 2. april, rojstni dan velikega pravljicarja Hansa Christiana Andersena, danskega rodu, ki pa so ga otroci širom po svetu sprejeli za svojega. Že kmalu po izidu prvega zvezka Andersenovih pravljic leta 1835 se je njihov sloves začel širiti po svetu in prevajali so jih v številne jezike. Tudi Slovenci smo jih kmalu spoznali, saj sta nam jih nekaj prevedla Fran Erjavec in Fran Levstik že v letih 1858/59. Čar in umetniška moč Andersenovih pravljic se kažeta v dejstvu, da jih lahko z velikim užitkom beremo vse življenje. Andersenove pravljice so večni izziv še posebej za ilustratorje. Nenehno izhajajo tako po svetu kot pri nas posamezne pravljice in zbirke, ki jih bogatijo likovne predstave najvidnejših svetovnih ilustratorjev. Prelep, duhovit, fantastičen, bridek, skrivnosten in vsakdanji svet, o katerem Andersen v pravljicah govori, so pri nas likovno upodobili naši najboljši ilustratorji, med njimi: Hinko Smrekar, Milan Vojsk, Marija Vogelnik, Evgen Sajovic, Jože Ciuha, Marlenka Stupica, Kostja Gatnik, Srečo Papič, Kamila Volčanšek, Marjeta Cvetko in Marija Lucija Stupica. Marija Lucija Stupica je ilustrirala *Kraljično na zrnu graha*, *Leteči*

kovček, *Malo morsko deklico*, *Svinjskega pastirja* ter *Pastirico in dimnikarja*, pravljice, ki so izšle kot samostojne slikanice. Leta 1998 je izšla pri Mladinski knjigi zbirka šestindvajsetih Andersenovih pravljic, ki jih je Silvana Orel Kos prvič prevedla neposredno iz danskega izvirnika, zelo izvirno pa jih je ilustrirala Marija Lucija Stupica.

Ob Mednarodnem dnevu knjig za otroke, ki ga praznujemo že od leta 1967, obkroži svet poslanica s posebnim sporočilom, ki naj mlade zbliža s knjigami. Poslanico vsako leto pripravi ena od nacionalnih sekcij IBBY. Slovenci smo doslej imeli že tri avtorje, ki so napisali poslanico. Leta 1968, ko smo drugič praznovali Mednarodni dan knjig za otroke, je napisal poslanico otrokom vsega sveta pisatelj France Bevk. V poslanici je izrazil željo, »...Naj bo dan otroške knjige kot sonce, ki razsiplje žarke na ves svet in osreči slehernega otroka!« Leta 1970 je pisateljica Ela Peroci v svoji poslanici vsem otrokom sveta zapisala: »...Ob mednarodnem dnevu mladinske književnosti želim, da bi vsem otrokom sveta odpirale okna in okenca v svet in v človeško življenje najlepše knjige in da bi prav te knjige speljale tudi poti od človeka do človeka, mu prinesle srečo in mir, iz dežele v deželo, po vsem svetu.« Leta 1997 je pesnik Boris A. Novak napisal poslanico: *Otroštvo svetlobe in sence*, poslanico, kot je sam zapisal, »...uglašeno kot pesem,

kot odo neskončni ustvarjalni zmožnosti otrok... Zaradi odgovornosti do usode otrok in prihodnosti našega edinega sveta... » je pesem dopolnil in zaključil z besedami: »... Naj torej ta poslanica o ustvarjalnosti otrok izzvani tudi kot zagovor njihove temeljne pravice do igre. In kot skrajno resno opozorilo odraslim, ki njihovo otroštvo spreminjajo v pekel: storimo vse, kar je v naših močeh, da se trpljenje otrok neha! Da otroci ne odra-

stejo prehitro! Od tega je odvisna prihodnost tega našega edinega sveta.« Poslanico Borisa A. Novaka, katere moto je bil: *Otroštvo je poezija življenja. Poezija je otroštvo sveta*, je likovno dopolnil ilustrator Matjaž Schmidt.

Avtorja letošnje poslanice ob Mednarodnem dnevu knjig za otroke: *Moja knjiga, moja ljubezen* sta španski pisatelj Miguel Angel Fernández-Pacheco in španski ilustrator Javier Serrano.

Tanja Pogačar

POSLANICA OB 2. APRILU 1999

IBBY, Mednarodna zveza za mladinsko književnost, je zaupala pokroviteljstvo letošnjega Mednarodnega dne knjig za otroke španski sekciji IBBY. Poslanico: *Moja knjiga, moja ljubezen* je v slovenščino prevedel pesnik Boris A. Novak.

Miguel A. Fernández-Pacheco

MOJA KNJIGA, MOJA LJUBEZEN

Vem, da si zelo stara,
da šteješ že
tisoče in tisoče let.

Vem, da tvoje srce
utripa vsepovsod po svetu,
tisočmilijonkrat izročeno
v stotisoč knjižnicah.

Vem, da si bila
tolikokrat prepovedana
in tolikokrat sežgana.

In vendar te ljubim,
kot bi bila rojena včeraj,
kot bi bila samo moja
in kot bi bilo tvoje življenje
odvisno le od mene.

In kako naj bi te ne ljubil,
če sem pa tako dolgo živel
od tvoje svetlobe in tvoje sence,
če sem pa tolikokrat sanjal
s tabo v naročju,
če sem pa, zahvaljujoč tebi,
pobegnil pred bolečino
in se soočil s krivico,
če si pa na koncu zgostila
ves moj spomin
in, celo več,
ves spomin mojega rodu!

Zato čutim,
da te ljubim že od otroštva
in da te bom ljubil na vekomaj.

Zato vpijem,
da si ti najboljše orodje
za mojo svobodo
in za svobodo vseh.

Najbrž sem videti malce zanesen
in priznam,
da se ljudje posmihajo,
ko poslušajo take reči ...
vendar je taka usoda nas zaljubljenцев.

Resnično se nimam česa sramovati,
temveč sem ponosen
na vse nespečne noči,
ki sem jih prebedel ob tvoji strani ...
Na ta vznemirjeni drget
vsakič, kadar te odkrijem ...
Na žalost, ko te izgubim,
in veselje, ko te znova najdem,
in celo na tesnobo, ki me navda,
če nisi pri roki.

Priznam, da sem zaslepljen od strasti,
če trdim, da si med vsemi stvaritvami človeštva
ti najboljša in najlepša,
moja knjiga,
moja ljubezen ...

Prevedel Boris A. Novak

ODMEVI NA DOGODKE

SIMPOZIJ O EVROPSKI MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI

Od 13. do 17. maja 1998 je bil v avstrijskem Stadschlainingu, v okviru avstrijskega Centra za mir in razreševanje konfliktov simpozij o evropski mladinski književnosti (*Common Themes in European Children's Literature*), ki se ga je udeležilo 35 strokovnjakov za področje iz vseh evropskih držav. Največ udeležencev je bilo iz države gostiteljice; poleg predstojnice dunajskega inštituta za raziskovanje mladinske književnosti (*Internationales Institut für Jugendliteratur und Leseforschung*) K. Sollat se je posveta udeležilo več uslužbencev ministrstev, med njimi P. Schneck, predsednik komisije za dodeljevanje Andersenove nagrade. Druga po zastopanosti je bila Velika Britanija; med britanskimi univerzitetnimi strokovnjaki smo zasledili znana imena – kot sta M. Meek in G. Fox. Sicer pa je posvetovanje neformalno vodila P. Cotton (univerza Kingston), avtorica zbirke *Evropska slikanica*; zbirka je bila tudi osrednji predmet trodnevne razprave. Med bolj zanimivimi strokovnjaki velja opozoriti na raziskovalko frankfurtskega inštituta E. O'Sullivan, na C. Poesio iz Italije (sodelujočo pri organizaciji bolonskega sejma), mlajšega strokovnjaka M. Zajaca iz Poljske ter L. Kareland (švedski literarnovedni inštitut). Posvetovanja se je z izvirnim prispevkom (*Opredelitive in predstavitev otroštva v sodobni slovenski mladinski književnosti, Tipološki oris*) udeležil tudi I. Saksida; referat je nastal v sodelovanju s slovensko sekcijo IBBY.

Prvi dan posvetovanja je potekal v znamenju »evropske slikanice«. P. Cotton je predstavila prve zamisli za nastanek projekta *Evropska slikanica*, zbirke, ki je nastala zato, da bi se določena skupina knjig uporabljala v vseh evropskih državah. Projekt je nastajal od l. 1993, ko je v italijanskem Frascatiju potekal posvet o evropskih dimenzijah izobraževanja ter se nadaljeval v okviru simpozija v Douaiju (1996). Na omenjeni podlagi se je oblikovala zbirka kvalitetnih slikanic držav evropske skupnosti in Švice, ki so jih izbrali eksperti za mladinsko književnost. Vsaka država se je predstavila s po eno knjigo v maternem jeziku, Belgija je prispevala dve, Velika Britanija pa štiri slikanice (Wales, Anglija, Severna Irska, Škotska). Temeljni cilj – »udejanjati evropsko dimenzijo v osnovnem izobraževanju« – se je dopolnjeval z vprašanji uporabnosti slikanice v šoli ter s ponovnim preverjanjem izbora. Zbirko spremlja tudi priročnik za učitelje ter kaseta z zvočnimi primeri, katere cilj je razvijati otrokovo poslušanje jezikov. Četudi otrok jezika ne razume, je zanj svojevrstna (estetska) informacija že zven tujega jezika.

Posvetovanje je bilo namenjeno tudi predstavitvi dela s slikanicami v šoli. Predstavitev je podala finska učiteljica Lillan Kjellman, ob tem pa opozorila na nekatere specialnodidaktične prijeme, ki jih naša didaktika že pozna (npr. napovedovanje zgodbe na podlagi naslova in ilustracij, likovno oblikovanje dogajal-

nega prostora in likov, poslušanje besedila, utemeljevanje lastnega mnenja, medbesedilne primerjave, medpredmetne povezave). Udeleženci evropskih držav, ki so v zbirko prispevali primere slikanic, so izbor pojasnili in slikanico še enkrat na kratko predstavili. Zanimivi so tudi prvi rezultati dela z zbirko *Evropska slikanica*:

- učitelji in učenci so se veliko naučili o Evropi in o njeni mladinski literaturi,
- ponovno so se sprožile razprave o kurikulih, zlasti o razmerju med književnostjo, opismenjevanjem in drugimi predmeti,
- otroci so bili nad knjigami navdušeni,
- v projekt so vključevali otroke različnih starosti ter starše.

Popoldanski del prvega dne posvetovanja je bil namenjen predvsem predstavitvam književnosti držav, ki niso v Evropski skupnosti. Referenti so večinoma predstavljali slikanice oz. drugo mladinsko književnost, problemskih referatov je bilo manj. Posebej zanimiv je bil prispevek A. Adamik Jaszo o podobi Nemcev v madžarski literaturi za mladostnike. E. O'Sullivan se je posvetila problematiki prevajanja slikanic z naslednjega izhodišča: »pri prevajanju je bistveno upoštevati povezave med ilustracijo in besedilom«. Na primerih je pokazala, kako svojevoljne so lahko priredbe slikanic, ki prevod spremenijo v povsem novo besedilo. O razmerju med besedilom in sliko je spregovoril tudi S. Maruiot z ulsterske univerze: besedilo lahko slikovni material (1.) podpira, (2.) komentira, (3.) mu nasprotuje (4.) pripoveduje nekaj povsem drugega. Spregovoril je tudi o ideološkosti v slikanici, in sicer na ravni morale, družbenih sporočil ter etike. Kot stranpot tovrstnih tenzij je

označil didaktizem, pridigarstvo ali »nasmejane« otroke, kar vse ponuja privid urejenosti sveta. Temu nasprotne so slikanice z zastrtim sporočilom, ki prinašajo tudi teme osamljenosti, varstva okolja, vojne ipd.

Obravnava evropskih slikanic na posvetovanju potemtakem kaže zanimive vzporednice s sodobno slovensko vedo o mladinski književnosti in njenem bralcu. Povedno je, da na simpoziju ni bilo govora o nikakršnih »integracijah« književnosti in naravoslovja, tudi trdnega razmejevanja na starostne skupine ni bilo opaziti. Med medpredmetnimi povezavami so referenti poudarjali predvsem umeščenost književnosti v kulturo, jezik, deloma še zgodovino in geografijo, predvsem pa je bilo poudarjeno stališče, da je literatura avtonomen svet, namenjen spontanemu otroškemu doživetju. Slikanice naj bi bile, po besedah C. Poesio, namenjene vsem otrokom! Pa ne otrokom, lahko dodamo k tej misli.

Simpozij je bil tudi odlična priložnost za razgled po evropskem slikaniškem dogajanju ter po nagradah. Opozoriti velja na izjemno raznovrstnost likovnih slogov in »zgodbic«, ki jih prinašajo slikanice. V okviru otroške književnosti najdemo tako predelave klasičnih pravljic kot slikanice o »literarnosti« (slikanica o slikanici), o filmu (slikanica o otroštvu F. Fellinija), vojni, smrti, slikanice brez besedila, slikanice z miniaturnimi sličicami ipd.

Kot sklepno zanimivost lahko zapišemo podatek, da je avstrijska delegacija v posebni publikaciji predstavila knjige, ki so prejele avstrijsko nagrado za mladinsko književnost. Med nagrajenci je tudi ilustratorka Mojca Osojnik (za knjigo *To je Ernst*, Celovec, Drava).

Igor Saksida

OKO BESEDE 1998 IN PODELITEV VEČERNICE

Podjetje za promocijo kulture FRANC-FRANC, ki ga predstavljata pisatelj Feri Lainšček in profesor Franci Just, je v Murski Soboti v času od 19. do 21. novembra priredilo že 3. tradicionalno Srečanje mladinskih pisateljev Oko besede 1998.

Prvi dan Srečanja je bil letos namenjen radijski igri. Uredništvo igranega programa Radia Slovenije je pripravilo in izvedlo delavnico, na kateri sta Aleš Jan in Igor Likar, ki jo je duhovito poimenoval »Uho besede«, nazorno predstavila zakonitosti, značilnosti in posebnosti radijskega medija. Predvajanje in komentiranje izbranih odlomkov iz radijskih iger za otroke je bilo žlahtno dopolnilo povedanemu.

V soboškem gradu je bila zvečer otvoritev razstave knjig finalistov za nagrado večernica, ki jo je pripravila Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobotica. Med pet najboljših literarnih del, ki so izšla v lanskem letu, je strokovna žirija uvrstila naslednja dela:

- **Dekleva, Milan:** *A so kremšnite nevarne*. Ilustr. Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. (Zavri).
- **Jesih, Milan:** *Štiri igre za otroke. Cesarjeva nova oblačila. Deseti raček. Kronan norec. Zvezda in srce*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. (Mladi oder).
- **Muck, Desa:** *Lažniva Suzi*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. (Knji-gožer).
- **Rozman, Andrej Roza:** *Skrivnost špurkov*. Ilustr. Zvonko Čoh. Ljubljana: Mladinska Knjiga, 1997. (Pisanice).
- **Vidmar, Janja:** *Moj prijatelj Arnold*: mladinski roman po istoimenski TV nadaljevanki. Ljubljana: DZS, 1997. (Dober dan, roman!).

Večernico je prejela pisateljica **Desa Muck** za knjigo *Lažniva Suzi*.

Večernico, nagrado za najboljšo slovensko mladinsko literarno delo, v sodelovanju s Podjetjem za promocijo kulture Franc-Franc iz Murske Sobotice podeljuje Časopisno-založniško podjetje Večer iz Maribora. Nagrada je bila prvič podeljena leta 1997, in sicer pesniku Tonetu Pavčku za pesniško zbirko *Majnice: fulaste pesmi*.

V imenu članov žirije za nagrado večernica, dr. Igorja Saksida (na predlog Podjetja za promocijo kulture Franc-Franc), Milana Vincetiča (na predlog Društva slovenskih pisateljev), Darke Tancer-Kajnih (na predlog revije *Otrok in knjiga*), Tilke Jamnik (na predlog Zveze bibliotekarskih društev Slovenije in Slovenske sekcije IBBY) in Melite Forstnerič-Hajnshek (na predlog ČZP Večer), je predsednik žirije dr. Igor Saksida proglasil letošnjo nagrajenko, odlično in priljubljeno mladinsko pisateljico Deso Muck. Svečana podelitev nagrade je bila drugega dne Srečanja v kinodvorani, ki so jo učenci napolnili do zadnjega kotička. Najprej je lutkovno gledališče Pupila izvedlo gledališko-scenski dogodek »Belerofont in Pegaz«, nato so murskosoboški osnovnošolci brali odlomke iz literarnih del letošnjih nominirancev za večernico. Denarno nagrado in kipec, delo akademskega kiparja Mirka Bratuše, je nagrajenki Desi Muck izročil gospod Milan Predan, predstavnik ČZP Večer, ki je sponzor večernice.

Revija *Otrok in knjiga* je v okviru Srečanja pripravila simpozij z naslovom **Seksizem v mladinski književnosti**, ki je potekal v obliki okrogle mize. Moderator dr. Igor Saksida je podal naslednja izhodiščna vprašanja:

- kaj je seksizem v mladinski književnosti
- katere stereotipne oznake je najpogostejše zaslediti ob podobi deklice/dečka oz. ženske/moškega v mladinski književnosti
- kakšna je vloga družbenozgodovinskih dejstev pri oblikovanju spolno določene literarne osebe oz. tipa literature
- kaj so stereotipi (tudi odsotnost podobe deklice/dečka oz. ženske/moškega ter njena nepomembnost)
- dekliška/fantovska literatura – da ali ne

V razpravo so se vključevali strokovnjaki z različnih področij (literarne teorije, psihologije, sociologije, bibliotekarstva in založništva ter pisatelji). Njihova mnenja o seksizmu so bila na trenutke sicer diametralno nasprotna, kljub pestrosti stališč pa so se nekako strinjali z ugotovitvijo, da je seksizem (po najožji definiciji žaljivo diskriminacijsko obnašanje enega spola do drugega) tudi reprezentacija stereotipov, ki dajejo seksistične poudarke odnosom v družini, pri otroški igri, v risankah, filmih, mladinski literaturi in še kje.

V času Srečanja je bila tudi predstavitev strokovnih knjig dr. Igorja Saksida *Slovenska mladinska dramatika* (Maribor: Obzorja, 1998), *Ime mi je igra: antologija slovenskih mladinskih gledaliških iger* (Maribor: Obzorja, 1998) in *Petdeset zlatnikov* (Avtor interpretacij Igor Sak-

sida, izbor knjig in strokovno sodelovanje Pionirska knjižnica v Ljubljani. Tržič: Učila, 1998). Pogovor z avtorjem je vodila glavna in odgovorna urednica revije *Otrok in knjiga* Darka Tancer-Kajnih.

V mladinskem oddelku Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti so pripravili knjižno razstavo pisateljice Karoline Kolmanič, s katero so opozorili na bogat pisateljčin opus, zbrani intervjuji, objavljeni v raznih revijah, pa so nam približali pisateljico samo.

Zadnji dan srečanja nas je ga. Norma Bale popeljala v Radgonski kot, kjer smo v južnem delu avstrijske Štajerske, v Radgoni in Potrni obiskali pomnike slovenstva, si na naši strani ogledali Gornjo Radgono in njeno šampanjsko klet, se v Črešnjevcih ustavili na domačiji Petra Dajnka in ga spoznali tudi kot čebelarja ter zaključili izlet na Janževem Vrhu.

Udeleženci Srečanja smo prejeli zbornik Srečanja slovenskih mladinskih pisateljev *Oko besede 1997 Ne dregaj v zadrego!*, v katerem je 21 mladinskih avtorjev napisalo domačo nalogo (pesem ali zgodbo) o zadregi. Delovni naslov nove domače naloge je »Mladinski pisatelji/ce o krivici«.

Letošnje srečanje Oko besede bo od 18.–20. novembra. Dobitnika/-co večernice bo žirija razglasila že meseca junija, nagrada pa bo podeljena na srečanju OKO BESEDE v petek, 19. novembra.

Tanja Pogačar

»MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA« po izboru mladih bralcev slovenskih mladinskih in šolskih knjižnic

Prizadevanja strokovnjakov najrazličnejših strok, da bi pri mladih v čim večji meri spodbujali branje, so v zadnjih letih močno stopila v ospredje. Vsi si želimo, da bi otroci raje in tudi več brali. Učitelji, knjižničarji, založniki, strokovnjaki s področja mladinske književnosti in drugi si kar pogosto zastavljamo vprašanje: kaj mladi danes radi berejo, kaj bi radi brali, kateri žanri pritegujejo njihovo zanimanje, zakaj ne segajo več po nekaterih domačih in tujih klasičnih delih mladinske književnosti, ki so bila še pred desetletjem in več temeljno branje mladih (nezanimanje za nekatere književne zvrsti). Pogosto se sprašujemo po vzrokih njihovega spremenjenega bralnega okusa (navad).

Iz najrazličnejših nagibov nas, odrasle, zanimajo bralni interesi mladih.

Kako jih lahko spoznavamo?

Bralne interese mladih lahko v knjižnicah spoznavamo na različne načine. Ena od uveljavljenih oblik bibliopedagoškega dela, ki to omogoča, je razstava MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA, ki jo pripravljajo mladi sami. To je oblika, ki jo je razvila Pionirska knjižnica v Ljubljani v šolskem letu 1974/75. Ker se je izkazala kot zelo uspešna, so jo prevzele tudi druge slovenske knjižnice (mladinski oddelki splošnih knjižnic in šolske knjižnice).

Lansko leto smo knjižničarji združili knjižne izbore otrok v mladinskih oddelkih splošnih knjižnic in šolskih knjižnicah za izbor MOJE NAJLJUBŠE KNJIGE LETA, v katerem so sodelovali mladi bralci iz vse Slovenije.

Mladi bralci so tisti, ki odločijo, kateri knjigi in avtorju bodo podelili literarno nagrado »MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA«.

Nagrajuje se **najljubša izvirna slovenska knjiga in najljubša v slovenščini prevedena mladinska knjiga.**

To je dandanes na Slovenskem edina literarna nagrada, ki jo podeljujejo mladi bralci svoji najljubši knjigi oz. mladinskemu avtorju. V tujini takšne nagrade niso redkost in obstajajo že dolgo časa.

Vasja Cerar, urednik leposlovja za mladino pri založbi Mladinska knjiga v Ljubljani, je lansko leto ob podelitvi nagrade pisatelju Bogdanu Novaku za knjigo *Ninina pesnika dva* to nagrado imenoval »najbolj demokratična literarna nagrada na Slovenskem« (*Otrok in knjiga*, št. 46, str. 82).

Letos so slovenski mladi bralci že drugič v svojih splošnih in šolskih knjižnicah izbirali knjigo za nagrado »MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA«. V pošteev so prišle knjige, ki so izšle v zadnjih petih letih.

Akcijo je tudi letos vodila Pionirska knjižnica, enota Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani, v sodelovanju s slovenskimi splošnimi in šolskimi knjižnicami, zlasti pa s Knjižnico Mirana Jarca v Novem mestu, kjer je bila 15. aprila slavnostna prireditev s podelitvijo nagrade izbranim avtorjema.

Nagrado »MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA 1999« so mladi bralci podelili naslednjim knjigam:

Slovenski knjigi:

LAŽNIVA SUZI

Muck, Desa: *Lažniva Suzi*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1997. (Knjigožer). in

KOŠARKAR NAJ BO!

Suhodolčan, Primož: *Košarkar naj bo!* Ilustr. Uroš Hrovat. Ljubljana: Karantanija, 1994. (Krték).

Obe knjigi sta prejeli enako število glasov (12), zato sta nagrado prejela oba pisatelj.

V slovenščino prevedena knjiga:

MATILDA

Dahl, Roald: *Matilda*. Prev. Bogdan Gradišnik. Ilustr. Quentin Blake. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1990. (Pisanice); 1993. (Domen); 1997. (Pisanice); 1998. (Pisanice).
Knjiga je prejela 15 glasov.

Še nekaj podatkov o letošnjem izboru:

Mladi so izbrali 25 tujih in 15 domačih avtorjev, 31 naslovov domačih knjig in 33 naslovov prevedenih knjig. Od 135 glasov so jih namenili naslednjim **slovenskim knjigam** (avtorjem):

1. mesto (12 glasov)
Lažniva Suzi (Desa Muck)
Košarkar naj bo! (Primož Suhodolčan)
2. mesto (5 Glasov) *Ninina pesnika dva* (Bogdan Novak)
3. mesto (3 glasovi)
Hči lune (Desa Muck)
Ne bom več pobegnila (Špela Kuclar)
4. mesto (2 glasova)
Bela past (Bogdan Novak)
Blazno resno zadeti (Desa Muck)
Junaki petega razreda (Janja Vidmar)
Od kod so se vzele pravljice (Polonca Kovač)

Med **prevedenimi knjigami** so se na prva 4 mesta uvrstile naslednje knjige:

1. mesto (15 glasov)
Matilda (Roald Dahl)
2. mesto (7 glasov)
Mi, otroci s postaje Zoo (Christiane Felscherinow)
knjižna zbirka *Pet prijateljev* (Enid Blyton)
3. mesto (4 glasovi)
Pika Nogavička (Astrid Lindgren)
4. mesto (3 glasovi) *Nedeljka* (Gudrun Mebs)
Ronja, razbojniška hči (Astrid Lind-

gren)

Velika ljubezen (Gaby Schuster)

Med posameznimi avtorji so najbolj priljubljeni **Roald Dahl** in **Desa Muck** (oba 18 glasov), sledijo **Primož Suhodolčan** (14 glasov), **Bogdan Novak** (11 glasov), **Enid Blyton** (9 glasov), **Astrid Lindgren** (8 glasov), **Christiane Felscherinow** (7 glasov), **Polonca Kovač** in **Janja Vidmar** (4 glasovi) ter **Špela Kuclar**, **Gudrun Mebs** in **Gaby Schuster** (vse tri so prejele 3 glasove)...

In kakšni so bili rezultati lanskega izbora?

Nagrado »MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA 1998« je med slovenskimi avtorji prejel pisatelj **Bogdan Novak** za knjigo **NININA PESNIKA DVA**.

V kategoriji tujih avtorjev je bil zmagovalec angleški pisatelj **Roald Dahl** za knjigo **MATILDA**.

Že lani sta bila letošnja nagrajenca **Desa Muck** in **Primož Suhodolčan** uvrščena visoko na lestvici slovenskih najljubših knjig (tako za zmagovalcem **Bogdanom Novakom**).

UGOTOVITVE:

V letošnjem izboru je sodelovalo 17.000 mladih bralcev iz 32 krajev. V akcijo je bilo vključenih 93 slovenskih knjižnic (30 splošnih in 63 šolskih knjižnic).

Število sodelujočih otrok se je letos močno povečalo (l. 1998 je sodelovalo 13.000 mladih iz 71 slovenskih knjižnic). Prav tako se je povečalo tudi število sodelujočih knjižnic.

Številke nam dokazujejo, da je na vsak način smiselno nadaljevati s tem delom, saj se je izkazalo kot uspešno.

Rezultati so brez dvoma zelo zanimivi za vse tiste, ki ustvarjajo mladinsko književnost (avtorji), jo objavljajo (založniki, uredniki – njihovi založniški programi), proučujejo (strokovnjaki s področja mla-

dinske književnosti, psihologi, sociologi ...). Pritegnili bodo tudi mladinske knjižničarje, učitelje in vzgojitelje.

Kažejo nam, katere knjige in kateri mladinski avtorji danes najbolj uspešno nagovarjajo mlado bralsko populacijo, tisto, ki ji je prvenstveno namenjena mladinska književnost.

»**Moja najljubša knjiga**« po izboru slovenskih mladih bralcev je le ena od literarnih nagrad na Slovenskem s področja mladinske književnosti. Je nekaj edinstvenega, saj je ne podeljuje stro-

kovna žirija odraslih (kot je to običajno, npr. večernica, Levstikova nagrada ...), ampak mlada publika sama.

Na ta način lahko opazujemo, kako vrednotijo neko mladinsko knjigo odrasli in kako mladi.

Zanimiva je primerjava, ali se knjiga, ki je prejela nagrado strokovne žirije, sploh pojavi med najljubšimi knjigami mladih in kako vrednotijo strokovnjaki najbolj odmevna, brana dela za mladino.

Darja Lavrenčič

OB MEDNARODNEM LETU STAREJŠIH*

Ob spoznanju o izjemni rasti staranja prebivalstva in že zdaj močno popačeni podobi klasične prebivalstvene piramide se družbe po vsem svetu poglobljeno ukvarjajo s problemi staranja in razmišljajo o učinkoviti starostni politiki. Udeleženci svetovnega gerontološkega kongresa leta 1997 so v Adelaidski deklaraciji o staranju izrazili zaskrbljenost glede kakovosti življenja starejših ljudi in pozvali k temeljnemu premiku s tradicionalno ozkega sprejemanja staranja posameznika in prebivalstva. Medtem ko je doslej glavni poudarek v gerontologiji veljal poznejšim obdobjem človekovega življenja, zdaj za dosego uspešnega staranja poudarjajo pomembnost razvoja posameznika skozi vse življenje. Več pozornosti je treba posvečati tudi medgeneracijskim vprašanjem, človekovim pravicam, kulturnim različnostim, spolnim razlikam in bogastvu življenja starih ljudi v vseh pogledih, opozarjajo v svoji poslanici.

Tako je vprašanjem staranja posve-

čeno tudi letošnje leto 1999, ki so ga Združeni narodi proglasili za **Mednarodno leto starejših**. S programom se želi poudariti pomen starejših v današnji družbi in potrebo po večjem povezovanju med mladimi in starimi. Naraščajočo zavest o tej potrebi ilustrira geslo »Na poti k družbi za vse starosti«. Spremlja ga logo, zamišljen kot vrtinec koncentričnih črt na osnovi lovorovega lista in z letnico 1999.

Posamezne dežele so se že vključile s posebnimi programi za obravnavo teme na najrazličnejših področjih. Pri nas je tak prispevek k Mednarodnemu letu starejših in sožitju generacij tudi projekt »BABICA IN DEDEK PRIPOVEDUJETA«, ki s knjigami in branjem vabi »k družbi za vse starosti«. Pionirska knjižnica, enota Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani, Bralna značka Slovenije in Bralno društvo Slovenije so osnovali zgibanko, s katero želijo spodbuditi srečanja starejših in otrok ob branju in pripovedovanju.

* Iz gradiva ob razstavi Babica in dedek pripovedujeta v Pionirski knjižnici, enoti Knjižnice Otona Župančiča Ljubljana, ob 2. aprilu 1999.

O STARANJU IN STARIH LJUDEH V KNJIGAH ZA OTROKE

(Iz tujega strokovnega časopisja)

V Ameriki je bila **ob koncu sedemdesetih let** že raziskana mladinska književnost, kar zadeva seksizem in rasizem. V tem času pa so prišli pod drobnogled še znaki **ageizma** – liki starih ljudi, orisani na stereotipen in diskriminatoren način. Pregledane so bile vse knjige, dobitnice Newberryjeve medalje, do leta 1975. V članku, ki je izšel v časopisu *The Gerontologist*, je bilo ugotovljeno, da imajo liki starih ljudi v teh knjigah le obrobno vlogo. V njih sicer obstajajo, a so zelo neopazni.

V *Horn Book Magazinu* je junija 1978 izšel članek Carol Katz, ki svari pred tovrstnimi raziskavami, ker obravnavajo leposlovje za otroke s stališča družboslovja in ne leposlovja. Literarno delo je treba soditi v njegovi celoti, preden ga je možno obsoditi diskriminatornega odnosa do določene skupine. Upoštevati je treba njegovo temo in okvir, značaje pa soditi v njihovih medsebojnih odnosih, ne pa izven konteksta. Avtorica, ki je naslovila svoj članek *Izobčenci in odpadniki: starejši ljudje v sodobnem mladinskem leposlovju*, meni, da je kljub vsemu dosti avtorjev, ki v svojih knjigah za otroke o temi staranja ne le ne molčijo, temveč v mnogih od njih izkazujejo spoštovanje do ljudi, ki so dosegli visoko starost, in jih opisujejo z nezmotljivim instinktom za humanost. Kot opazovalci družbe, v kateri postaja staranje resen problem, in v kateri so stari ljudje velikokrat žrtve sil, ki jih ne morejo obvladovati, razkrivajo ti avtorji njihov občutek brezupa, ogorčenja in krivice, kar vse se sooča z našo vestjo in izziva k ukrepanju.

V mnogih sodobnih mladinskih romanih so stari ljudje predstavljeni kot outsiderji, zaznamovani z revščino, brezdeljem, osamitvijo in izgubo dostojanstva. Otroci, ki so prav tako nemočni,

marsikdaj čutijo veliko naklonjenost do starejših in postajajo njihovi zavezniki proti vladajoči srednji generaciji, ki je opisana kot hladna in trdosrčna.

To pa ne velja za knjige, ki so bile napisane v zgodnejših časih ali za sodobne knjige, ki skušajo slikati preteklost. V teh knjigah so stari ljudje predstavljeni kot nosilci moči in so vključeni v svoje okolje. Portretirani so lahko kot ekscentrični, trmasti ali pretirano trdi, vendar niso posebneži ali izobčenci. Kontrast med temi liki in patetičnimi starejšimi liki v leposlovju, ki slika sodobno družbo, razkriva nekatere presenetljive vpogleds v etične temelje moderne družbe.

V *Then Again, Maybe I Won't* pisateljica Judy Blume pripoveduje zgodbo o Tonyju, ki trpi zaradi pehanja svoje družine za boljšim družbenim položajem, pri čemer ta privzema čisto nove vedenjske vzorce. Nadvse ga prizadene usoda babice, ki je s preselitvijo družine v bogato okolje srednjega sloja oropana svoje vloge v družini z izgubo dela, ki je dajalo smisel njenemu življenju, in se popolnoma umakne v svoj svet.

V knjigi *A Figure of Speech* je glavna junakinja trinajstletna deklica, ki se postavi za svojega 83-letnega dedka, ko ga ostali člani družine skušajo preseliti v dom za ostarele.

Sharon Bell Mathis v knjigi *The Hundred Penny Box* pripoveduje o stoletnici Dewbet Thomas, ki z družino pranečaka živi v utesnjenih razmerah v mestnem stanovanju. Družina nima razumevanja za njeno navezanost na staro škaflo kovancev, od katerih vsak simbolizira leto njenega dolgega življenja. Samo malega Michaela pritegnejo zgodbe, ki jih izvabljajo kovanci, ob katerih spoznava korenine družinskega življenja in njeno kmečko preteklost, kar mu pomaga razu-

mevati, od kod prihaja in zakaj. Teta Dew je vez s preteklostjo in Michael črpa iz nje življenjsko moč.

Stari Ira Gryshevich v *After the Goat Man* pisateljice Betsy Byars se skuša z zadnjim obupnim poizkusom upreti gradnji avtoceste čez svojo zemljo. Povest je napisana s stališča zadržanega, plašnega dečka, ki prvikrat v življenju začuti bolečino drugega človeka.

Morda najslavnejši kozár v vsej mladinski književnosti je *Heidijin Ded*, ki pa ima le malo skupnega s tragično figuro iz romana Betsy Byars. V začetku je res prikazan kot samotar, vendar si je ta način življenja izbral sam; ni mu bil vsiljen. Spremeni ga Heidijina ljubezen.

Moderni bralec morda ne pomisli na Collodijevo mojstrovino *Ostržka* iz leta 1881 kot na knjigo, ki pripoveduje o odgovornosti do starajočega se roditelja, a se v resnici ukvarja prav s to temo. Ostržku je usojeno ostati lesena lutka toliko časa, dokler ne uboga starega Pepeta in uhaja od njega; šele ko pomaga skrbeti zanj v njegovi bolezni in ga podpira, se lahko spremeni iz marionete v resničnega, živega dečka. Poučnost je v *Ostržku* domiselno zavita v humor in domišljijo. Zgodba govori o odrasčanju in stari Pepe igra dvojno vlogo, ko pelje zgodbo do konca. Ravna kot Ostržkova vest – z učinkovito pomočjo murna Modreca in Plavolaske – pa tudi kot lik, ki mu mora lutka demonstrirati svojo odgovornost, če hoče postati človek. Na koncu zgodbe, ko Ostržek vsak dan odhaja na delo, Pepe nadaljuje z obdelovanjem lesa v svoji trgovinici, kar je v ostrem nasprotju z osamljenimi starejšimi ljudmi v nekaterih modernih knjigah.

Seveda obstaja nekaj knjig, v katerih so starejši ljudje prikazani kot gospodarji svojega življenja. V tem primeru jim k umiku iz običajnega sveta pomagata domišljija in inteligenca. Ti liki postanejo odpadniki, ki lahko ignorirajo družbeni sistem, ki bi sicer uničil njihov obstoj v

resničnem življenju. Tak je primer knjige *From the Mixed-up Files of Mrs. Basil E. Frankweiler*, zgodbe o dveh otrocih, ki pobegneta iz dolgočasnega, urejenega predmestnega življenja in se skrijeta v newyorški Metropolitanski muzej. Tu srečata intrigantsko dvainosemdesetletno gospo Frankweiler, ki prav tako namerno krši konvencionalna pravila, da bi si ohranila voljo in neodvisnost. Dopusti, da je kip – Michelangelovo delo, kar ve le ona in kasneje otroka, prodan na dražbi za absurdno ceno. Ta skrivnost ji pomeni več kot denar. Ekonomski sistem, ki ga skoraj vsi drugi jemljejo smrtno resno, je zanj nadvse zabavna igra. Iz velike zbirke njenih skrivnosti pride na dan, da je ne le zbiralka umetnin, temveč tudi pisateljica, navdušena psihologinja, izvedenka v igranju kart in da se tako rekoč zanima za vse. V manj domiselni zgodbi bi lahko bila le nezanimiva in osamljena starka, ki bi ji dnevi tekli med štirimi stenami velikega dvorca, na teh straneh pa je polna življenja in zmagoslavja.

Če bi gerontologi, humanisti, knjižničarji in učitelji radi otroke seznanili s problemi starih ljudi, jim ni treba iskati druge kot v knjigah za otroke. Pisci mladinskega leposlovja veliko prispevajo k spoznavanju žalostnega položaja starejših v naši kulturi. Kako je v resnici, če si star in ubog in pozabljen? Kako se v resnici počutiš, če se moraš soočiti z življenjem v instituciji? Kako se ljudje spopadajo s takim položajem?

Mladinsko leposlovje se ukvarja z vsemi temi vprašanji in še več. Ponuja edinstven pogled na posebno vez med najstarejšimi in najmlajšimi in odkriva nekatere obojestranske potrebe, posebej ljubezen, ki jo obe skupini, ločeni od praktičnega, vsakdanje delovnega sveta ljudi srednjih let, lahko poklonita druga drugi. Sive lase, gube in krize proti koncu življenja tu opazujemo skozi oči tistih, ki šele začenjajo svojo življenjsko pot. In

vse to je vpleteno v zgodbe in značaje in včasih izraženo v jeziku, ki meji na poetičnega, in je lahko nepozabno in spomina vredno.

Združeni narodi so proglasili za mednarodno leto starejših že leto 1981. V tem in v naslednjih letih so se vrstili programi, ki so se ukvarjali s fizičnimi, duševnimi in čustvenimi problemi starejših, z njihovim položajem v družbi in z vprašanji, kako bi lahko mlajše generacije izkoristile izkušnje in modrost starejših za dobro vse družbe. Ukvarjali so se tudi z načini pomoči starejšim, da bi se ti počutili zaželeni in potrebni v družbi, ki jih vse prepogosto odpravlja kot nepotrebne odvisneže. Položaj starejših v družbi je odvisen od strukture družbe in se lahko spreminja z vsakršno mutacijo v njej, ki jo povzročijo družbenoekonomski faktorji. Staranje v predindustrijski Angliji ni isto kot staranje v industrializirani Angliji, ali ne enako kot staranje na Japonskem ali v Nigeriji. Medtem ko so bili v predindustrijskih družbah poudarjeni pozitivni aspekti starosti – modrost, izkušnost in objektivni pogled na stvari – je v zahodno orientiranih družbah kult mladosti izkrivil podobo staranja in starosti. V teh družbah je položaj starejših v smislu avtoritete zamrl, kar ima za posledico čustva zapostavljenosti in nepotrebnosti. Tako razmišlja članek Mabel D. Segun v drugi številki *Bookbirda* iz leta 1989 z naslovom *The Image of Old Age in Nigerian Children's Literature*. Namen članka je raziskati sliko starosti, predstavljene otrokom v mladinskih knjigah, pa tudi to, kako se ta sklada ali razlikuje od splošnega odnosa družbe do starosti. V kakšnem medsebojnem odnosu sta v teh knjigah skupini na nasprotnih polih starostnega spektra, in kakšne so fizične in duševne značilnosti starosti? Kaj se pripisuje starim ljudem v nigerijski družbi in kakšen je njihov položaj v njej v primerjavi z drugimi družbami?

Položaj starejših v nigerijski družbi, ki je tako kot druge afriške družbe vedno gledala na starejše kot na vir ali personifikacijo prvobitne izkušnje, modrosti, znanja, vrednot in veščin in kjer so bili starejši vedno popolnoma vključeni v družino, v kateri so mlajše generacije izkazovale starejšim ljudem spoštovanje, in kjer so pomembne vloge »voditeljev«, »čuvarjev kulture«, zaupane starejšim, pripeljale do dejanske gerontokracije, se začenja kot posledica zahodne izobrazbe, urbanizacije, industrializacije in novega političnega reda močno spreminjati.

Ob pregledu knjig za otroke v tem času (1989), ki opisujejo stare in stara-joče se ljudi, članek ugotavlja, da v njih močno prevladujejo tradicionalni stereotipi. Značilno je, da so te knjige večinoma ljudske pravljice ali knjige, ki se opirajo na folkloro, in so daleč od resničnega in vsakdanjega življenja. Zelo malo jih riše stare ljudi kot značaje. Pravljice služijo kot sredstvo za poučevanje tradicionalnih vrednot. Mnogo knjig je bilo napisanih že sredi šestdesetih let in zato ne upoštevajo najnovejših družbenoekonomskih in političnih sprememb, ki vplivajo na položaj starejših v družbi. Stari pogledi na čarovništvo in senilnost se v nekaterih knjigah še zmeraj ohranjajo. Moderni pristopi niso upoštevani. Ignorirani so tudi učinki boljše medicinske nege na fizično stanje starih ljudi.

Iz nostalgичnega vzdušja, ki prevladuje v večini knjig, bi lahko sodili, da je podoba starosti v nigerijskih knjigah za otroke večinoma podoba iz preteklosti, zelo malo povezana s sodobnim razvojem Nigerije in da književnost za otroke ne odslikava teh sprememb.

V osemdesetih letih so našli pot v knjige za otroke različni življenjski problemi odraslih. Teme, ki so bile prej tabu, so bile predstavljene otrokom. S tako imenovanimi realističnimi knjigami za otroke so prišli v obravnavo tudi starost,

bolezen in smrt, tako da ob koncu osem-desetih let ta tema ni več tabu. Ugotovili so, da ima pri njenem pojasnjevanju literatura nemajhno vlogo. Pomaga lahko sprostiti miselne procese, razrešiti žalost, olajšati pogovor z odraslimi. Smrti in umiranju namenja svojo osrednjo temo *Bulletin Jugend & Literatur* maj 1990. Posebej omenja s priznanji odlikovane knjige *Zbogom, dedek* avtorice Elfie Donnelly (1977), *Erzähl mir von Oma* Guusa Kuijerja (1981) in *Oma und Ich* Achima Brögerja (1986). V vseh treh umrejo stari starši. Predstavljeni sta še dve knjigi, ki sta obe izšli v osemdesetih letih in tudi obravnavata temo smrti enega od starih staršev z informacijami in napotki za pogovore staršem, pedagogom in drugim ter predstavljata pomembno pomoč pri obravnavanju smrti, *Grossvater und ich und die traurige Geschichte mit dem kleinem Kätzchen* (1982) avtorjev Marlee in Benny Alex in *Opa hatte immer prima Ideen* (1988) Ulrike Klingenberg.

Septembrska številka revije pa istega leta predstavi v rubriki Eule des Monats knjigo *Felix ohne Oma* avtorice Renate Hanewald kot primer tenkočutno napisanega dela z visoko avtoričino zmožnostjo življenja v otroka. Mali Felix se ne more sprijazniti z dejstvom, da ni več ob njem ljubljene babice, ki se je pred nekaj tedni zaradi starosti in bolehnosti preselila v dom za ostarele. Prezaposleni starši najamejo zanj varuško, gospo Dusel, ki je Felix ne mara, in kljub obljubam ne najdejo časa za obisk babice. Zato se Felix skrivaj sam odpravi k njej na lastno pest. Imeti pogum, upati si nekaj narediti, poskusiti nekaj novega, to so teme, ki jih avtorica posreduje nadvse živo in otroku primerno. Ni treba, da gre vedno za velike pustolovščine. Felixu, ki se še nikoli prej ni sam peljal z vlakom, podvig uspe. Babica je sicer nadvse vesela njegovega obiska, ne strinja pa se s skrivnim odhodom od doma. Tu dela avtorica s

klasično »psihološko linijo«: upati si nekaj storiti, biti za to nagraden (dvig občutka lastne vrednosti, babičino veselje), kritično spraševanje za nazaj in iz tega izhajajoče posledice, torej učenje iskanja kompromisov. Z babičino pomočjo najde Felix kontakt z gospo Dusel, ki mu omogoči, da babico redno obiskuje. Ta učni proces ni podan kot direktiva ali poduk, ampak pripoveduje bralcem nekaj iz vsakdanjega življenja; spodbuja ga na ta način, da se ob knjigi zaveda tudi svojih razmer. Taka knjiga je otrokom v veselje.

Še ena knjiga iz tega časa je posebej predstavljena. V rubriki o mednarodno zanimivih knjigah poroča *Bookbirdova* številka 3 + 4 iz leta 1986 o knjigi *Oma-Geschichten*, ki je izšla na Dunaju pri založbi Dachs leta 1986. Naslov te knjige je bil tudi naslov tekmovanja, ki ga je organiziral Državni urad za ženske skupaj z založbo Dachs v imenu republike Avstrije in čigar namen je bil priti do zgodb za otroke, stare od 8 do 12 let, ki naj bi pomagale odpraviti stereotipno in predsodkov polno podobo babice. Na natečaj je prispelo 200 zgodb iz Avstrije, Zvezne republike Nemčije in Švice, 15 najzanimivejših pa je žirija strokovnjakov s področja mladinske književnosti izbrala in jih vključila v antologijo, ki je izšla novembra 1986. Izbrane zgodbe so v večini napisali novinci na področju pisanja za otroke in predstavljajo pisano zbirko likov babic — od babice, ki se loti univerzitetnega študija, ker za to ni imela priložnosti, ko je bila mlada, do babice, ki sanjari o tem, da bo končno potovala v daljne kraje. Nova samozavest, ki so jo dosegle ženske v visoki starosti, pa je značilna za vse.

Devetdeseta leta so čas, ko je podoba staranja in starejših močno spremenjena in ko se kaže potreba po aktualnejši in pozitivnejši podobi starih ljudi. Vse možnosti za to ima tudi mladinska literatura.

Kot izredno uspelo knjigo s tega področja predstavlja *Bulletin Jugend & Literatur* maja 1995 knjigo, ki subtilno in z veliko umetniško močjo riše like starejših v polni živosti: leta 1995 je Angelika Kutsch izdala (Hamburg, Oetinger Verlag) antologijo zgodb o starih starših, kar se je izkazalo za zelo uspelo potezo. Za knjigo z naslovom *Erzähl mir, wie ich früher war*, je pridobila skoraj vsa najpomembnejša imena mladinske literature z nemškega jezikovnega področja. Rezultat je mnogoplastna, čarobna in očarujoča knjiga za druženje s prvovrstno literaturo, se glasi ocena pod naslovom *Fascinacija starosti*.

Sicer pa ista številka te revije, ki podaja pregled novih knjig o babicah in dedkih, ugotavlja, da je že kar presegljivo, kako mladinska literatura vztraja pri stereotipnih slikah, kadar je v njej govora o starejših ljudeh, posebno o babicah in dedkih – karakterizirajo jih snežnobeli lasje, spravljivost, modrost, toplo in mehko srce, kar nima z resničnostjo nič opraviti. Ljudje postajajo čedalje starejši in pri tem ostajajo vse dalj časa polni energije. Namesto zmajevanja z glavo, pritoževanja nad boleznimi, čaranja zgodb iz čistega brezdanjega vrelca in širjenja vzdušja babičinega doma, starejši raje hodijo na skupne izlete in smučarske počitnice, se zbirajo v fitnes centrih in dišijo po Chanel 5.

Tudi *Beiträge Jugendliteratur und Medien* v četrti številki iz leta 1993 (v kateri pod naslovom *Stari starši v slikanicah ter knjigah za otroke in mladino* kritično analizira stanje aktualne mladinske književnosti glede na današnji življenjski položaj starih staršev) ugotavlja, da je podoba starih staršev danes sredi spreminjanja. Družinska struktura je bila prej čisto jasno določena: mati je skrbela za gospodinjstvo in otroke, oče je bil zadolžen izključno za preživljanje družine, stari starši so podpirali otroke in vnuke s svojimi življenjskimi izkušnjami.

Kar si se enkrat naučil, si lahko predajal mlajšim generacijam kot velik izkustveni zaklad. Po drugi svetovni vojni se je način življenja spremenil bolj kot prej v tristo letih. Tu so tehnične spremembe, televizija, računalniki, moderni delovni procesi, boljši življenjski pogoji za vse. Tudi oblike življenja so se močno spremenile. Stare mame imajo danes v nasprotju s prejšnjim časom v glavnem poklicno izobrazbo. Stari starši so v povprečju stari 47 let, veliko bolj zdravi, aktivnejši, in se bolj zanimajo za okolje tudi izven družinskega življenja kot prejšnje generacije starih staršev. To sovпада z boljšo socialno ureditvijo, kar jim omogoča določeno samostojnost in neodvisnost. Danes le redko še živijo skupaj tri generacije. Stalne spremembe zahtevajo trajno izobraževanje, ki vključuje tudi stare starše. Tako pri današnjih vnukih niso več zanimive stare izkušnje, temveč izkušnje, povezane z novimi znanji.

To, kar vidimo v današnjih oblikah življenja, pa še zdaleč ne ustreza podobi, ki jo o starih ljudeh ustvarja naša družba. Čeprav je ta generacija čedalje aktivnejše udeležena v družbi, kar pogojuje daljšanje povprečne življenjske dobe in upadanje rojstev, in narašča njen pomen, na primer kot volilcev in potrošnikov, velikokrat skušamo starejše označevati kot pomoči potrebne ter telesno in duševno omejene ljudi. Čas je, da njihovo podobo aktualiziramo in s tem postavimo v pozitivno luč. Naši mediji, na primer mladinska književnost, imajo za to vse možnosti, razmišljajo avtorice članka *Monika Hantschke-Brüggemann, Ingrid Mager* in *Petra Keilbar-Schaffer*.

Njihova raziskava (zajete so knjige iz let 1978 do 1991) **podobe starih staršev v slikanicah** je pokazala, da mnogo od teh še vedno prikazujejo moške in ženske vloge v starih klišejih, ne le odrasle, ampak tudi otroke. Pri babicah je poudarjena gospodinjnost in domačnost, večinoma so sivolase, okroglega, pri-

jaznega in smehljajočega se obraza, le redkokdaj pokažejo spremembo razpoloženja. Poudarjeni sta neprivlačna postava in obleka, starost pa je precej višja, kot naj bi bila realna. Dedki imajo skoraj vsi bele lase, okrogel obraz, večkrat očala, njihov izraz pa se pogosteje menja kot pri babicah. Tudi obleka je bolj raznolika, nobeden od njih pa ni podoben možu pri petdesetih letih.

Vnuke in stare starše slikanice večinoma prikazujejo v situacijah, ko le-ti prevzamejo skrb za vnuke na obiskih ali počitnicah. V knjigah, v katerih se pojavljajo samo dedki, so navadno ti zelo samozavestni in podjetni. Dedki in vnuki imajo medsebojno koristi. Tu ne gre za situacije oskrbe, vnuki pomagajo dedku iz osamljenosti in se želijo od njega veliko naučiti, na primer o naravi ali o njegovem življenju. Gospodinske stvari popravijo skupaj. V tej kategoriji sta najpomembnejša čas, ki ga ima dedek na razpolago, in obojestransko razumevanje. Nikoli pa ni razloženo, zakaj dedki živijo sami.

Slikanic z babico, ki živi sama, je manj kot tistih s samim dedkom (realnost je ravno obratna) in v večini teh je tema bolezen, invalidnost, smrt. Problematične teme večkrat posredujejo babice, v vrt ali veliki svet pa uvajajo dedki.

Avtorice so izdelale seznam kriterijev za dobro slikanico na to temo, ki bo ustrezala življenjski situaciji starih staršev in vnukov. S tem želijo ne nazadnje tudi vzpodbuditi avtorje knjig za otroke in založbe, da bi predstavljali stare starše aktualneje v njihovem skupnem družbenem okolju.

Pri slikah si je možno kar hitro ustvariti vtis o dobri knjigi. Tu je treba paziti na

1. starost starih staršev

2. obleko

3. telesni ustroj starih staršev.

Drugič se je pri izbiri knjige treba osredotočiti na ravnanje in na prikaz specifične spolov:

1. Kako se vedeta v knjigi babica oziroma dedek?
2. Ali je babica na primer stalno v hiši, dedek pa stalno na vrtu ali vlogi tudi zamenjata?
3. Kdo skrbi za vnuke, kdo od starih staršev prevzame neko delo z vnuki?
4. Kakšno je besedilo slikanice? Se besedilo zelo oddaljuje od slik ali pa se sklada z njimi?
5. Ali podoba starih staršev ustreza današnji realnosti, to se pravi, ali prepoznajo v knjigah svoje stare starše vnuki, in ne le kupci?

V knjigah za otroke od 6 do 12 let se da babice po zunanosti skoraj enotno opisati: so stare, sivolase in okrogle. Njihovi kontakti so v glavnem omejeni na družino, kar je blizu domnevi, da imajo družbeno neatraktiven položaj. Dedki so sicer še starejši, vendar se po zunanosti zelo razlikujejo, so modernejši in privlačnejši, glede na družbo se zdijo bolj odprti in vitalnejši. Razlika je tudi v načinu kontaktov starih staršev in vnukov. K dedku pridejo v glavnem le med počitnicami, medtem ko pri babicah stalno živijo, ali pa babice skrbijo zanje. Situacija je povsem drugačna, če si na počitniškem obisku pa vsak dan preživljaš skupaj. Dedki posredujejo življenjske izkušnje in intelektualne zahteve svojim vnukom na jasen način, babice pa le posredno s tem, ko kuhajo, pletejo in podobno. Razen tega pa večkrat, za razliko od dedkov, živijo v skromnejših razmerah, z manjšimi finančnimi zmognostmi. Večkrat stari starši, posebej babice, omogočajo staršem, predvsem mamam, da se posvečajo poklicu, in tako živijo babice marsikdaj neposredno z družino. V mnogih knjigah so babice center družinskega življenja. Tem knjigam je skupno to, da stari starši, tako dedki kot babice, nudijo vnukom varnost in preskrbo, znajo jim pripovedovati zgodbe, imajo čas in obvladujejo težke

situacije z mirom in precejšnjo mero humorja.

V knjigah za mladino od 12. leta mnogi avtorji tematizirajo probleme kot so krivda, strah, umiranje, bolezen in smrt. Skoraj vsem pa je skupno predstavljanje specifičnih vlog starih staršev. Enostavno ni moč spregledati, kako različno slikajo babice in dedke. Med dedki je v tej skupini cela vrsta zanimivih, izrazitih značajev, med njimi omenjajo avtorice tudi Michijevega dedka iz knjige Elfie Donnelly, ki je velik zbiralec, in njegova impozantna zbirka knjig Michija nadvse zanima. V nobeni od knjig pa niso naletele na babico, ki bi rada brala. Tudi lik babice, ki bi bil primerljiv z nekaterimi liki dedkov po samozavesti, so avtorice v knjigah za mladino iskale zaman.

V tej kategoriji znajo prav vsi stari starši pripovedovati zgodbe, kot bi to bila lastnost vseh starih staršev. Značilno je, da pripovedujejo o zgodovinskih dogodkih ali svoji življenjski zgodbi pretežno babice, medtem ko dedki izumljajo zgodbe, neverjetno polne domišljije.

Omembe vredno se avtoricam članka zdi, da v knjigah za to stopnjo pisatelji

komaj omenjajo vojno in povojni čas in sploh politične dogodke, saj so vsi stari starši in tudi avtorji doživeli vojno in njene posledice. Resnosti teme tega ne gre pripisovati, saj tudi drugih težkih vprašanj, kot so bivanje v domu za ostarele, bolezen, umiranje in smrt, v teh knjigah ne zamolčijo, temveč jih nasprotno zelo realistično obravnavajo.

Slika starih staršev v knjigah za mlade je v primerjavi s sliko starih ljudi v realnem življenju netipična. Nobena babica in noben dedek na primer nista osamljena.

Avtorice članka imajo tudi občutek, da pisatelji opisujejo bolj svoje lastno otroštvo kot današnji položaj otrok. Prav tako pripovedujejo bolj o lastnih starih starših, predvsem glede na zunanjo podobo, kot pa o današnjih starih starših. Pri kriterijih za dobre mladinske knjige moramo biti posebej pozorni na to, kako je prikazana specifika spolov knjižnih junakov. Zanimivo pa bi bilo tudi soočenje z družbenimi vprašanji z upoštevanjem zgodovinskega dogajanja.

*Gradivo je za razstavo izbrala
in prevedla Breda Mahkota*

HARRY POTTER – JUNAK ZA VSE GENERACIJE

Ste vedeli, da čarovnice in čarovniki živijo med nami? Morda boste začeli verjeti, ko boste prebrali knjigo *Harry Potter in kamen modrosti* (*Harry Potter and the Philosopher's Stone*), prvenec britanske pisateljice Joanne Rowling. Zgodba o Harryju, dečku brez staršev, ki je moral živeti v omari pod stopnicami pri svojih krutih sorodnikih, dokler ni nekega dne ugotovil, da je v resnici sin slavnih čarovnikov, je prvič izšla pri založbi Bloomsbury v Veliki Britaniji poleti leta 1997. Nič manj kot sama zgodba je nenavaden tudi njen nastanek in še bolj njen neznanski uspeh in neobičajno navdušen sprejem pri bralcih.

Joanne Rowling – takrat ločena, mati samohranilka, brez službe in brez lastnega stanovanja – jo je pisala v redkih trenutkih, ki jih je preživela v edinburški kavarni Nicholson's, medtem ko je njena hčerka spala v vozičku ob njej, ker je bilo v kavarni topleje kot v njenem najetem stanovanju. Danes je ta knjiga prodana že v več kot 70.000 izvodih, navdušeno jo berejo tako otroci kot odrasli, dobila je celo prestižno zlato nagrado Smarties in še vedno vztraja prav pri vrhu lestvic najbolje prodajanih knjig v Britaniji, kar je prava redkost med knjigami za otroke. Uspeh je presenetil celo avtorico. Prepričana je, da je k uspehu knjige veliko pripomoglo to, da jo kupujejo in z navdušenjem berejo tudi odrasli. Nekega moškega so nekoč videli, da jo je bral na vlaku in jo skrival za časopisom, nek par na plaži pa je knjigo od nestrpnosti kar raztrgal na pol in si podajal list za listom.

Tudi ko Rowlingova podpisuje knjige, ji mnogi odrasli z veseljem priznajo, da je podpis zanje. Založba Bloomsbury pa je pred kratkim natisnila tudi posebno izdajo s platnicami za odrasle, kar je izjemen dosežek, ki se posreči le malokateri otroški knjigi.

Kot rečeno, je Harry Potter sin dveh čarovnikov, ki umreta v spopadu z zlobnim Voldemortom. Ta zlobni čarovnik hoče umoriti tudi Harryja, a ob tem na nepojasnjen način izgubi svojo moč in izgine. Čeprav star šele eno leto, je Harry zaradi tega dogodka že slaven po vsem čarovniškem svetu. Toda Harry ne ve nič o tem. Smolo ima, da mora od te tragedije dalje živeti pri brezsrčnem stricu in teti ter njenem razvajenem sinu, ki so najslabše vrste »Muggli«, kot v čarovniškem svetu zaničljivo imenujejo običajne ljudi. Zanimarjajo ga, neprestano ponižujejo in kruto kaznujejo za vsako najmanjšo napako. Na svoj enajsti rojstni dan pa Harry nenadoma dobi vabilo na Hogwartsovo šolo za čarovništvo ter presenečen izve, kdo so bili njegovi starši in da je tudi sam čarovnik. Skupaj z ostalimi otroki čarovniki se pripelje v šolo in začne hitro spoznavati nov svet. Ne nauči se samo čarati, kuhati čarobne napoje, letati na metli in podobno, kar vse spada v čarovniški učni načrt, ampak odkrije tudi, da je na šoli skrit in skrbno varovan dragocen predmet, ki ga eden od učiteljev očitno poskuša ukrasti. Po mnogih težavah, nepričakovanih zapletih in nekajkrat celo smrtno nevarnih podvigih Harryju in

dvema njegovima sošolcema tik pred koncem šolskega leta uspe ponovno premagati Voldemorta in rešiti čarovniški svet pred temnimi silami.

V zgodbi se torej ves čas prepletata dva sveta. Pisateljica je ob sodobnem svetu televizije, računalnikov, dirkalnih koles in videokamer ustvarila vzporeden fantastični svet s tipičnimi pravljimi elementi. Oba sveta sta med seboj povezana, saj se da prehajati iz enega v drugega. Večina čarovniških družin namreč živi v običajnem svetu in njihovi otroci med počitnicami redno prihajajo domov. Toda le čarovniki so tisti, ki se gibljejo po obeh svetovih, običajni ljudje pa naj ne bi vedeli, da čarovniki sploh obstajajo. Za to skrbi posebno »Ministrstvo za čarovništvo«, ki med drugim čarovnikom prepoveduje čarati v običajnem svetu ali na primer gojiti zmaje na domačem vrtu, ker bi lahko vzbujali pozornost. Vendar za to ni velike nevarnosti, saj so »Muggli« prikazani kot ljudje, ki ne samo da nimajo nobenega smisla za humor, ampak tudi ne verjamejo v nič nenavadnega ali skrivnostnega, ne marajo nikakršnih neprijetnih vprašanj in ne prenesejo, da se kaj dogaja na neobičajen način.

Podobno kot v mnogih drugih fantastičnih zgodbah so prehodi iz enega sveta v drugega možni samo na določenih krajih. Harry Potter vstopi v čarovniški svet kar dvakrat: prvič ga Hagrid, gozdar s Hogwartsove šole, popelje skozi začarana vrata v zidu na notranjem dvorišču neke londonske gostilne, za katerimi se odpre dolga in živahna »Diagonalna ulica« s trgovinami, v katerih nakupita čarovniško šolsko uniformo in ostale potrebščine. Drugič pa na londonski železniški postaji King's Cross stopi skozi avtomat za vozovnice med peronoma številka devet in deset (ki ima tu podobno funkcijo kot omara v *Zgodbah iz Narnije* C. S. Lewisa) in se znajde na izmišljenem peronu številka devet in tri

četrta, s katerega parni vlak odpelje njega in ostale čarovniške otroke v Hogwartsovo šolo.

Ko se junaki znajdejo na šoli, v ogromnem skrivnostnem gradu z nešteto sobami, stolpiči in skrivnimi prehodi, so takoj obkroženi z magičnimi stvarmi, tipičnimi za pravljico svet. Ne samo da so njihovi učitelji vsi odlični čarovniki, ki znajo pričarati hrano za pojedino, začarati strop, da vedno izgleda kot nebo, in podobno, ampak se na vsakem koraku srečujejo še z množico drugih osupljivih pravljicnih oseb in živali. Po šolskih hodnikih se prosto sprehajajo duhovi že davno umrlih in nagajivi škrt, ki seveda povzroča težave ob najmanj primernih trenutkih. Harry in njegova sošolca ter zvesta prijatelja Ron in Hermiona se med svojimi raziskovanji kar dvakrat srečajo z nevarnim gorskim velikanom, uspe pa jim celo pobegniti pred orjaškim troglavim psom, ki čuva dragoceni kamen modrosti v grajskih podzemeljskih ječah. Lastnik tega psa, gozdar Hagrid, je tak ljubitelj pošastnih živali, da si некоč priskrbi tudi čisto pravega zmaja. V nepreglednem začaranem gozdu, za katerega skrbi Hagrid, pa se skrivajo bajeslovna bitja, kot na primer molčečni kentavri in srebrni samorogi in menda celo volkodlaki.

To pestro zbirko pravljicnih bitij dopolnjujejo tudi čudežni predmeti, ki so običajno povezani s čarovništvom in ki v zgodbi igrajo izredno pomembno vlogo. Vsak učenec ob prihodu na šolo spozna razvrščevalni čarovniški klobuk, misleči čarobni klobuk, ki ga razvrsti v eno od štirih hiš. Vsak čarovnik, tudi če je šele učenec, mora imeti svojo čarobno palico, saj se brez nje ne da čarati. Vsak pa se mora naučiti tudi leteti na leteči metli, če ne drugače, že zato, ker se najpopularnejša igra v čarovniškem svetu, imenovana »quidditch«, igra leteč na metli. S tem pa nenavadnih predmetov še ni konec. Edina stvar, ki jo je Harry

podedoval po očetu, je nevidni plašč, s katerim si večkrat pomaga pri nevarnih nočnih podvigih. Ko se Harry in njegova prijatelja na koncu spustijo v podzemlje iskat kamen modrosti, s katerim se da pripraviti eliksir življenja, ki daje večno življenje, pa se čudežne stvari kar vrstijo: začarana roža ovijalka, ki ji uidejo v zadnjem trenutku, začarani leteči ključi in čudežno Eridesdovo ogledalo, ki pokaže samo to, kar si resnično želimo. Harry se od ostalih otrok razlikuje tudi po zunanosti. Na čelu ima tanko znamenje v obliki strele, ki ga je dobil ob napadu Sajveste-koga, kakor v čarovniškem svetu s strahom imenujejo Voldemorta, ker verjamejo, da že samo poimenovanje lahko prikliče osebo, kar je tudi ena od značilnosti pravljičnih pripovedi.

Joanne Rowling je uspelo ta čudežni svet opisati izredno prepričljivo in z velikim poslušom za detajle, tako da pred nami popolnoma oživi. To je čisto svoj, samostojen svet, ki je v nekaterih značilnostih podoben svetu, ki ga je Tolkien ustvaril v svojih knjigah *Hobit* in *Gospodar prstanov*, saj na primer deluje po lastnih zakonih, ima svojo hierarhijo, svoj denar, posebno rastlinstvo in živalstvo in celo svojo zgodovino. Po drugi strani pa se ne razlikuje tako zelo od sveta, v katerem živimo, saj je v marsičem urejen na precej podoben način. Mnogo stvari je, ki kažejo, da je Rowlingova svoj fantazijski svet v resnici oblikovala samo kot odslikavo našega sveta. Najboljši primer za to je gotovo Hogwartsova šola za čarovništvo, katere atmosfera je prav posrečeno posneta po tipični britanski zasebni šoli z internatom. Takšno je tudi že omenjeno Ministrstvo za čarovništvo, ki skrbi za stike z običajnim svetom, pa banka, kjer čarovniki v podzemeljskih rovih hranijo svoj čarovniški denar in ki jo vodijo in varujejo skratje. Čarovniki imajo tudi svoj časopis in svojo pošto. Toda vse znane stvari se ne obnašajo vedno na običajen

način. Pošta, na primer, je precej izvirna, saj za pošiljanje pisem in celo paketov uporabljajo sove. Ob slovesu si zato namesto »Piši mi kaj!« rečejo kar »Pošlji mi kakšno sovo!« S podobnim nonsensnim postopkom pisateljčina živahna domišljija spremeni tudi slike in fotografije v čarovniškem svetu, na katerih se osebe ves čas premikajo ali pa za kratek čas z njih celo izginejo. In celo šah se spremeni v nevarno igro, ko se Harry in njegova prijatelja pri iskanju kamna modrosti znajdejo na velikanski šahovnici z oživiljenimi figurami, ki malce spominja na tisto v knjigi *Alica v ogledalu* pisatelja Lewisa Carrolla. Že omenjena igra quidditch pa ima sploh čisto neobičajna pravila. To nikakor ni lahka igra, saj se jo igra kar s štirimi žogami, od katerih dve sami od sebe napadata igralce in jih poskušata sklatiti z metel.

Tudi čarovniški otroci se, razen tega da znajo čarati, ne razlikujejo dosti od običajnih: zbirajo sličice iz čokolad, na katerih so, razumljivo, upodobljeni najslavnejši čarovniki, radi igrajo šah, najraje pa imajo igro quidditch, ki je priljubljena vsaj tako ali pa še bolj kot pri nas nogomet. Prav tako navijajo za posamezna moštva in budno spremljajo, kateri najsodobnejši modeli letečih metel so prišli na tržišče, čeprav so za večino nedosegljivi. Slikovita opisa dveh tekem quidditcha, v katerih Harry odigra odločilno vlogo, gotovo sodita med najrazburljivejše odlomke te knjige. Tudi šolska pravila, prepovedi in kazni po strogosti prav nič ne zaostajajo za tistimi v običajnih šolah. Čarovniški učenci pa, kot učenci povsod po svetu, jih veselo kršijo, še najbolj ravno glavni trije junaki, ko na lastno pest raziskujejo in rešujejo čarovniški svet. Koledar in prazniki so tudi enaki našim. Šola se na primer začne 1. septembra in učenci gredo lahko domov med božičnimi in poletnimi počitnicami. In še v nečem se čarovniški svet prav nič ne razlikuje od običajnega.

Tudi tu so ljudje razdeljeni na bogate in revne, slavne in nepomembne, zlobne in dobre, vplivne in podrejene.

To je torej naš, znani svet, v katerem pa je prostor tudi za čudežno in pravljico, včasih tudi nonsensno, in ki je prav zato zabavnejši, zanimivejši in privlačnejši. To je svet, v katerem se da bolezn, lakoto in razdalje sicer premagovati s čarovnijo, medtem ko se lahko zavist, hinavščino, zlo in sovraštvo še vedno premaga le z zvestobo, pogumom, resničnim prijateljstvom in poštenjem. Skrito sporočilo te knjige je tudi to, da čarovnija ni vse. Prava moč je v človeku, njegovi ljubezni do drugih in njegovi ustvarjalnosti. Saj celo največji med čarovniki, sam ravnatelj čarovniške šole, nekoč prostodušno prizna: »Ah, glasba. Večja čarovnija od vseh, kar jih delamo tukaj.«

In res, bralca v tej knjigi ne pritegnejo samo osupljive čarovnije in napete dogodivščine, ampak predvsem način, kako so osebe in dogodki predstavljeni. Ne samo glavni junaki, ampak tudi vsi učitelji in celo negativci so izredno pronicljivo izrisani, vsak s svojimi vrlinami in slabostmi, značilnim načinom govorjenja in obnašanja in vsi so zelo realistični in prepričljivi, tako da se lahko prav vsak bralec poistoveti s kakšnim od njih. Obenem pa so njihovi živahni dialogi polni humorja, besednih iger in močnih besed, vzeti iz žargona današnjih mladostnikov, še posebno takrat, ko med seboj besedno obračunavata Harry in njegov večni nasprotnik Draco Malfoy. Harry nikakor ni edini junak. Tudi ostali imajo toliko zanimivih lastnosti in vrlin, ki se razkrijejo v ključnih trenutkih, da Harryja včasih kar zasenčijo. Zanimiv dokaz za to so odgovori mladih britanskih bralcev na vprašanje: »Kateri je tvoj najljubši junak iz knjige *Harry Potter in kamen modrosti*?«, ki so jim ga lansko leto zastavili v knjigarni Waterstone's. Mnogi so si za svojega junaka izbrali vedno odločno in pametno Hermiono, ki

ji na koncu knjige uspe razrešiti težko logično uganko, duhovitega in zvestega Rona, ki odlično odigra partijo začaranega šaha z živimi figurami, Ronova nagajiva brata dvojčka, izvrstna igralca quidditcha, in celo nerodnega Nevilla, ki se v ključnem trenutku zna postaviti zase, ter preprostega robustneža Hagrida, velikega ljubitelja živali.

Rowlingova je torej s svojim Harryjem Potterjem cele generacije pripravila do branja in dokazala, da čarovniki le niso samo za otroke. Zapleteno zgodbo ji je uspelo tako mojstrsko podati v obliki zabavne shriljivke, da jo mnogi primerjajo z Roaldom Dahlom, nesporno enim največjih piscev za otroke, avtorjem otroških klasik, kot so *Matilda*, *Čarovnice* in druge. Neki kritik je bil celo tako navdušen nad to čarovniško detektivko, da je za dnevnik *Times* zapisal, da se bo leta 2020 tistih nekaj trideset ljubiteljev knjig gotovo pogovarjalo prav o Diagonalni ulici in quidditchu. Ko torej z zadržanim dihom preberete zadnje poglavje te izredno zabavne in nepričakovanih preobratov polne zgodbe ter si zaželite še več čarovniških pustolovščin, vam preostane dvojje. Lahko počakate na film, ki ga bodo v naslednjih dveh ali treh letih po knjigi posneli v Hollywoodu, ali pa kupite nadaljevanje z naslovom *Harry Potter in soba skrivnosti* (*Harry Potter and the Chamber of Secrets*), ki je izšlo lansko leto in v kratkem času doživelo še večji uspeh kot prva knjiga. Joanne Rowling trenutno piše tretjo zgodbo o Harryju z naslovom *Harry Potter in jetnik v Azkabanu* (*Harry Potter and the Prisoner of Azkaban*), načrtuje pa še tri nove. Še vedno zahaja v isto kavarno, ker verjame, da ji prinaša srečo, in tudi ker bi se rada oddolžila prijaznemu osebju. Zdaj, po velikanskem uspehu svojih dveh knjig, si namreč lahko privoščijo več kot eno samo kavo v dveh urah.

Sabina Grahek
(lektorica v Nottinghamu)

MATERINSTVO KOT NAVDIH ZA PISANJE

Pisateljica Ela Peroci je lani praznovala 75. rojstni dan. Bolniška postelja jo je prisilila, da počasi zaključuje svoje delo, roka ne zmore več zapisovati. Njene zgodbe pa se niso utrudile. Vedno znova in znova, že od petdesetih let tega stoletja naprej, spremljajo otroke na poti v njihovo odrasčanje. *Moj dežnik je lahko balon*, na primer, ali pa slavna *Muca Copatarica*. Ti dve najbolj znani zgodbi in še petdeset drugih je ponatisnjenih v knjigi z naslovom *Povestice Tik-Tak*, ki jo je ob avtoričini obletnici izdala Založba Mladinska knjiga (1998).

Izbor je pripravila, uredila in s spremeno besedo opremila njena dolgoletna radijska sodelavka in prijateljica – Marinka Svetina. V njenem besedilu zasledimo celo vrsto zanimivih podatkov iz pisateljičinega življenja. Morda še najbolj nepoznan je ta, da je bila Perocijeva na začetku svoje poklicne poti zaposlena kot učiteljica v Zavodu za invalidno mladino v Kamniku. Pretresljiv opis njenega prvega delovnega dne med otroci, ki so kljub svoji veliki telesni prizadelosti uspeli ohraniti vedrino in igrivost, nam daje slutiti, da je pisateljičin topel in potrpežljiv odnos do otroških težav nastajal prav v tem obdobju. Službi v Kamniku je sledilo delo v uredništvih *Pionirja*, *Cicibana*, *Mladega sveta*, od leta 1962 pa v Uredništvu mladinskih in izobraževalnih oddaj na Radiu Ljubljana. V knjigi lahko preberemo kar nekaj dragocenih zgodb, ki so bile raztresene po radijskih oddajah in smo jih zato morda prezrli.

Nevpadljiva naslovnica; nežne, redko posejane ilustracije Jelke Godec Schmidt; mnogo besedila, ki zahteva zbranost – to vsekakor niso lastnosti knjige, ki bi jo današnji otroci, od vseh strani obdani s televizijami, računalniki, reklamami,

igračami in predmeti vseh vrst, izbrali kar sami od sebe. V njej ne bodo našli izrazito izklesanih junakov in drznih zapletov. V njej ni skoraj ničesar, kar bi na silo opozarjalo nase, kar bi na glas vabilo, kar bi obljubljalo. To tudi ni knjiga, ki bi jo brali z naglico, kaj lahko namreč spregledamo prefinjeno tkivo, razpeto čez besede, ki se dviguje nad običajno zgradbo zgodbe in se prav pogosto približuje poeziji. Slog Ele Peroci razpoznamo po posebno bogati domišljiji, v katero vsakemu bralcu ni prav lahko vstopiti. Izoblikoval se je v povojnem času, ko so v slovenski književnosti za otroke prevladoval partizanske zgodbe in spomini na kmečko okolje. Pisateljičina samosvoja svoboda v izražanju vsakdanjih dogodkov pa je takrat prinesla med mlade bralce novo svežino, nove motive, zasanjanost, ki je bila tisti dobi tuja in sprva ni naletela na dober sprejem.

Povejmo že na začetku, da Ela Peroci ni bila samo pisateljica in urednica radijskega programa za otroke, temveč predvsem mama. Materinstvo, to navidez povsem vsakdanjo vlogo v življenju mnogih ljudi, moramo še posebej izpostaviti, tudi zato, ker ji le redko pripisujemo zasluge za ustvarjalnost. Ela Peroci pa se z njo rada pohvali. To dragoceno izkušnjo je znala ceniti, iz nje je črpala moč, navdih. Zgodbe so nastajale v družinskem krogu in verjetno jih otroci najlepše poslušajo v varnem naročju staršev, ki jim poleg zgodbe s svojo lastno toplino zagotavljajo, da so vsi ti prijazni in razumevajoči odnosi v resničnosti mogoči, da si je treba prizadevati zanje, da je treba verjeti vanje. Vsi seveda nimajo te sreče. Pisateljica piše tudi za njih, vendar noče z ničemer umazati njihovega pravljичnega zatočišča. Do-

sledno izpušča nasilje in se ne spopada s hudimi krivicami, ki se godijo otrokom povsod po svetu. Od zgodbe do zgodbe vztrajno uresničuje skrite želje, tolaži bolne in razočarane, vzpodbuja manj nadarjene ... Ta napor, da bi bil svet vendarle že enkrat dober in prijazen, je rdeča nit celotne knjige.

Pisateljica se ob soočenju z resničnostjo zašibi morda le enkrat, in to v svoji zadnji zgodbi, napisani leta 1988 in objavljeni leta 1996, z naslovom *Fantek in punčka*. V ospredju je njena pogosta tema – osamljenost. Toda tokrat ta osamljenost ni sama neprilagojenost v svetu odraslih ali otrok, v ozadju začutimo nov odtенок – otožnost človeka, ki se stara in ki se pripravlja na odhod. Igriva domišljija se prepleta z uhajajočimi podobami iz spomina, prežeta je trudom, da bi se vsaj nekaj, kar nepovratno izginja v morju časa, za vedno ohranilo: ljubljene osebe, predmeti, dogodki ...

V zadnjem delu zgodbe pisateljica zapiše:

Gledam v globino morja in ne vidim nič. Kam so valovi odnesli vse, kar smo imeli? »Ali imamo še kaj« vprašuje mama. »Nič,« reče oče. »Vse slabo se je ponovilo.«

S tem stavkom »Vse slabo se je ponovilo.« bi se zgodba lahko končala in v mnogih sodobnih literarnih delih se tako tudi konča. Toda Ela Peroci zbere dovolj moči, da pokliče na pomoč otroke, ki jim je ona sama tolikokrat pomagala, in grenkobo preobrne v novo upanje:

Andrej, Filip, Tonka, Jan, ljubi moji pri-

dite. Pomagajte fantku in punčki rešiti avtomobilčke iz morja, pomagajte jima poiskati stolčke ob morju, pomagajte jima poiskati mizico pogri se iz stare pravljice, zdaj na dnu morja, in postavite na mizico košarico rdečih češenj, dozorele so.

Trava v češnjem vrtu na oni strani sveta je postala temno zelena in visoko je zrasla, previsoko nad češnje. Fantek in punčka jo bosta pokosila. Pomagajte jima ...

Poleg Muce Copatarice in Jelke z dežnikom najdemo torej še celo vrsto zanimivih pripovedk, ki nimajo trdne pripovedne zgradbe. Te so otrokom morda manj zanimive, zato pa toliko bolj privlačne za odrasle bralce, čeprav se domišljiji prav povsod ne pustijo zapeljati.

Posebej kadar obljublja preveč, kadar hoče za vsako ceno ustvariti stanje zadovoljstva, izpolnitve. Takrat ji ne verjamemo, naše izkušnje te idealne podobe sveta pač ne morejo potrditi. Pisateljica pa je v svojem dobronamernem odnosu do sveta nepopustljiva. Takole utemeljuje svoje poslanstvo: »Moja pravljica je pogovor z otrokom, ki je preživel dan s svojo srečo ali žalostjo, v svoji igri ali pri delu, doma in med prijatelji, ko se mu ni izpolnila želja in ni dosegel uspeha, kot so ga dosegli drugi, ali pa je doživel nepopisno srečo in je zdaj nima s kom deliti. Zato mu želim v svoji pripovedi pomagati, da bi našel v njej samega sebe.«

Ta njena plemenita drža je zaznamovala celotno njeno poklicno in družinsko delo.

Polona Abram

(Objavljeno: Radio Trst A, petek, 8. maja 1998, ob 18.00, ponovitev, sobota, 9. maja 1998, ob 8.15.)

NEMŠKA NAGRADA ZA MLADINSKO KNJIŽEVNOST 1998

Deutscher Jugendliteraturpreis za leto 1998 so kot običajno podelili oktobra 1998, po že dolga leta uveljavljenih kriterijih so izmed 25 nominiranih knjig izbrali in odlikovali naslednja dela: slikanico *Hat Opa einen Anzug an?* avtoric Amelie Fried in Jacky Gleich, knjigo za otroke *Zwischen zwei Scheiben Glück* Irene Dische, knjigo za mladostnike *Bloße Hände* Barta Moeyaerta in stvarno knjigo za mladino *Haus der Kunst* Susanne Partsch. Tokrat je razmerje med prevodi in izvirnimi deli v nemščini dva proti dva.

Za nagrajeno slikanico *Hat Opa einen Anzug an?* [Dedek v prazničnem obleču?] je besedilo napisala Amelie Fried, ilustrirala jo je Jacky Gleich.

V središču pozornosti je deček, ki doživi smrt svojega deda. Mali Bruno se skuša previdno dotipati do tega, kaj se dogaja okrog njega, ko njegov ded praznično oblečen in v nedeljskih čevljih s sklenjenimi rokami leži v krsti. Videti je, kakor da bi spal. Ko ga pokopljejo v zemljo, začne deček postopoma dojemati dokončnost izgube. Dolgo se na različne načine poslavlja od deda, a polagoma njegova bolečina pojenjuje. Ko teta dobi dojenčka, se krog zaključí, začenja se novo življenje.

Odlika te slikanice med mnogimi, ki se lotevajo te občutljive teme, je nesentimentalnost, odkritost in poštenost. Ne daje dokončnih odgovorov, temveč mirno in tankočutno pripoveduje o trudu odraslih in otroka, da bi se sprijaznili z življenjsko resničnostjo. Barvne ilustracije v rjavih, zemeljskih tonih odlično podajajo dečkovo razpoloženje, perspektiva in velikostna razmerja so neobičajna in ponazarjajo, kako je dečkov svet začasno iztirljen.

Delo Irene Dische: *Zwischen zwei Scheiben Glück*. [Med dvema rezinama sreče], prevedeno iz angleščine, so nagradili kot najboljšo knjigo za otroke. V njej je opisana usoda madžarske judovske družine v času od leta 1938 do 1945.

Pripoveduje Peter, ki je večji del svojega življenja preživel pri dedu v majhnem mestu na Madžarskem. Leta 1938, ko se zgodba začne, je bil star šest let. Z očetom diplomatom je tega leta odpotoval v Berlin. Toda v tem lepem mestu so se dogajale stvari, ki jih ni razumel. Oče ga je kmalu poslal nazaj na Madžarsko in je od njega poslej prejemal le pisma. Mnogo kasneje je odkril, da mu jih je dejansko pisal ded, kajti njegov oče je bil medtem že mrtev. Deček ni vedel, da je Jud in tudi o preganjanju Judov mu ni nihče nič razložil. A čutil je tudi na Madžarskem nevarnost pred Nemci.

Iz vseh teh okoliščin izvirata notranja in zunanja napetost pripovedi. Znotraj svetovnih dogodkov si otrok uravnava svoje lastno življenje, pri tem doživlja vesele in žalostne trenutke. Avtorica podaja zelo zapleteno snov navidezno brez napa, pogosto s humorjem, tragične trenutke pa s kancem blage ironije. Knjiga je bila uvrščena tudi v katalog mladinskih knjig The White Ravens 1998, ki ga sestavlja Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu, med drugim tudi zato, ker s svojo vsebino prispeva k mednarodnemu razumevanju med kulturami in ljudmi.

Knjigo za mladostnike *Bloße Hände* [Gole roke] je iz holandščine prevedla Mirjam Pressler, mladinska pisateljica in izvrstna prevajalka, ki sta ji nizozemska mladinska književnost pa tudi tematika tega dela zelo blizu.

Bart Moeyaert je upodobil zapletene medčloveške odnose, ki vodijo v nasilje. Pripovedovalec zgodbe je Ward, deček, ki na silvestrski večer s svojim prijateljem Berniem beži pred sosedom Betjemanom. Ta je invalid, rad bi se priženil k Wardovi materi. Prijatelja sta Betjemanu iz lahkomišelnosti ubila račko, Betjeman pa je ubil Wardovega psa Elmerja. Ubita psa, zavitega v časopis, Ward vso noč na begu nosi pod suknjičem. Dečka obvladujejo sovraštvo, žalost in obup, v resnici pa išče zaščito in zavetje. Wardova mati ponoči išče sina in mu končno ustreže, ko mu zagotovi, da Betjeman ne bo njegov oči. Prvoosebna pripoved je emocionalno izredno nabita, vendar ni črno-bela. Zgradba zgodbe in jezikovno oblikovanje dogajanja sta zelo zahtevna. Avtor prevzame bralca predvsem z dosledno oblikovano pripovedno koncepcijo, ki zagotavlja delu izjemno literarno kvaliteto.

Haus der Kunst [Hiša umetnosti] Susanne Partsch je zajetna **stvarna knjiga** (367 strani), inteligentno narejena in širokopotezno oblikovana umetnostna zgodovina, opremljena s številnimi barvnimi ilustracijami in grafičnimi upodobitvami.

Avtorica je umetnostna zgodovinarica in je v tem delu za mlade bralce uredila imaginarni, idealni muzej s 16 dvoranami ter v njih po kronološkem zaporedju predstavlja pomembna dela – slike, skulpture, arhitekturne objekte, zglede iz vseh obdobij od jamskega slikarstva do sodobnih grafitov. Bralec ji kot muzejski vodnici navdušeno sledi, saj učinkuje nalezljivo radovedno in občudujoče, odpira oči s primerjavami, kaže razvojne linije, odkriva, da slike pripovedujejo, kako so ljudje v svojem času živeli, čutili in mislili, razgrinja tudi ozadja, informira o odnosu umetnik – naročnik, o različnih načinih ustvarjanja itd. Razkriva, kje znanost odpove, kaj ostaja špekulacija. Knjiga vsebuje seznam slik, pojasnila k

slikam, imenski in stvarni register. Gre za temeljno delo, ki neposredno nago-varja bralce od 12. leta naprej, avtorica jih tika, a to odraslih bralcev ne bo motilo, da ne bi tudi oni radi segali po njem.

Posebna nagrada

Podeljujejo jo v okviru nemške nagrade za mladinsko literaturo nemškemu avtorju za celotni doseženi opus. V letu 1998 jo je za mladinska literarna dela prejel **PETER HACKS**.

Peter Hacks je dejaven na mnogih področjih. Študiral je v Münchnu filozofijo, novejšo literaturo in teatrologijo. Doktoriral je iz filozofije. Po študiju se je vrnil v Berlin v takratno DDR, delal v gledališču, od leta 1965 ustvarja kot svobodni umetnik. Plodovit dramatik, lirik, pripovednik in esejist se je po letu 1951 intenzivno posvetil tudi pisanju za otroke. Doslej je nastal zajeten opus raznovrstnih del zanje: radijske in gledališke igre, zgodbe in pesmi. Svoja dela je izdajal v Berlinu pri Kinderbuchverlag, ki je spodbujal priznane pisatelje k pisanju za otroke, a se je uveljavil tudi na knjižnem trgu v Zvezni republiki Nemčiji.

Prve knjižne izdaje v petdesetih letih sta najprej doživeli zbirki zgodb, ki ju povezujeta dva lika – Henrietta in stric Titus: *Das Windloch* [Vetrnica] 1956 in *Das Turmverlies* [Ječa v stolpu] 1962 z dramatično okvirno zgodbo. V pripovedna dela je vpletal tudi pesmi, izdal pa je samostojno pesniško zbirko z naslovom *Der Flohmarkt* [Bolšji trg] 1965.

Zelo popularna in pogosto citirana je slikanica *Der Bär auf dem Försterball* [Medved na gozdarskem plesu], ki je izšla v več izdajah. Zaslovela je zaradi nonsensnih primesi in zaradi družbenokritične osti, ki jo poudarjajo tudi karikirane ilustracije. Medved, preoblečen v gozdarja, se odpravi na gozdarski ples, kjer se mu vsi slepo klanjajo zaradi njegove moči.

V sedemdesetih letih je izšlo več njegovih pripovednih del: *Kathrinchen ging spazieren* (Deklica je na sprehodu našla čarobni grahek in izpolni se ji dvanajst želja); *Leberecht am schiefen Fenster* – zgodba je v slovenskem prevodu Mire Miladinović izšla pri Mladinski knjigi v zbirki Čebelica leta 1986 pod naslovom *Pravšnjak v nepravem oknu*. Hacksovega skurilnemu načinu pripovedi, nenavadnosti in presenetljivosti vsebine se ustrezno prilagajajo ilustracije Zvonka Čoha. Dve Hacksovi otroški knjigi je ilustriral Andersenov nagrajenec Klaus Ensikat, ki je pred leti tudi prejel posebno nemško nagrado za mladinsko književnost, to sta *Liebkind im Vogelnest* in *Jules Ratte oder selber lernen macht schlau* [Julijina podgana ali s samostojnim učenjem postaneš prekanjen]. *Leberecht* se spet pojavlja v zgodbi *Liebkind im Vogelnest*, tokrat živi v cvetličnem lončku, Liebkind pa v ptičjem gnezdu. Prijetno sožitje v vrtu vzdržuje prijazni vrtni bog, ki nenadoma izgine in tedaj zavladava kaos.

Leta 1977 je z ilustracijami Heinza Edelmanna izšla knjiga *Meta Morfoss*, v kateri se glavna oseba Meta rada preobraža v najrazličnejše osebe ali živali, pri tem pa zaide v krepke težave. *Das musikalische Nashorn* je zgodba o dogodivščinah nosoroga, ki s svojim rogom lahko zaigra cel koncert.

Knjiga *Prinz Telemach und sein Lehrer Mentor* [Princ Telemah in njegov učitelj

Mentor] je izšla 1997 v Berlinu pri založbi Eulenspiegel. Avtor otrokom po svoje pripoveduje Homerjevo Odisejo. Drzni mladi princ Telemah išče učitelja, ki naj bi ga naučil, kako naj najde očeta in doseže, da bi se Odisej vrnil v svoje kraljestvo in k svoji družini. Boginja Minerva se preobleče v popolnoma neobičajnega pedagoga z imenom Mentor in vodi princa k uspehu ter pripelje očeta domov. Z bogatim strokovnim znanjem in ironijo, z relativizacijo znane vsebine in z aluzijami dobi grška legenda o bogovih in herojih nov pomen. Pravi bralni užitek pa ponujata izvrstni, lahko tekoči stil ter posmeh okorelim starim učiteljem in njihovim metodam učenja. Delo je bilo nominirano za Nemško nagrado za mladinsko književnost leta 1998 in uvrščeno v katalog The White Ravens 1998.

Že iz bežnega pregleda naslovov del za otroke je videti, da se avtorjev pripovedni svet giblje na meji med fantazijo in realnostjo, da so izmišljive plod avtorjevega nonsensnega povezovanja stvari, živali in oseb ter da sprošča ustaljene jezikovne pomene in najde v njih nove razsežnosti. V utemeljitvi je žirija za nagrado poudarila predvsem naslednje kvalitete: jezikovno originalnost in stilistično briljantnost, vsebinsko veliko tolerantnost in nevsiljivo antiavtoritarnost ter široko dostopnost njegovih del velikemu razponu bralcev od mladih do odraslih, bolj ali manj izkušenih.

VIRI:

BA – *Besprechungen, Anotationen*. Basisdienst und Mitteilungsblatt der Lektoratskooperation für öffentliche Bibliotheken. – Reutlingen: Einkaufszentrale für öffentliche Bibliotheken. 1997 št. 7, 12; 1998 št. 1, 3

Deutscher Jugendliteraturpreis 1997 – utemeljitve žirije

Haas Gerhard/Horst Künnemann: »Jugendliteraturforschung und Jugendliteratur in der DDR«. V: *Kinder- und Jugendliteratur. Zur Typologie und Funktion einer literarischen Gattung*. – Stuttgart, Philipp Reclam jun. 1976. Str. 70 in 73

Hacks Peter: *Der Bär auf dem Försterball*. Ilustr. Walter Schmögner. – Reinbek bei Hamburg, Rowohlt 1975. (rororo rotfuchs)

Hacks Peter: *Pravšnjik v nepravem oknu*. Prev. Mira Miladinović. Ilustr. Zvonko Čoh. — Ljubljana, Mladinska knjiga 1986. (Čebelica 290)

Künnemann Horst: »Das Bilderbuch«. V: *Kinder — und Jugendliteratur*. Zur Typologie und Funktion einer literarischen Gattung. — Stuttgart, Philipp Reclam jun. 1976. Str. 113

Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur. 1. Band. — Weinheim in Basel, Beltz 1975.

Perschon Erich: »Bart Moeyaert. Blossie Hände«. — *Tausend und ein Buch* 1997 (Oktober) Nr. 5, str. 63–64

The White Ravens 1998. A Selection of International Children's and Youth Literature. — München, Internationale Jugendbibliothek. Str. 23 Irene Dische, str. 24 Peter Hacks

Wagerer Gertie: »Amelie Fried. Hat Opa einen Anzug an?« — *Tausend und ein Buch* 1998 (Februar) Nr. 1, str. 60

Darja Kramberger

MUZEJ MICHAELA ENDEJA V MEDNARODNI MLADINSKI KNJIŽNICI V MÜNCHNU

Pisatelj Michael Ende (1929–1995) si je tudi pri nas pridobil veliko bralcev ter velik ugled in to med mladimi in odraslimi. Endejevo knjigo *Momo*, ki je izšla pri založbi Thienemann v Stuttgartu leta 1973, je izdala založba Mladinska knjiga v slovenskem prevodu Lojzeta Uršiča leta 1978 in leta 1987. Leta 1979 je pri založbi Thienemann izšla Endejeva *Neskončna zgodba*, v prevodu Janeza Gradišnika je izšla pri Pomurski založbi in Mladinski knjigi leta 1987. Thienemann je izdal *Čarobni napoj ali satan-arheolažgenialkopeklenski punč želja* leta 1989, Mladinska knjiga v prevodu Mete Ornik leta 1991. Knjiga *Jim Knof in strojevodja Luka* je izšla pri Thienemannu leta 1960, pri DZS v prevodu Alenke Berkopec Valena pa leta 1996 in *Jim Knof in divja trinajsterica* pri Thienemannu leta 1962, pri DZS v prevodu Alenke Berkopec Valena leta 1996. *O začarani skledi in žlici* je izšla pri Thienemannu leta 1990, pri EPTI, v prevodu Polonce Kovač pa leta 1997. *Dolga pot v Santa Cruz* je izšla pri Thienemannu leta 1992, v slovenskem prevodu Po-

lonce Kovač pri založbi EPTA pa leta 1998.

Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu, kamor je Ende pogosto prihajal in kjer smo se pred leti na njenih letnih razstavah najboljših mladinskih knjig z vsega sveta, ki so bile v knežji dvorani Bavarske državne knjižnice, z Endejem tudi srečevali, je v letu 1998 v svojih prostorih v gradu Blumenburg odprla Muzej Michaela Endeja. Muzej Michaela Endeja je prvi muzej v Nemčiji, ki je posvečen avtorju mladinskih knjig. Donacije Endejeve vdove gospe Mariko Sato-Ende in založbe Thienemann so omogočile, da je muzej bogata zbirka vsega, kar predstavlja Endeja. Predvsem so to pisateljev delovni prostor, njegova knjižnica, nekateri osebni predmeti ter njegove knjige, preko trideset naslovov v več kot štiridesetih jezikih.

12. novembra letos bo ob 70. obletnici rojstva Michaela Endeja v Mednarodni mladinski knjižnici v Münchnu še posebej svečano.

Tanja Pogačar

simpozij
PERSPEKTIVE V MLADINSKI KNJIŽEVNOSTI
 Maribor, 28. maja 1999

Jasna Čebtron	<i>Književne perspektive ali etološke književne vrste v slovenskem pesništvu za otroke</i>
mag. Jožica Čeh	<i>Lik in metafora otroka v dunajski dobi Cankarjeve kratke pripovedne proze</i>
mag. Marjana Erženičnik-Pačnik	<i>Otroški problemi v sodobnih slikanicah</i>
Alenka Glazer	<i>Perspektive v zgodnjih pesmih Otona Župančiča</i>
dr. Meta Grosman	<i>Huckleberry Finn v medkulturni perspektivi</i>
mag. Dragica Haramija	<i>Perspektive v slovenski avanturistični mladinski prozi</i>
Tilka Jamnik, Ida Mlakar in Vojko Zadavec	<i>Otroški pogled na priljubljenost knjig v primerjavi s pogledom knjižničarjev na mladinsko literaturo</i>
Aleš Jan	<i>Odnos med otrokom, mladinsko književnostjo in slušnim medijem</i>
Ranka Javor	<i>Tematske in žanrske značilnosti sodobne hrvaške mladinske književnosti</i>
dr. Marjana Kobe	<i>Pripovedovalec, pripovedna perspektiva v sodobni slovenski prozi za mladino</i>
dr. Metka Kordigel	<i>Razvijanje sposobnosti zaznavanja perspektive (eden od strukturnih elementov recepcijske sposobnosti)</i>
Darja Lavrenčič	<i>Otroštvo med »čudenjem«, igro in prekletstvom</i>
dr. Jože Lipnik	<i>Mladinska dela ter učiteljeva učna in vzgojna vloga</i>
mag. Darja Mazi-Leskovar	<i>Raznolikost perspektiv v ameriškem realističnem mladinskem romanu</i>
mag. Vida Medved-Udovič	<i>Model igre – oblikovalni princip v mladinski književnosti</i>
Bogdan Novak	<i>Iz pisateljeve perspektive</i>
dr. Igor Saksida	<i>Opredelitve in predstavitve otroštva (tipološki oris)</i>
mag. Peter Svetina	<i>Ptiči iz mraka ali kako se ravna s strahom</i>
Ivanka Učakar	<i>Parabolična perspektiva v klasičnih in sodobnih pravljicah na temo strahu</i>

Simpozij bo vodil **dr. Igor Saksida**. Referenti bodo imeli na razpologo 15 minut, v katerih bodo predstavili le najbolj bistvene, provokativne in zanimive poudarke svojega prispevka, ki bo v celoti objavljen v posebni številki revije *Otrok* in knjiga.

Sodelovanje v razpravi so najavili še: **dr. Silviya Borovnik**, urednik in prevajalec *Vasja Cerar* ter pisatelj in esejist *Niko Grafenauer*.

VSEBINA

RAZPRAVE

Marjana Kobe: <i>Sodobna pravljica</i>	5
Igor Saksida: <i>Bogastvo poetik in podob</i>	12
Darja Mazi Leskovar: <i>Ameriška mladinska proza od obdobja</i> <i>po drugi svetovni vojni do konca šestdesetih let</i>	25
Darja Lavrenčič: <i>Žanrska mladinske književnosti</i>	32
Judita Krivec Dragan: <i>Pravljčni svet vagantskih podob</i>	41
Maruša Avguštin: <i>Dvoje likovnih upodobitev trentarske</i> <i>ljudske pripovedke Zlatorog</i>	44

IN MEMORIAM

Marinka Svetina: <i>Pisanje je ena sama nepotešenost</i> <i>Branka Jurca (1914–1999)</i>	50
---	----

POGLED NA SVOJE DELO

Maja Novak: <i>Zakaj narisati drevo</i>	57
---	----

IBBY NOVICE

Tanja Pogačar: <i>2. april – Mednarodni dan knjig za otroke</i>	60
<i>Poslanica ob 2. aprilu 1999</i>	61

ODMEVI NA DOGODKE

Igor Saksida: <i>Simpozij o evropski mladinski književnosti</i>	63
Tanja Pogačar: <i>Oko besede 1998 in podelitev večernice</i>	65
Darja Lavrenčič: <i>»Moja najljubša knjiga« po izboru mladih bralcev slovenskih</i> <i>mladinskih in šolskih knjižnic</i>	67
Breda Mahkota: <i>Ob Mednarodnem letu starejših</i>	69

OCENE – POROČILA

Sabina Grahek: <i>Harry Potter – junak za vse generacije</i>	77
Polona Abram: <i>Materinstvo kot navdih za pisanje</i>	81
Darja Kramberger: <i>Nemška nagrada za mladinsko književnost 1998</i>	83
Tanja Pogačar: <i>Muzej Michaela Endeja v mednarodni mladinski</i> <i>knjižnici v Münchnu</i>	86

CONTENTS

ARTICLES

Marjana Kobe: <i>A Modern Fairy Tale</i>	5
Igor Saksida: <i>Richness of Poetics and Images</i>	12
Darja Mazi Leskovar: <i>American Children's Prose: From 1945 to 1970</i>	25
Darja Lavrenčič: <i>The Variety of Genres in Children's Literature</i>	32
Judita Krivec Dragan: <i>A Dreamland of Wandering Images</i>	41
Maruša Avguštin: <i>Two Artistic Representations of Goldenhorn</i> (the Trenta valley folk tale)	44

IN MEMORY OF

Marinka Svetina: <i>Writing – Endless Inconsolability Branka Jurca (1914–1999)</i>	50
--	----

A VIEW OF ONE'S OWN WORK

Maja Novak: <i>Why draw a tree?</i>	57
---	----

IBBY NEWS

Tanja Pogačar: <i>The 2nd April – The International Children's Book Day</i>	60
<i>The International Children's Book Day Message on the 2nd April</i>	61

RESPONSES TO THE EVENTS

Igor Saksida: <i>The Symposium about European Children's Literature</i>	63
Tanja Pogačar: »Oko besede« (The Meeting of Slovene Writers of Children's Literature) and Granting the Award »Večernica«	65
Darja Lavrenčič: »My Favourite Book« According to the Young Readers' Selection in Slovene Youth and School Libraries	67
Breda Mahkota: <i>At The International Year of the Old</i>	69

REVIEWS

Sabina Grahek: <i>Harry Potter: A Hero of All Generations</i>	77
Polona Abram: <i>Motherhood as an Inspiration for Writing</i>	81
Darja Kramberger: <i>A German Award for Children's Literature 1998</i>	83
Tanja Pogačar: <i>Michael Ende Museum in the International Children's Library in Munich</i>	86

OTROK IN KNJIGA

47

Glavna in odgovorna urednica Darka Tancer-Kajnih

Revijo sta ob finančni podpori Ministrstva za kulturo založili
Mariborska knjižnica in Pedagoška fakulteta Maribor

Naklada 700 izvodov

Letna naročnina 3000 SIT

Cena posamezne številke 1800 SIT

Po mnenju Ministrstva za kulturo R Slovenije št. 415-51/93 mb z dne 26. 1. 1993
se od publikacije plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Tisk: TIGRAS d.o.o., Slovenska Bistrica; Računalniška priprava: Atelje Visočnik

Umetnik (Dušan Muc) je namreč izrazit intimist in vagant, ki prisega predvsem na osebno poetiko, njegov ustvarjalni opus – zanj je med drugim prejel Smrekarjevo nagrado, Zlatno pero in Levstikovo nagrado – pa je odličen primer nekdanj visoko cenjenega, a danes še komaj prisotnega miniaturnega slikarstva.

Judita Krivec Dragan:
Pravljичni svet vagantskih podob

V tej zgodbi se srečamo še z eno posebnostjo pisateljice Branke Jurca, ki ji lahko sledimo skozi vsa njena dela, to je likovna predstavljivost zapisanega. Pisateljica opazuje stvari tako kot slikarji, le da podobe in občutja izriše z besedami.

Marinka Svetina:
Pisanje je ena sama nepotešenost
Branka Jurca (1914–1999)

To je dandanes na Slovenskem edina literarna nagrada, ki jo podeljujejo mladi bralci svoji najljubši knjigi oz. mladinskemu avtorju. V tujini takšne nagrade niso redkost in obstajajo že dolgo časa.

Darja Lavrenčič: »*MOJA NAJLJUBŠA KNJIGA*« po izboru mladih bralcev slovenskih mladinskih in šolskih knjižnic

In res, bralca v tej knjigi ne pritegnejo samo osupljive čarovnije in napete dogodivščine, ampak predvsem način, kako so osebe in dogodki predstavljeni. Ne samo glavni junaki, ampak tudi vsi učitelji in celo negativci so izredno pronicljivo izrisani, vsak s svojimi vrlinami in slabostmi, značilnim načinom govorjenja in obnašanja in vsi so zelo realistični in prepričljivi, tako da se lahko prav vsak bralec poistoveti s kakšnim od njih.

Sabina Grahek:
Harry Potter – junak za vse generacije

To tudi ni knjiga, ki bi jo brali z naglico, kaj lahko namreč spregledamo prefinjeno tkivo, razpeto čez besede, ki se dviguje nad običajno zgradbo zgodbe in se prav pogosto približuje poeziji. Slog Ele Peroci razpoznamo po posebno bogati domišljiji, v katero vsakemu bralcu ni prav lahko vstopiti.

Polona Abram:
Materinstvo kot navdih za pisanje

OTROK IN KNJIGA 47

0000020 049645

OTROK IN KNJIGA

MARIBOR 1999

LETNIK 26

ŠT. 47

STR. 1-92